

02 **Kommentar:**
Ryddesjau i
Brendes butikk

16 **Tanzania:**
Der eldre kvinner
tar seg en ung brud

36 **Portrett:**
Framtiden er i
hennes hender

De syr for
slavelønn
Side 30

BISTANDSAKTUELT

NR 3 – MAI 2017 www.bistandsaktuelt.no

FAGBLAD OM BISTAND OG UTVIKLING

På flukt i egen by

I Sør-Sudans nest største by ligger hele bydeler øde. Ifølge FN har nå 3,6 millioner sørsudanere flyktet fra hjemmene sine på grunn av konflikten i landet. **Side 10**

Sju år gamle Sara er en av rundt 15000 internt fordrevne som har søkt beskyttelse foran St. Mary's katedralen i byen Wau i Sør-Sudan.
Foto: Ken Opprann

Afrikas migranter
Side 20

tema:
Flukten
sørover
8 sider

Ryddesjau i bistandsbutikken

I motsetning til tidligere regjeringer som har snakket om konsentrasjon, har denne faktisk fått gjort noe, skriver Bistandsaktueltets redaktør **Gunnar Zachrisen**.

Det ble bråk da Rema tidligere i år reduserte vareutvalget sitt og kastet ut en del kjente merkevarer. Mack, Hansa Borg og CB-øl skulle ikke lenger selges i alle dagligvarekjedens butikker.

Den utflyttede nordlendingen Roger Rossvoll protesterte iltert ved å bestille en pall med Mack-øl til egen dør på Nordmøre (til sammen 1600 liter). Remas eiere hadde på sin side en klar plan: Målet var å sitte igjen med færre og mer «effektive» produkter, varer som ga konsernet en bedre fortjenestemargin enn før.

En lignende Rema-tankegang lå bak da utenriksminister Børge Brende tidlig i Solberg-regjeringens levetid lanserte nye tanker om en bedre konsentrasjon av norsk bistand: Færre og bedre «varer» til en lavere pris. Ansatte med bedre kunnskap om vareutvalget. Lokale tilpasninger. Mindre svinn. Bedre resultater.

Lobbyistenes unntak

Mens Rema-Reitan fikk kaskader av støy i media gikk det langt fredeligere for seg for trønderen i Utenriksdepartementet. Stortinget ga sin tilslutning, etter at de vanlige lobbyistene hadde sørget for å si sitt om sine hjertebarn. Unntakene fra den nye konsentrasjonspolitikken kom på plass: *Sivilt samfunn, nødhjelp og investeringsfondet Norfund*. Disse skulle slippe å forholde seg til de geografiske begrensningene som etter hvert ble utskrevet fra hovedkontoret på Victoria Terrasse.

Brendes nye tanker var allerede godt forankret i regjeringens politiske plattform, Sundvolden-erklæringen, framforhandlet i dialog med støttepartiene KrF og Venstre.

«Regjeringen vil utrede og innføre strengere krav til effektivitet og kontroll med norske bistandsmidler. Som et ledd i dette vil regjeringen gjennomgå eksisterende bistands- og samarbeidsavtaler med sikte på at **antall mottakerland reduseres. Tematisk og geografisk konsentrasjon** skal bidra til økt effektivitet og større kompetanse i oppfølging og administrasjon som følge av en smalere portefølje. (Vår utheving.)».

Målene om sterkere konsentrasjon hadde også en forankring i internasjonale anbefalinger. OECDs utviklingskomité hadde allerede i flere gjennomganger påpekt at norsk bistand var ufokuset. Den var spredt på for mange temaer og land.

116 store og små land

Konsentrasjonspolitikken ble etter hvert konkretisert. Mens norsk bistand i den rødgrønne regjeringens siste år hadde nådd 116 store og små land, var 85 land Brendes nye måltall.

Brende satte også opp en liste på 12 utvalgte land (blant de 85), som skulle få særlig oppmerksomhet av Norge – seks «land i utvikling» og seks «sårbare» stater. Disse ble døpt «fokusland».

Samtidig skulle også antallet avtaler og partnere reduseres. Arbeidet kom i gang i 2014 og ble ytterligere konkretisert året etter. Både Norad, ambassadene og UDs egne saksbehandlere har fått strenge instruksjoner om å rydde på varelageret, inkludert prosent-satser for ønskede kutt. Dette arbeidet vil fortsette også i år.

Norads fasit: 106 land

Nylig forelå «fasiten» for de foreløpige resultatene: Norads nye bistandsstatistikk viser at antallet bistandsland er på vei nedover, selv om det går langsomt. I 2016 har antallet land blitt redusert til 106, når man regner «på gamlemåten». Om man ser bort fra sivilt samfunn og humanitær bistand er det nede i 92 land, (men da er det andre varer i fruktdisken enn de 116 Stoltenberg, Støre og Holmås hadde i 2013).

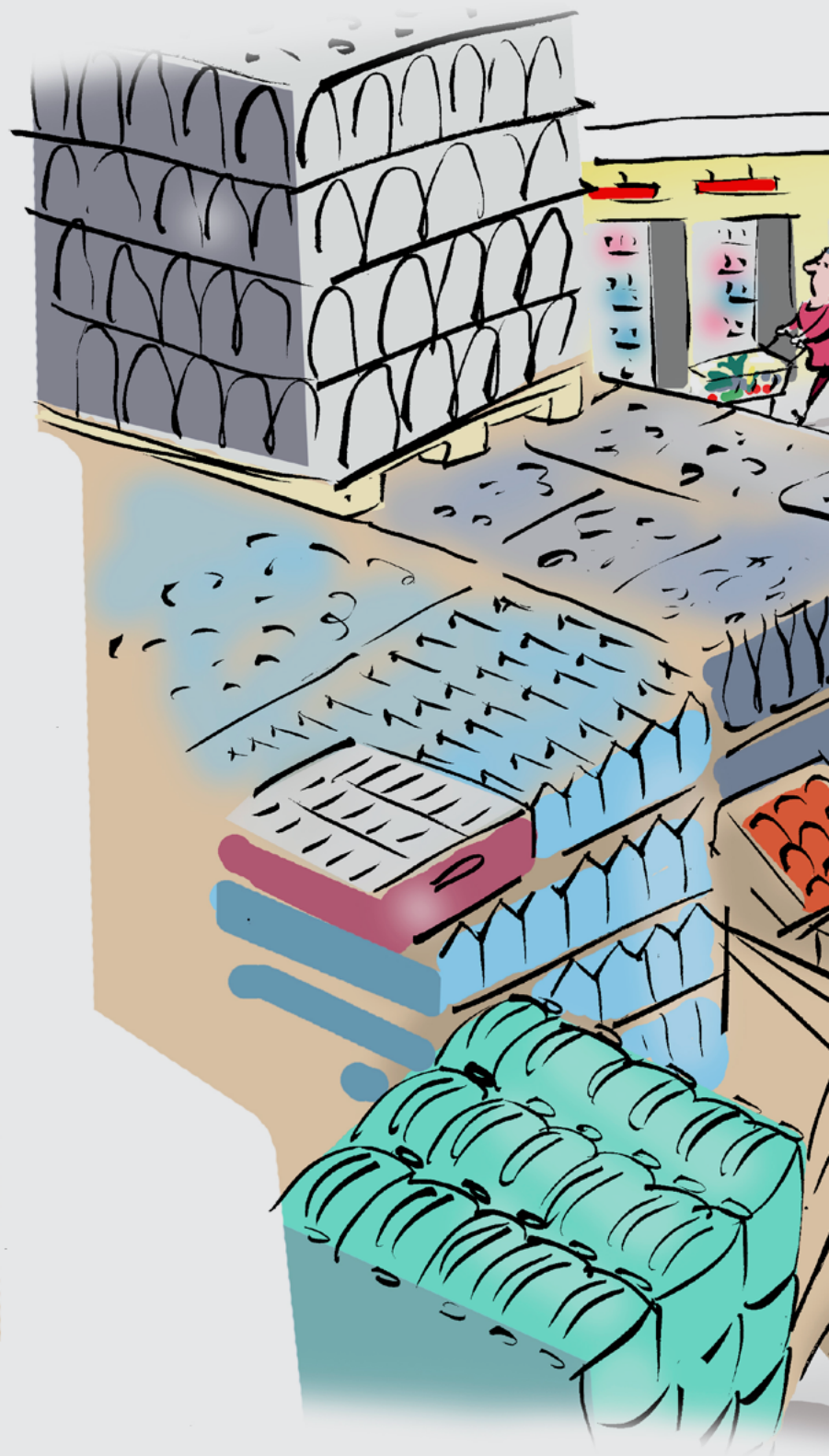
Reduksjonen i antall land er viktig nok, og peker ut en kurs som trolig vil fortsette i samme retning. Ser man bak landtallene er det likevel enorme forskjeller, og det er grunn til å spørre seg om den store verdien av altfor rigid land-telling i denne sammenheng. Et mottakerland i statistikken er nemlig et land der en eller annen aktør har fått en utbetaling over bistandsbudsjettet dette året – uansett om det er hundrelapper eller milliarder som utbetales.

Om Norge har påtatt seg å betale et stipend for en student i Sao Tomé, vil dette altså framkomme i statistikken som bistand til dette landet. I forlengelsen av dette kan man selvsagt også spørre seg om effektivitetsgevinsten ved å ikke gi et slikt stipend.

Forholdet illustreres av utviklingen fra 2015 til 2016. Når det var en reduksjon på tre land, så skyldtes det at fire perifere bistandsland som Mexico, Kasakhstan, Djibouti og Tsjad var ute, mens Fiji kom inn etter å ikke ha mottatt bistand i 2015. Sistnevnte skyldtes at Norge hadde lovet å betale for en norsk juniorekspert til en FN-organisasjon, og de valgte å sende den unge kvinnen til Fiji.

<<Fiji-affæren>>

Uansett om «Fiji-affæren» og andre småsaker bidro til rot i Børge Brendes land-regnskaper, fortjener han ros for å ha tatt initiativ til et viktig arbeid med å rydde opp i bistandens uoversiktlige vareutvalg. I motsetning til tidligere regjeringer som har snakket om konsentrasjon, inkludert den rødgrønne, har denne faktisk fått til noe.

Med et mål om mer effektiv forvaltning av bistanden er reduksjonen i antall avtaler og partnere trolig både viktigere og mer imponerende enn reduksjonen på land-siden. Reduksjonen er presset fram av strenge UD-instruksjoner, via såkalte «tildelingsbrev», til ulike deler av bistandsforvaltningen.

I juni 2015 var det over 6000 avtaler, både aktive og inaktive, registrert i bistandens prosjekt-database. I august 2016 var det nærmere 4000, opplyser UD. Norads nye statistikk-tall bekrefter denne utviklingen.

Plusser og minuser

Saksbehandlere i UD, Norad og ambassadene har vært de som har gjort den praktiske ryddejobben inne på lageret. Blant annet er en rekke avtaler som for lenge siden hadde «gått ut på dato», blitt avsluttet. I tillegg er det også gjort tiltak for å slå avtaler sammen eller å finne partnere som kan koordinere underleverandører på bistandsfeltet.

Et mer kontroversielt tiltak er kanskje at ulike ambassader har kuttet i antallet lokale partnere. Det betyr at de nå har færre, men større avtaler. På plussiden vil det forhåpentligvis kunne innebære «stordriftsfordeler»: Færre dårlige partnere (organisasjoner), en bedre og tettere dialog mellom giver og mottaker, mindre tidsbruk på rapportering og møter, bedre kontroll for giver og bedre kvalitet på de utviklingstiltakene som drives med norsk støtte.

På minussiden finnes det også spørsmål: Hva er tapet ved at noen partnere forsvinner ut eller får en svekket økonomi? Vil det bety færre velferdstjenester eller mindre rettighetsarbeid totalt sett? Og hva er verdien av et sterkt mangfold av organisasjoner i de enkelte utviklingsland? Vil det medføre et tap for demokratiseringen og rettighetsarbeidet i det enkelte land?

Kommentar Gunnar Zachrisen

«Ingen menneskerett»

Konsern-sjef Brendes nye tanker om konsentrasjon har også gitt seg utslag i strengere krav til tilskuddsmottagere. Det så man nylig et eksempel på da en rekke tradisjonelle mottakere av informasjonsstøtte fra Norad, blant dem kjente bistandsorganisasjoner, fikk «null» som svar da de søkte Norad om kroner: Det er slutt på den tida da norske organisasjoner abonnerte på Norad-støtte. Nå gjelder det å levere ferske og gode varer, som kundene trenger, til rett tid. «Det er ingen menneskerett å få statsstøtte», som en tidligere Norad-direktør en gang formulerte det.

Mens ryddejobben i A/S Norges bistands-butikker ser ut til å være i god gjenge, går det noe tråere med en annen del av konsentrasjonspolitikken. De 12 såkalte «fokuslandene» har aldri fått en tilsvarende konkretisering i form av en systematisk plan for hvordan konseptet skulle utvikles.

Tanken var blant annet at Norge

skulle bygge opp spesialkompetanse på seks «sårbare» stater: Afghanistan, Haiti, Mali, Palestina, Somalia og Sør-Sudan. I praksis har det bare delvis skjedd. Flere av dem har heller ikke hatt noen norsk ambassade. Manglende eller begrenset tilstedeværelse har ikke gjort jobben enklere for de som skulle ha ansvaret for landanalysene. Samtidig har heller ikke bevilgningene stått i stil med den prioriterte statusen de var tiltenkt.

Fra 12 til 20–25

I den nye utviklingsmeldingen erkjenner det at konseptet «fokusland» ikke var noen genistrek. «Valg av samarbeidsland må ses i lys av utviklingen i verden og forholde seg til hvor de fattige kommer til å være i fremtiden. Den nåværende inndelingen av norske fokusland i seks sårbare stater og seks land i utvikling synes ikke lenger å være hensiktsmessig», skriver regjeringen.

Den skisserer samtidig en ny løs-

ning, som er fleksibel og bedre tilpasset stadig nye utfordringer i et omskiftelig utenrikspolitisk terreng. Regjeringen vil «konsentrere norsk bilateral bistand til et begrenset antall partnerland (20-25) i tre hovedkategorier land».

Den nye konklusjonen leder neppe til mer geografisk og tematisk konsentrasjon. Snarere antyder den en åpenhet og fleksibilitet for nye initiativer og ny geografi, et forhold som underbygges av økende norsk interesse for Nord-Afrika og Vest-Balkan.

For mange og for høye

Ingen politikere har foreløpig tatt skikkelig fatt i det som synes å være

hovedutfordringen i norsk bistand; at målene og ambisjonene totalt sett har blitt for mange og for høye sett i forhold til Norges relative betydning som bistandsgiver. Regjeringer skifter, for hver ny som kommer inn legges stadig nye mål til – uten at gamle tas ut.

Vi lever i en tid da den vestlige bistandens betydning som kapitalkilde for utviklingsland er på vei ned, og Norge er et lite land i verden – med et middels stort bistandsbudsjett. Merverdien av norsk innsats er tross alt begrenset, og må ses i lys av utviklingslandenes etterspørsel etter vår kompetanse. Samtidig er det tverrpolitisk enighet om at vi skal holde et høyt bistandsvolum, og at fattigdomsbekjempelse skal være hovedmålet.

Mot et slikt bakteppe må det viktigste være at Norge inntar en begrenset, men hensiktsmessig rolle innenfor en internasjonal arbeidsdeling på utviklingsområdet – ikke at vi driver et bistandssupermarked med all verdens produkter i alle land. ■

«Brende fortjener ros for å ha startet oppryddingen i bistandens uoversiktlige vareutvalg.»

4 **Aktuelt**

20–25 partnerland erstatte 12 «fokusland»

Bistanden skal konsentreres om 20 til 25 partnerland. Utarbeidelse av en egen strategi for sårbare land. Internasjonalt lederskap på områder som helse, utdanning og klima. Dette er blant hovedpunktene i regjeringens nye utviklingsmelding.

Av Jan Speed og Gunnar Zachrisen

Meldingen representerer en nødvendig justering av norsk politikk, og kursomleggingen er gjort i lys av nye globale rammebetingelser og utfordringer, ifølge regjeringen.

Norge skal fortsatt opprettholde et høyt bistandsnivå, lover Høyre-Frp-regjeringen. Bistanden skal imidlertid «brukes smartere, styrke fokus på resultater og øke den samlede effekten», heter det i et sammendrag av meldingens hovedpunkter.

– Hovedmålet er i tråd med bærekraftsmålene: å utrydde all ekstrem fattigdom i verden, men for å nå dette må vi også lykkes med gjennomføringen av de andre målene. Meldingen handler om hvordan Norge skal spille en aktiv rolle i å sikre at målene gjennomføres, sier utenriksminister Børge Brende.

Partnerland

I den nye utviklingsmeldingen går

regjeringen bort fra tanken om 12 «fokusland». I stedet skal den norske bistanden konsentreres om 20 til 25 partnerland.

Disse vil falle inn i tre kategorier:

■ Land for langsiktig samarbeid der Norge har en spesiell forutsetning for å spille en rolle». Flere av disse er land som er på vei fra fattigdom til å bli mellominntekts-land. For eksempel Tanzania, Mosambik og Etiopia.

■ Land som er direkte eller indirekte berørt av konflikt, med store humanitære utfordringer, og der spredningsfaren - ikke minst til andre land i regionen - er stor. For eksempel Somalia, Sør-Sudan og Afghanistan.

■ Land der innsats for globale fellesutfordringer som klima, global helse og global sikkerhet kan ha spesielt stor effekt.

Sårbarhetsstrategi

Den nye utviklingsmeldingen er or-

Utviklingsmeldingen er et svar på FNs 17 bærekraftsmål. For å møte utfordringene knyttet til de svakeste statene skal det utarbeides en «sårbarhetsstrategi», varsler utenriksminister Børge Brende.

Foto: Espen Røst

ganisert som et svar på FNs 17 bærekraftsmål. «Sårbare stater» er et sentralt begrep.

For å møte utfordringene knyttet til de svakeste statene, ofte i krise og konflikt, skal det utarbeides en «sårbarhetsstrategi», bebuder regjeringen.

– Hvis vi ser på hvor de fattige i verden bor, så er fattigdommen nært

knyttet til sårbare situasjoner, sier utenriksministeren.

Han mener ekstrem fattigdom, flyktningstrømmer, spredning av ekstremisme og terror utgjør en enorm risiko for de allerede sårbare statene sør for Sahara, og hindrer bærekraftig utvikling.

Som eksempler nevner han afrikan-

Økt bistand til Vest-Balkan og sårbare stater

En dobling av bistand til Vest-Balkan er blant overraskelsene i regjeringens Veivalg-melding.

Av Jan Speed

REGJERINGEN HAR SIDEN høsten 2015 arbeidet med en bred gjennomgang av norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk. Resultatet er nå samlet i Stortingsmeldingen «Veivalg i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk» som ble lansert 20. april.

– Vi må trene opp vår evne til å håndtere det uforutsette og de nye utfordringene vi møter internasjonalt, sa utenriksminister Børge Brende under lanseringen.

Nye ambassader

Han trakk fram økende ustabilitet, krisene og konfliktene i Midtøsten, Nord-Afrika og Sahel.

– Land i sårbare situasjoner kan

raskt bli land som bryter sammen. Det er en enorm utfordring, sa Brende.

Derfor varslet han:

■ En betydelig økning i bistanden til sårbare stater.

■ Utarbeidelse av en egen strategi for sårbare stater.

■ Etablering av nye norske ambassader i Tunisia og Mali.

Økt satsing på Vest-Balkan

Utenriksministeren trakk også fram den negative utviklingen i flere land i Vest-Balkan: Montenegro, Serbia, Kosovo, Makedonia og Bosnia-Herzegovina.

– Her kan det eksplodere raskere enn vi tror. Vi foreslår en dobling av bistanden til Vest-Balkan, sa Brende.

Han mente denne bistanden kan brukes til styrking av frie medier, demokrati og kvinners rettigheter.

Ulf Sverdrup fra Norsk utenrikspolitisk institutt mener at regjeringen med den nye meldingen i åpner for at Norges innsats i sårbare stater i større grad sees på som en del av norsk sikkerhetspolitikk.

– En strategi for sårbare stater skal primært hjelpe de fattigste og mest utsatte, men det kan også ha andre positive bieffekter, sa Brende.

Mer til fredsarbeid

I stortingsmeldingen går det fram at Norge vil bidra til å styrke FNs og AUs evne til å oppdage potensielle konflikter tidlig og raskt iverksette forebyggende tiltak. Men meldingen

påpeker at både FNs og AUs fredsstyrker må forbedres og reformeres.

Regjeringen varsler at de vil utnevne en egen AU-ambassadør for å styrke Norges strategiske partnerskap og samarbeid med AU. Regjeringen vil også tilføre norsk freds- og forsoningsdiplomati mer ressurser.

Norge skal fortsatt bidra med penger og mannskap til FNs operasjoner. Norge vil prioritere å sende høyt kvalifisert personell og spesialister fra politi og forsvar. Det skal også komme kvinner til gode.

«Vi skal delta med personell som kan bidra til å bygge kapasitet i justis- og sikkerhetssektoren i vertslandet. Norge skal være en pådriver for inkludering av kvinner i fredsoperasjoner,» heter det i Veivalg-meldingen. ■

ske land som Niger, Tsjad, Mali, Kamerun, Sør-Sudan og Somalia.

– I dette urolige området må Norge ta en lederrolle sammen med andre land, sier Brende.

Som sårbare land med prekære utfordringer utenfor Afrika peker regjeringen også på land som Jemen og Afghanistan.

Fortsatt fattigdomsfokus

Offentliggjøringen av innholdet i meldingen skjedde under et seminar i Oslo 4. april. Utenriksministeren understreket under lanseringen at fattigdomsreduksjon og lindring av nød fortsatt er hovedlinjene i norsk bistand. Det skal fortsatt være fokus på de fattigste landene, spesielt i Afrika.

Norsk bistand til utdanning, helse og klima, der Norge har ambisjoner om en internasjonal lederrolle, skal videreføres på et høyt nivå. Det samme gjelder satsingen på humanitær bistand, jobbskaping og fornybar

«Hovedmålet er i tråd med bærekraftsmålene: å utrydde all ekstrem fattigdom i verden, men for å nå dette må vi også lykkes med gjennomføringen av de andre målene.»

Utenriksminister Børge Brende

energi.

Kristelig Folkeparti mener meldingen gir positive signaler om oppfyllelse av FNs bærekraftsmål og et langsiktig samarbeid med et større utvalg av partnerland og satsing på sektorer som utdanning, helse og fornybar energi.

– Utviklingsmeldingen gir større konsentrasjon av innsatsen, i tråd med KrF's forslag, sier tidligere utviklingsminister Hilde Frafjord Johnson som nå er generalsekretær i partiet.

Hun opplyser at partiet fortsatt er uenig med regjeringen om fattigdomsorienteringen i norsk bistand.

Savner klare forpliktelser

KrF foreslo nylig for Stortinget at norsk bistand skulle bindes opp til en fordelingsnøkkel, der langsiktig bistand, humanitær bistand og støtte til sårbare stater skulle ha ulike andeler. Forslaget fikk imidlertid kun Arbeiderpartiets og Venstres støtte.

– Når det ikke legges opp til klare forpliktelser når det gjelder fattigdomsrettingen av bistanden og en klar og forutsigbar innramming, er vi nesten like langt. Fortsatt er også svært mye uklart om den konkrete oppfølgingen, fortsetter Frafjord Johnson.

Hun påpeker at stortingsmeldingen sier lite om at fattige menneskers rettigheter som retten til mat og vann, skal ligge til grunn for norsk bistand.

– Dette er et linjeskifte i norsk utviklingspolitikk. Her legges et investeringsperspektiv til grunn fremfor et rettighetsperspektiv. Dette er KrF meget kritisk til, sier Frafjord Johnson. ■

Syria-bistanden doblet

Den norske bistanden var i fjor på hele 36,6 milliarder kroner, viser ny Norad-statistikk. Det er mer enn noen gang tidligere. Syria, Brasil og Afghanistan var landene som fikk mest.

Av Tor Aksel Bolle og Asle Rønning.

KRIGEN I SYRIA, som er inne i sitt syvende år, setter også sitt preg på norsk bistand. I fjor var landet, som fortsatt herjes av lidelser og ødeleggelser, for første gang største mottagerland.

Totalt ga Norge 1 milliard kroner i bistand til Syria i 2016. Det er en dobling sammenlignet med 2015. Behovet for hjelp til syriske flyktninger i nabolandene, blant annet Libanon, er også tydelig i bistandsstatistikken. Libanon fikk over en halv milliard kroner fra Norge i 2016.

Mye til nødhjelp

De norske utbetalingene innen klima og miljø har gjennom flere år særlig gått til å premiere Brasils arbeid for å verne skogen i Amazonas. Brasil fikk i fjor 937 millioner kroner i norsk bistand og ble med det nest største mottagerland.

Indonesia var også en betydelig mottaker av norske bistandskroner. 451 millioner kroner ble brukt til vern av indonesisk regnskog.

Afghanistan var lenge det landet som fikk mest bistand fra Norge og får fortsatt betydelige beløp. I fjor ga Norge 694 millioner kroner til det krigsherjede landet.

Ifølge Norads bistandsstatistikk brukte Norge 3,7 milliarder kroner på humanitær bistand i fjor. Halvparten av denne hjelpen gikk til Syria og andre land i Midtøsten. Norge ga også mye nødhjelp til Afghanistan og andre kriserammede områder som Sør-Sudan.

I tillegg til bistand som regnes som nødhjelp, har Norge også gitt bistand til langsiktig innsats i kri-

sesituasjoner, blant annet til utdanning for flyktningbarn i Syria og Libanon. Heller ikke kjernestøtte til FN-organisasjoner er inkludert i summen på 3,7 milliarder kroner til humanitær bistand.

Rekordsum

Høyre/FrP-regjeringen har i hele sin periode hatt et bistandsbudsjett som har ligget på 1 prosent av bruttonasjonalinntekt (BNI) eller høyere. Det er høyere enn gjennomsnittet under de åtte årene med den rødgrønne regjeringen.

Samtidig har Norge aldri brukt mer bistand i Norge. Hele 6,7 milliarder kroner ble brukt på kostnader knyttet til flyktninger i Norge.

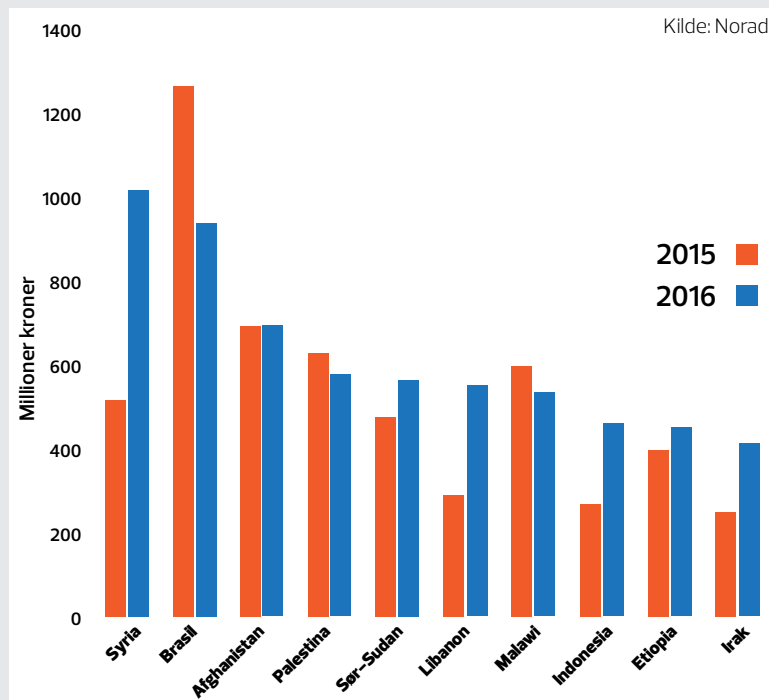
Solberg-regjeringen har bistand til utdanning som en av sine fanesaker, og har økt andelen av bistandspengene som går til utdanning. I fjor økte utdanningsbistand med nesten 700 millioner kroner til 3,2 milliarder.

Lavere utbetalinger

Bistanden til miljø og energi falt fra 4,2 milliarder kroner i 2015 til 3,6 milliarder i 2016, en nedgang på 14 prosent. Det skyldes blant annet reduksjon i bistand til ren energi og lavere utbetalinger til bevaring av tropisk regnskog.

De siste årene har en stadig mindre andel av den bilaterale bistanden gått til de fattigste landene, de såkalte MUL-landene. Den trenden fortsatte også i fjor, 47 prosent av bistanden til enkeltland gikk til de aller fattigste landene. I rene kroner og øre utgjorde det om lag 5,8 milliarder kroner, en nedgang fra 5,9 milliarder kroner i 2015. ■

Dobling i bistanden til Syria

6 Aktuelt

Læring og næring under mangotreet

Ny læring – mindre underernæring. Det er stikkord i Unicef og danske Børnefondets ernæringsprosjekter sør i Mali. **Av Nina Bull Jørgensen, i Mali**

Landsbyen Siratogo er en av 200 landsbyer som er med i programmet som de to organisasjonene driver i det vestafrikanske landet. Samtidig er ernæringsprosjektet i landsbyen ett av titusener av utviklingstiltak som er med på å skape formidable resultater i form av redusert underernæring verden over.

En slank høyreist mann i lang gul

kjortel løfter opp sin tre år gamle datter og holder henne tett inntil seg. Hun gløtter søvnig med øynene og ser tilfreds ut. Men oppmerksomheten gjør at hun begynner å hyle. Et sunnhetstegn.

– Safiato var alvorlig underernært. Målebåndet rundt overarmen viste rødt, forteller Bakari Traore (55).

Guds straff?

40-50 mennesker er samlet i ring rundt han og lytter til hans historie. Vi befinner oss under et mangotre i den lille landsbyen Siratogo, i Sikasso-regionen sør i Mali. Da yngstejenta til Bakari Traore begynte å kaste opp, og det bare fortsatte, trodde åttebarnsfaren at det var onde ånder som hadde tatt bolig i henne. Hun ble svak, slapp og tynn. Det mest nærliggende var å gå til den lokale urtedoktoren.

– Jeg trodde det var en straff fra Gud – at vi hadde gjort noe galt eller at noen hadde sendt onde ånder til oss, forteller han.

Unicef og Børnefondet startet på samme tid opp et nytt prosjekt i landsbyen. De overtalte han til å ta med barnet til den lokale helsestasjonen.

– Uten dette prosjektet ville hun ikke sett ut sånn som hun gjør nå. Hun var forferdelig underernært. Jeg forsto ikke at det handlet om feil kosthold, sier Traore.

Et paradoks

I dette området av Mali er tre av ti barn kronisk underernærte. Dette til tross for at området er relativt frodig, og hovednæringen er jordbruk.

Den lokale kvinnegruppen i landsbyen Siratogo viser hvordan man skal lage ernæringsrik grøt.
Foto: Nina Bull Jørgensen

Nytt kosthold: Nøtter, lokale frukter og flere typer korn blir tilsatt grøten for at barn og gravide kvinner skal få i seg den næringen de trenger. Foto: Truls Brekke/Unicef Norge

Bakari Traoré er glad for at yngstedatteren Safiatio(3) er frisk igjen og spiser næringsrik mat.
Foto: Nina Bull Jørgensen

Derfor satte Unicef og Børnefondet i gang utdannings- og ernæringsprosjekter i mer enn 200 landsbyer. Samarbeidet startet i 2013.

De to organisasjonene opprettet lokale kvinnegrupper og ernæringsgrupper, som tar spesielt ansvar for å spre informasjon. Målet er å lære folk i landsbyene å gi barna ernæringsrik mat.

Bakari Traore tar med seg sin egen erfaring som far til et underernært barn i rollen som en av de lokale "hel-seagentene".

Koker grøt og underviser

– Vi følger med på alle barna i landsbyen. Når vi blir bekymret for et barn, oppfordrer vi foreldrene til å dra til helsestasjonen, sier han.

Med jevne mellomrom, som i dag, organiserer de lokale gruppene undervisning under et av de mange store mangotrærne. Like ved står det store gryter på bål. Der kokes det næringsrik grøt, mens de lokale helseagentene forteller folk hvor viktig det er å bruke ulike kornsorter, nøtter og frukter som de kan finne i nærmiljøet.

Unicefs kommunikasjonsjef

Eliane Luthi understreker betydningen av opplæring som et verktøy mot underernæring. Problemet er ikke mangel på mat.

– Det er relativt grønt og frodig her. Det fins mange frukttrær, og jordbruk er det vanligste levebrødet til folk. På folkemunne kalles området «Malis brødkurv». Derfor er det et stort paradoks at så mange barn er kronisk underernærte i dette området av landet, sier Luthi.

Kronisk underernærte

Og statistikken ser ikke god ut. Hele 30 prosent av alle barn i Sikasso-regionen lider av kronisk underernæring. Det kan føre til at barna blir kortvokste, de får problemer med konsentrasjonen og redusert IQ – og de blir mindre produktive i voksen alder.

Kronisk underernæring i løpet av de tre første årene av et barns liv fører ikke bare til uopprettelige skader for det enkelte barnet. Siden omfanget av problemet er så stort, får det i neste omgang store økonomiske og sosiale konsekvenser for hele samfunnet.

Eliane Luthi, kommunikasjonsjef for Unicef Mali.

Foto: Nina Bull Jørgensen

Den nasjonale statistikken viser at 26 prosent av barna i Mali er kronisk underernærte. Det er også et høyt tall, men likevel lavere enn i Sikasso – et område på størrelse med Troms og Finnmark og en befolkning på nærmere 2,7 millioner mennesker.

«Kronisk», men ikke «akutt»

– Her nytter det ikke bare å se på nasjonal statistikk. Vi må se spesifikt på de ulike regionene og lokalsamfunnene for å finne ut hva som gjør at barna er underernærte, og hvorfor problemet er større noen steder enn andre, sier Eliane Luthi.

Hun understreker at kronisk underernæring ikke er det samme som akutt underernæring – som er mer synlig, der barna er tydelig magre og undervektige. Akutt underernæring er et større problem nord i landet, der innbyggerne lider under en kombinasjon av klimaendringer, ørkenspredning, konflikt, migrasjon og ren og skjær matmangel. Det er en livsfarlig miks.

«Den usynlige krisen»

– Den kroniske underernæringen

kommer mer snikende. Det handler mer om at de ikke spiser riktig. Kostholdet blir for ensidig, forklarer Unicef Malis kommunikasjonsjef.

Hun kaller dette den «den usynlige krisen».

– Det er en kombinasjon av fattigdom, mangel på utdanning og mangel på grunnleggende kunnskap om ernæring. Mange foreldre ser ikke faresignalene. Mange kvinner har ikke forstått hvor viktig det er å amme. Og mange har ikke råd til å kjøpe proteinrik mat, som kjøtt og fisk.

Luthi forklarer at Unicef promoterer proteinrike og næringsrike alternativer til kjøtt, som peanøtter, mango, baobab og andre næringsrike lokale frukter. Unicef og Børnefondet oppfordrer også til en kultur der folk bytter det de har seg imellom. Håpet er at dette vil gjøre kosten mer variert.

– Hygieniske og sanitære forhold spiller også inn. Når barn har diaré holder de ikke på næringen. Det er selvfølgelig viktig å bedre de sanitære forholdene, samtidig som en kommer langt med enkle tiltak, som at mødre vasker hendene før de lager mat eller tar seg av barna, understreker Luthi.

8 Aktuelt

Barna i landsbyen synes grøten smaker godt.

Foto: Nina Bull Jørgensen

I Mali er ett av fire barn kronisk underernært

■ 26 prosent av barna i Mali er kronisk underernærte.

■ I samarbeid med den danske organisasjonen Børnefondet og lokale myndigheter har Unicef iverksatt utdannings- og ernæringsprosjekter i 200 landsbyer sør i Mali, og 634 lokale ernæringsgrupper er etablert.

■ I landsbyen Yorosso er andelen kronisk underernærte barn halvert fra 28 prosent i 2014 til 14 prosent i 2016. Målet er å oppnå det samme i alle de 200 landsbyene.

Kilde: Unicef Mali

Healer i ny rolle

Med all den nye kunnskapen om helse, hygiene og ernæring er det én person i landsbyen som har mistet sin posisjon. Foreldrene i landsbyen går ikke lenger til den lokale urte-doktoren («traditional healer», red. ann.) når barna er syke, slappe og undervektige.

I skyggen av det samme mangotreet som brer sine grener over grytene med ernæringsrik grøt møter vi en rynkete eldre kvinne med stort dyprødt sjal.

– Er du lei deg for at du ikke lenger har den sammen rollen i landsbyen?

– Nei da. Jeg er overhodet ikke lei meg. Jeg har fått en ny og enda viktigere rolle nå, sier heksedoktoren i Siratogo.

Hun opererer kun under fornavnet sitt – Soumba. I begynnelsen var hun litt skeptisk, innrømmer hun. Men hun lot seg overtale.

Soumba ble Unicef-partner

– Jeg så jo med egne øyne at barna ble friske etter å ha vært på helsestasjonen, og når de fikk i seg riktig mat. Det var ikke vanskelig å støtte det.

I dag er Soumba en av Unicef og Barnefondets viktigste samarbeidspartnere i landsbyen.

– Før kom foreldrene til meg med sine syke barn og håpet jeg skulle gjøre dem friske. Nå er jeg den som passer på og beskytter barna. Jeg sørger for at foreldrene tar med barna til helsestasjonen slik at de får den behandlingen de trenger, sier Soumba.

Den lokale urte-doktoren Soumba har fått en ny rolle i landsbyen.

Foto: Truls Brekke/Unicef Norge

Den tidligere landsbyhealeren understreker at hun trives i sin nye rolle.

– Jeg har uansett ikke mistet min posisjon som den i landsbyen som sørger for at barna og deres foreldre har det bra. Og jeg er mild, men streng, sier Soumba med en hjertelig latter.

Rødt, gult, grønt – frisk!

På den andre siden av mangotreet fortsetter åttebarnsforen Bakari Traoré sin historie om hvordan datteren Safiato ble frisk igjen.

– Vi sørget for å endre kostholdet. Og hver uke brakte vi henne til helsestasjonen for å sjekke om hun ble bedre. Etter to måneder viste målebåndet rundt armen «gult». Etter to måneder til var hun på «grønt». Hun var frisk igjen, sier barnefaren. ■

Andelen kronisk underernærte barn er halvert

■ Andelen barn i verden rammet av kronisk underernæring ble redusert fra 40 til 23 prosent mellom 1990 og 2015.

■ 156 millioner barn under 5 år er kronisk underernærte. I 1990 var tallet 255 millioner.

■ Fortsatt er nesten halvparten av alle dødsfall blant barn under 5 år forårsaket av underernæring.

Kilder: Unicef, Verdens helseorganisasjon

Skal vi selge maten, eller gi den til barna?

Mer makt og kunnskap til kvinner gjør barns kosthold bedre, mener NMBU-professor.

– SOM OFTEST er det kvinnene som har hovedansvar for å sette maten på bordet. Men når de ikke rår over pengene eller maten som dyrkes, vil ikke barna deres nødvendigvis få i seg nok næring, sier Ruth Haug som er professor ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet på Ås.

Forholdene i Sikasso-regionen i Mali er betegnende for ett aspekt ved situasjonen i mange utviklingsland, mener professoren – nemlig at mennene har kontroll over jorda og mesteparten av maten som blir produsert. De er ofte mer opptatt av å selge maten de dyrker enn å sørge for at barna får i seg riktig næring.

Kvinnens status

Jenters utdanning og kvinnens status i samfunnet er viktige nøkler.

– Når nå flere og flere jenter går på skole bidrar dette ikke bare til at unge kvinner får mer kunnskap om helse og kosthold, det bidrar også til at kvinner får høyere status, som igjen bidrar til at barna deres får mer og riktigere mat, forklarer Haug.

Det er ikke bare tilgang til nok mat

som bidrar til at barns ernæringstilstand blir bedre. Fremskritt på områder som helse, vann og sanitær bidrar også til bedret matsikkerhet. I tillegg til fremskritt på jordbrukssiden. Det er mange faktorer som forklarer hvorfor færre barn i verden i dag er kronisk underernærte. Konflikt, kriser og dårlig styresett virker i motsatt retning, påpeker Haug.

– Alt henger sammen med alt. Vi ser fremskritt i land som er fredelige, med relativt godt styresett og ikke er berørt av konflikt eller tørke. Og de landene som har mest fremgang er ofte de som også har klart å gjøre noe med fattigdommen, for eksempel gjennom ulike sosiale støtteprogrammer, sier professoren.

Haug trekker frem Brasil, Etiopia og Malawi som eksempler på land med relativt vellykkede fattigdomsprogrammer som inkluderer ulike former for sosial støtte til fattige deler av befolkningen.

– Gjennom det statlige programmet «Bolsa familia» får brasilianske mødre direkte pengestøtte ved å møte opp på

Ruth Haug, professor ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet på Ås.

Foto: Håkon Sparre

helsestasjonen. Etiopia har et matsikkerhetsprogram som har bidratt til at tørken i landet har rammet mindre enn den kunne ha gjort. Det samme gjelder Malawi, som ellers ville vært mye hardere rammet av (værphenomenet, red.ann.) El Nino, sier Haug.

Ryddet innen 2030?

FNs bærekraftsmål nummer 2 tar sikte på å «utrydde sult og alle former for feilernæring i verden» innen 2030. Et delmål (2.2) gir ytterligere detaljer: Innen 2025 skal vi «nå de internasjonalt avtalte målene som gjelder veksthemming og avmagring hos barn under fem år, samt ivareta ernæringsbehovene til unge jenter, gravide, ammende mødre og eldre personer».

– Til tross for store fremskritt er nok dette et ganske vanskelig mål å nå. Men det er bra å ha «hårete mål», sier Haug.

Bærekraftmålene skiller seg fra tusenårsmålene ved at man «ikke lenger bare teller kalorier», men også fokuserer på kvaliteten på maten, forklarer NMBU-professoren. Hun un-

dersteker at målet om ernæring henger tett sammen med de fleste andre bærekraftsmålene, spesielt de som er relatert til konflikt, helse, utdanning, miljø, kvinners rettigheter, ulikheter og fattigdomsbekjempelse.

– For å kunne nå mål nummer to kreves definitivt en massiv innsats mot strukturell fattigdom og urettferdig fordeling av goder. Og jobbskaping er utrolig viktig... Ernæring spiller inn overalt, poengterer Haug.

FNs ernæringstiltak

FN lanserte i fjor et eget «ernæringstiltak» med en resolusjon om å «sikre universell tilgang til et sunnere og mer bærekraftig kosthold for alle mennesker, uansett hvem de er og hvor de bor».

– Dette viser at verdens ledere nå anser ernæring som en felles utfordring for hele verden. Man har innsett at dette er et folkehelseproblem som også har en stor økonomisk side, og det er selvfølgelig positivt at vi får mer søkelys på dette, sier Ruth Haug. ■

De fire norske lærestedene som tilbyr utviklingsstudier har samlet litt flere søkere enn i fjor. Bildet viser studenter ved Høgskolen i Oslo og Akershus.

Foto: John Anthony Hughes / HiOA

Stabil søkning til utviklingsstudier

Litt flere studenter søker opptak til utviklingsstudier i år enn i fjor. – Vi er veldig godt fornøyd med søkningen i år, sier fagansvarlig Esben Leifsen ved NMBU. **Av Asle Olav Rønning**

Fire norske universiteter og høyskoler tilbyr utviklingsstudier. 15. april gikk fristen ut for å søke. Nå foreligger tallene for hvor mange studenter som har dette faget som førstevalg når dørene inn til forelesningssalene åpner til høsten.

Tallene fra Samordna opptak viser at utviklingsstudier fortsatt er et fag som er populært blant norske studenter. Søker tallene er litt høyere enn i fjor.

Lokker med internasjonalt studiemiljø

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) på Ås utenfor Oslo er blant de som har truffet. NMBU har 93 førstevalgsøkere til de 20 plassene innen internasjonale miljø- og utviklingsstudier. Det er en økning på nesten 40 prosent fra i fjor. Tallet omfatter søkere med studierett i Norge.

I tillegg kommer et tilsvarende antall studieplasser som tildeles internasjonale studenter gjennom et eget opptak. Kurset har en svært internasjonal innretning. Blant annet

er all undervisningen på engelsk. For norske studenter kan det være en overgang.

– Vi har et veldig internasjonalt sammensatt miljø. Det tror jeg er spennende for mange nye studenter. Mange kommer jo rett fra videregående. Det er et utfordrende, men også spennende miljø å være i, sier Esben Leifsen, fagansvarlig for bachelorprogrammet.

Han tror at faget nyter godt av at tidligere studenter snakker pent om det, og at universitetet dessuten har funnet en god miks mellom samfunnsfaglige og naturvitenskapelige temaer.

Alle lærestedene som tilbyr utviklingsstudier gir dette som et tverr-

faglig tilbud, men miksen av ulike fag varierer.

Svak nedgang hos HiOA

Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA) har en svak nedgang i antall søkere i år. Professor og leder for seksjon for utviklingsstudier, Axel Borchgrevink, sier at utviklingsstudier har vært gjennom flere opp- og nedturer. En topp i antall søkere rundt årtusenskiftet ble avløst av et fall. Så har søkningen vært stigende gjennom noen år, før pila i år peker litt nedover igjen.

Mange søkere velger utdanning der de er sikret jobb ved endt utdanning. Det kan ikke en bachelorgrad i utviklingsstudier love i samme grad som en lærer- eller sykepleierutdanning. Borchgrevink viser imidlertid til tall fra en helt fersk undersøkelse blant studenter som gikk ut fra utviklingsstudiet for 5-7 år siden. De tidligere studentene ble spurt om hva de gjør i dag.

– 90 har svart, og av disse var det bare én som var arbeidssøker i dag, sier professoren.

Nesten 40 prosent av de tidligere bachelorstudentene oppgir at de arbeider i frivillige organisasjoner. Det kan tolkes som at mange har fått god bruk for utdannelsen sin.

HiOA tilbyr både årsstudium og bachelor. Høgskolen anbefaler uansett flertallet av studentene å gå videre og ta mastergrad.

Disse tilbyr utviklingsstudier

Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA):

- Utviklingsstudier, årsstudium (30 plasser).
- Utviklingsstudier, bachelor (30 plasser).

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU):

- Internasjonale miljø- og utviklingsstudier, bachelor (44 plasser for søkere fra Norge og utlandet).

Universitetet i Agder (UiA):

- Utviklingsstudier, årsstudium (30 plasser).
- Utviklingsstudier, bachelor (30 plasser).

Universitetet i Oslo (UiO):

- Utviklingsstudier, bachelor (60 plasser).

– Kompetanse for en global verden

Borchgrevink sier at utviklingsstudier er en utdanning som er relevant for flere enn de som vil jobbe med bistand.

– Studiet gir en kompetanse som er høyrelevant i dagens globaliserte verden, mener han.

Ved siden av HiOA og NMBU har også to andre universiteter utviklingsstudier. Universitetet i Agder har omtrent like mange søkere på utviklingsstudier i år som i fjor, mens Universitetet i Oslo har en økning. Til sammen har de fire lærestedene noe flere søkere med utviklingsstudier som førstevalg i år enn i fjor.

Økningen er så vidt litt større enn den generelle økningen i antall søkere til høyere utdanning (alle fag inkludert), som er på 2,7 prosent sammenlignet med i fjor. ■

« Vi har et veldig internasjonalt miljø. Det tror jeg er spennende for mange nye studenter. »

Esben Leifsen, fagansvarlig for utviklingsstudier ved NMBU

10 Aktuelt

Bistandsaktueltts medarbeidere var i Sør-Sudans nest største by i seks drept og tusener flyktet fra hjemmene sine. Vi møtte noen av de som er

Wau er en by preget av krig, frykt og etniske spenninger. Dette skal være Sør-Sudans nest største by, men store deler av byen er øde og forlatt. Få kilometer unna har rundt 50 000 mennesker søkt beskyttelse hos FN eller ved byens kirker.

Av Tor Aksel Bolle og Ken Opprann (foto)

Det er tomt og stille. Noen skinnmagre bikkjer småløper nervøst omkring. Her og der står utbrente små murhus og tukuler (tradisjonelle hytter av leire og gress). De fleste husene ellers er tømt for absolutt alt av verdi, inkludert vinduskarmer og tak. Det er veltede og ødelagte gjerder, gjengrodde jordlapper. Ribbede butikker. En salgsbod på hjul står forlatt midt i veien. Et velsett skilt reklamerer for et «modern clinic and pharmacy» som ikke lenger er i drift.

Vi er i bydelen Nazareth, sør i Wau.

– For under et år siden var dette en livlig bydel. Men etter kampene og volden i fjor sommer tør ikke folk bo her lenger, sier Rabha Elis.

Hun er selv fra Wau og i nesten 20 år har hun drevet en liten hjelpeorganisasjon som heter Womens' Development Group. De tar oppdrag for FN og internasjonale organisasjoner. Elis kjenner byen ut og inn.

– Situasjonen er blitt gradvis verre, sier hun.

Uoversiktlig og ustabil

Wau ligger nordvest i Sør-Sudan, drøyt 500 kilometer fra hovedstaden Juba. I 2011 skal byen ha hatt 150 000 innbyggere, men folketallet er trolig langt lavere nå. Byen har lenge vært en administrativt og kommersielt sentrum og har blant annet et universitet, Sør-Sudans største katedral og en overraskende stor fotballstadion som det fortsatt spilles kamper på.

Men samtidig er det åpenbart at veldig lite av de mange milliardene som Sør-Sudan har tjent på oljebrønnene sine har funnet veien til Wau. Jordveiene, som går på kryss og tvers i byen, er fulle av søppel. Her og der ligger det ribbede bilvrak. Det fleste bygningene er nedslitte og få har mer enn en etasje. Bilene som kjører i de støvete gatene tilhører stort sett ulike hjelpeorganisasjoner.

Det har vært urolig i Wau i flere år. Volden som er i ferd med å rive verdens yngste stat i filler preger også Wau. 23. juni i fjor, etter lengre tids uro, brøt det ut harde kamper mellom regjeringshæ-

ren SPLA og væpnede opprørere i og utenfor byen.

Tusenvis av sivile flyktet fra hjemmene sine, fra Nazareth og andre bydel sør og vest i byen. Hvor mange sivile som ble drept i løpet av junidagene i fjor og de påfølgende urolighetene er det ingen som vet sikkert. Anslagene varierer fra titalls til flere hundre. FN og menneskerettighetsorganisasjoner har rapportert om vilkårlige drap, voldtekter og grove overgrep, i hovedsak utført av soldater i regjeringshæren.

Det siste halvåret har det vært stadige kamper mellom regjeringshæren og opprørsgrupper som støtter tidligere visepresident Rieck Machars fraksjon SPLA-IO like utenfor byen. Ulike militser er også aktive. Situasjonen i byen er spent, uoversiktlig og ustabil.

Får ikke dyrke jorda

Bare 7-800 meter nord for bydelen Nazareth, forsøker bonden Peter å få tomater til å vokse. Det er lite folk og mange tomme hus i denne delen av byen også, men ikke så totalt øde som lenger sør. Den kraftige 32-åringen sitter på den røde, tørre jorda og pleier en grønn firkant på en gang en meter.

Bonden forteller at han er født like i nærheten og har bodd i området hele livet. Han har dyrket jorda, giftet seg og fått barn. Så lenge han og folk i området får dyrke jorda si har de klart seg ganske bra. Men det får de ikke nå. De tør rett og slett ikke gå de få kilometrene til jordlappene sine. Det er for farlig.

– Det er helt håpløst, jordlappene er jo like i nærheten. Nå spiser vi kun litt suppe om kvelden. Ungene gråter, men hva skal vi gi dem, spør Peter.

Han sier at tomatene er mest tidsfordriv. – Vi kommer til spise noen. Hvis det blir mange nok, kommer jeg til å selge noen på markedet.

Menneskapt krise

Matsituasjonen i Wau defineres av FN som «krise», det er nivå 3 på skalaen som brukes for å klassifisere hvor kritisk matsituasjonen er. Det er ikke hungersnød hvor folk dør av sult, slik som FN erklærte i deler av staten Unity tidligere i år. Det er heller ikke en akutt

Dette er Nazareth – bydel i Sør-Sudans

dager. I løpet av disse dagene ble mer enn 30 sivile i byen rammet av konflikten og noen av de som forsøker å hjelpe.

Wau blir omtalt som Sør-Sudans nest største by. Men tusenvis av innbyggere har flyktet fra Nazareth og andre bydeler på grunn av konflikten i landet. Dagen etter at Bistandsaktuelt var i den øde sørlige delen av byen ble titalls sivile drept i området. Regjeringsvennlige militser er blitt anklaget for drapene og overgrepene.

vanligvis en yrende
nest største by

12 Aktuelt

nødsituasjon, slik FN mener det er i en del andre områder i Sør-Sudan. Men situasjonen er alvorlig. Minst 20 prosent av husholdningene har for lite mat, og nivået av akutt feilernæring er langt høyere enn normalt.

Grunnen til at folk har for lite mat i Wau er i all hovedsak at de, som Peter og naboen hans, ikke har tilgang til jorda si på grunn av kamper og vold. Borgerkrigen gjør også at handelsrutene blir forstyrret og at områder og delstater som vanligvis produserer mye mat ikke har overskudd. Den lave matproduksjonen kombinert med økonomisk krise gjør at matprisene stadig stiger, noe som også rammer befolkningen hardt. Det er i all hovedsak konflikten, ikke tørke eller noe annet, som er hovedårsaken til at FN anslår at nærmere fem millioner sør-sudanere har for lite mat.

Føler utrygghet

Ved en vannpost litt bortenfor står en gruppe med unge menn. Vi blir enige om å ikke ta bilder eller bruke navn. De forteller at de har valgt å bli her, først og fremst fordi de vil passe på familiens boliger. Men de føler seg ikke trygge.

Som mange fra dette området tilhører de den etniske gruppen balanda og mistilliten til dinkaene, som er den største folkegruppen i Sør-Sudan og dominerer regjeringshæren og politikken, er massiv.

– Vi er ikke trygge her og det er hel-

ler ikke skoler til barna eller nok mat. Men det er ikke noe sted som er trygt i Wau. Og her er vi i alle fall nærmere væpnede grupper som kan beskytte oss mot dinkaene hvis de kommer for å ta oss, sier en ung mann.

Vi setter oss i bilen for å kjøre videre. Hjelpearbeideren Rabha Elis sitter alvorlig i forsetet.

– Denne krigen setter landet tilbake. Helse, utdanning, tilliten mellom folk – den ødelegger alt vi jobber for, sier hun.

Under 24 timer senere blir titalls sivile drept i Wau, de fleste angivelig i området vi nettopp har besøkt. To lokale kilder forteller til nyhetsbyrået Reuters om «etnisk rensing»; at væpnede dinkaer har gått fra hus til hus på leting etter folk fra folkegruppene luo og fertit. Ytterligere flere tusen flykter fra hjemmene sine i dagene etterpå.

Etniske spenninger

Befolkningen i og rundt Wau er etnisk blandet, som så mange andre steder i Sør-Sudan. Det er blant annet dinkaer, luo, balanda og jur, samt fertit, en samlebetegnelse på flere grupper. Arabisk er det mest brukte språket i byen. I lange perioder har de ulike folkegruppene levd fredelig sammen, men det har også vært konflikter. Dinkaene er tradisjonelt kvegfolk, mens mange andre etniske grupper som holder til i og rundt Wau tradisjonelt er bønder. Skillene og motsetningene har i perio-

der blitt brukt av ledere og forsterket gjennom tiår med krig, konflikt og overgrep.

FN-organisasjonen Ocha karakteriserer situasjonen mellom dinkaer og de etniske gruppene fertit/balanda som «spent». Lokale konflikter blandes med den større konflikten som i hovedsak er mellom den dinkadominerte regjeringshæren SPLA og den mer sammensatte opprørskoalisjonen SPLA-IO. Regjeringshæren har kontroll over Wau by, men opposisjonsgrupper har sine soldater bare noen kilometer utenfor byen. Væpnede militser opererer på begge sider. De små avstandene mellom regjeringshæren og væpnede opposisjonsgrupper gjør situasjonen svært spent og uoversiktlig.

Det militære nærværet er blitt stadig sterkere i Wau de siste årene. Regjeringshærens 5. divisjon, «Elefantdivisjonen», har base nord i byen og soldater er svært synlige i gatebildet. De sitter i grupper utenfor butikkene, fyker rundt på motorsykler med kalasjnikov nonchalant slengt bakpå ryggen eller kommer kjørende i pickuper som ofte har tunge våpen montert på lasteplanet.

Overfylte leirer

Bare noen kilometer fra Nazareth er kontrasten til de folketomme bydelene i sør enorm. Like ved flyplassene nord i byen, rett ved UNMISS, FN-soldatens base, ligger Wau «PoC-

camp». Det er til denne flyktningleiren mange av de som tidligere bodde sør i byen har flyktet.

Over 25 000 mennesker har presset seg sammen bak piggråd, høye gjerder og stålportar. Leiren voktes av FN-soldater fra Bangladesh og Nepal. PoC står for *Protection of Civilians* og det er en rekke slike leirer i Sør-Sudan. Den i Wau er den nyeste og ble etablert i løpet av de kaotiske og blodige junidagene i fjor sommer. I løpet av få dager flyktet nærmere 10 000 sivile fra hjemmene sine og søkte beskyttelse ved FN-soldatens base i byen. Hver gang det bryter ut kamper, hver gang det begås overgrep mot sivile, kommer det flere folk til leiren.

Inne i PoC-leiren er det varmt, støvete og enormt overfylt. Hele «beskyttelsesleiren» er på bare 135 000 kvadratmeter (tilsvarende omlag en tredjedel av Ekebergsletta). Leiren i Wau er den trangeste i Sør-Sudan, og det er folk overalt. De fleste er barn og kvinner. Plastteltene med navnene til ulike hjelpeorganisasjoner står tett i tett. Driftige sjeler har startet improviserte butikker, og har du penger kan du kjøpe deg en kald cola, fylle på mo-

«Situasjonen er blitt gradvis verre.»
Rabha Elis, lokal hjelpearbeider.

I PoC-campen nord i byen er det trengsel. Mange av de som tidligere bodde i de forlatte bydelene i Wau, har flyktet hit. Det bodde drøyt 25 000 i leiren da vi var der 8. april. På grunn av volden 10. april har ytterligere 16 000 søkt beskyttelse i denne leiren.

bilen eller handle et kjøttstykke hos slakteren. Men de aller fleste har lite penger og er avhengig av at hjelpeorganisasjonene gir dem det de trenger for å overleve.

Inne i et blått plasttelt sitter 30-40 kvinner og barn og venter tålmodig. Dette er en dagligdags hendelse her: små barn sjekkes for underernæring.

Mutu (3) har blitt målt før

Tre år gamle Mutu har blitt målt før, og vet godt hva han skal gjøre. Når inspektøren fra den tyske organisasjonen Johanniter-Unfall-Hilfe kommer fram til Mutu har den lille gutten rutiner brettet opp den altfor store t-skjorta si og holder armen klar. Målebåndet trekkes rundt den tynne mørke guttearmen og viser at Mutu er moderat underernært. Det er ikke krise, ikke akutt. Det er hundretusener av barn i Sør-Sudan som er mer underernærte. Men det betyr at Mutu, som rundt en million andre barn i Sør-Sudan, får i seg for lite næring. Over tid kan det svekke utviklingen hans fysisk og psykisk.

Leiren er full av mennesker som bærer på tragiske historier. Det er historier om voldtekt, om familiemedlemmer som blir drept av milittsoldater og kastet i brønnen, om ødelagte familier. Mutu og lillesøsteren Bakita som sover på bestemor Elisabeths fang, vet ikke at foreldrene deres ble drept under kampene i fjor sommer. Nøyaktig hvor-

– Våre biler kan bli stoppet opptil 100 ganger

Væpnet milits og soldater gjør hjelpearbeid for sivilbefolkningen farlig, kostbart og tidkrevende. FNs lastebiler med mat og medisiner kan bli stoppet opptil 100 ganger på turen fra hovedstaden Juba til byen Wau.

SHAFEEQ UR REHMAN er sjef for Unicefs kontor i Wau og en svært travel mann.

Han hyrer inn organisasjoner som jobber på bakken, koordinerer hjelpeinnsatsen på blant annet helse og utdanning og samarbeider med myndighetene. Rehman forklarer oss om «the race against the rain»: det gjelder å få veldig mye mat og andre forsyninger ut til ulike lagre, før regntiden gjør veiene helt umulige å kjøre på.

– Den humanitære situasjonen er veldig alvorlig, men jeg frykter at den vil bli verre i månedene som kommer, sier han.

Problem-listen er lang

Pakistaneren er vant til å jobbe under vanskelige og farlige forhold. Tidligere har han blant annet jobbet i Afghanistan og på Sri Lanka.

– Men jeg har aldri vært i et land hvor det er så vanskelig å drive hjelpearbeid som i Sør-Sudan, sier han.

FN-lederen lister opp ting som gjør jobben vanskelig for organisasjonens hjelpearbeidere:

- Enorme avstander
- Manglende infrastruktur
- Manglende lokal produksjon av varer, alt må fraktes inn
- Myndighetenes bruker nesten ikke penger på grunnleggende tjenester
- Sikkerhetssituasjonen, herunder vold, trusler og trakassering fra væpnede grupper både mot sivile og hjelpearbeidere

Stoppes opptil 100 ganger

FN-lederen forteller om hvordan lastebiler med mat og medisiner kan bli stoppet opptil 100 ganger på turen fra hovedstaden Juba til Wau. Og på hvert eneste check point, enten det er bemannet av regjeringssoldater eller opprørere, må de betale «avgifter».

– Det driver selvsagt kostnadene i taket. I regntida og i krisesituasjoner må forsyninger flys inn. Det er enormt dyrt å jobbe her, sier han

Sikkerhet er en konstant utfordring. Både i og utenfor Wau. Rehman var på kontoret 24. juni i fjor, da kampene brøt løs inne i Wau by.

– De skjøt med tunge våpen like i nærheten av kontoret. Heldigvis kom vi oss raskt inn i FN-leiren. Hadde vi ikke gjort det, hadde vi blitt isolert her. Men nå bor vi i FN-basen, sier Rehman.

Nektes tilgang

Som mange andre steder i Sør-Sudan sliter hjelpeorganisasjonene i Wau med å få tilgang til flere områder med stor nød. I ni av de siste 12 månedene har hjelpeorganisasjo-

nene ikke fått lov av myndighetene å dra inn med hjelp i områder sør for Wau by, områder som er dominert og delvis kontrollert av væpnede opposisjonsgrupper. Like utenfor byen lever trolig nærmere 50-60 000 fordrevne mennesker ute i bushen.

– Vi har fått tilgang til disse områdene av og til. Det er store behov, og folk er svært redde. Da vi snakket med folk der i mars, sa de kontant nei da vi foreslo å starte en midlertidig skole. Det tør ikke å ha barna samlet på et fast sted, sier Rehman.

President Salva Kiir og en rekke andre politikere, blant dem guvernøren i Wau, har en rekke ganger lovet hjelpeorganisasjonene bedre tilgang. Men på bakken er situasjonen som regel fastlåst. I Wau har hjelpeorganisasjonene gang på gang sittet i lange forhandlinger med lokale myndigheter. Ofte uten resultater. Men så, av og til, har de plutselig fått tillatelse.

Først håp, så skuffelse

– Da setter i gang i all hast. Planlegger. Fyller lastebiler med nødhjelp. Setter sammen ulike team som skal reise ut. Drar av gårde. Men så blir vi stoppet ved første check point, og får beskjed om at vi ikke kan reise inn i områdene allikevel, sier Unicef-sjefen.

Andre ganger blir hjelpearbeiderne ikke bare stoppet, men de blir også trakassert og truet.

– Vi har opplevd at våre ansatte trues på livet når de forsøker å levere hjelp. De trakasseres og blir spurt hvorfor de hjelper «fienden», sier Rehman.

Farlig

Å være hjelpearbeider i Sør-Sudan er farlig. Over 80 er drept siden 2013, sju bare i mars. Ifølge FN var det i fjor 908 episoder hvor nødhjelp ble forhindret i å komme fram. Det var 79 episoder i mars i år. Omtrent halvparten av episodene innebar vold mot hjelpearbeidere eller at verdier ble tatt. Rundt 35 prosent av disse

hendelsene involverer regjeringssoldater, ifølge FN. Soldater fra ulike andre væpnede grupper sto bak knappe 30 prosent.

– Utviklingen er gått feil vei de to årene jeg har jobbet i Wau. Konflikten berører stadig flere områder, og lokale konflikter blusser opp. Tidligere jobbet vi mer langsiktig, med utvikling. Nå handler det om å bidra til at folk overlever fra dag til dag. Og vi må hele tida passe utrolig nøye på at vi ikke gjør noe som kan oppfattes som å ta side. Forståelsen og respekten for humanitært arbeid og nøytralitet er liten, sier Rehman.

FNs ekspertpanel skriver i sin månedlige rapport for april til FNs sikkerhetsråd om Sør-Sudan:

«I tillegg til voldelige angrep på hjelpearbeidere, bruker partene i konflikten taktikker for å hindre hjelpearbeidere tilgang, dette gjør de på grunn av sin egen politiske, økonomiske og militære agenda. Disse taktikkene inkluderer med vilje å begrense fysisk adgang til områder, gjennom blant annet trusler, trakassering og å anholde hjelpearbeidere, plyndring av humanitære forsyninger, samt å nekte hjelpearbeidere adgang til områder hvor man mistenker at befolkningen støtter andre grupperinger».

– Jeg er herfra, og vil hjelpe folk

Også for den lokale hjelpearbeideren Rabha Elis og kollegaene i Womens' Development Group er sikkerhet et daglig problem. Organisasjonen kan ikke lenger besøke prosjektene sine like sør for byen, det er livsfarlig å bevege seg ute om kveldene. Elis selv er blitt arrestert flere ganger.

Hun har sendt de fem barna sine ut av byen. Grunnen er åpenbart: Det er ikke trygt i Wau. Ikke for vanlige folk og ikke for hjelpearbeidere.

– Det er klart jeg er redd av og til. Men jeg er herfra, og vil hjelpe folk. Vi stoler på at Gud beskytter oss, sier hun. ■

Unicef-sjef Shafeeq Ur Rehman har jobbet i mange vanskelige land, men aldri i et så krevende land som Sør-Sudan. Unicef og de andre hjelpeorganisasjonene nektes blant annet adgang til områder like utenfor Wau by.

14 Aktuelt

Fysioterapeut Duku Simon hjelper 20 år gamle Luka med å legge bandasjer. Faren Bumo følger nøye med. Luka måtte amputere begge beina etter å ha blitt skutt av en soldat.

dan de ble drept vet ikke bestemoren.

Nå har hun mer enn nok med å ta seg av de to små barna.

– Han spør etter dem, men skjønner ikke at de er borte, sier hun.

I ly av katedralen

På grunn av volden og usikkerheten i Wau har mange tusen også søkt beskyttelse ved kirkene i byen.

Foran St. Mary's katedral er det nesten like fullt som innenfor gjerdene i PoC-campen. Her håper 7-8000 mennesker at høyere makter og kirkens autoritet skal beskytte dem. I skyggen av mangotrærne, som omgir katedralen av rød murstein, står teltene og de improvisert små hyttene tett i tett.

Norge og Sør-Sudan

■ Norge har hatt et bredt engasjement i Sør-Sudan i mange år. Norge er en del av den såkalte «troikaen»: Storbritannia, USA og Norge, stater som har engasjert seg spesielt for Sør-Sudan

■ Norske hjelpeorganisasjoner har jobbet i Sør-Sudan i flere tiår.

■ Norge ga 560 millioner kroner i bistand til Sør-Sudan i 2016.

Den humanitære situasjonen

■ 1,9 millioner internt fordrevne

■ 1,7 millioner har flyktet til nabolandene

■ 4,9 millioner anslås å ha for lite mat.

■ Rundt 7 millioner trenger nødhjelp.

Kilde: FN

De som har flyktet til PoC-campen og til kirkene i byen tilhører etniske grupper som balanda/fertit, jur, luo og andre. De er ikke dinkaer.

Måtte amputere beina

– Du ruller bandasjen under og rundt. Forsiktig. Sånn, ja.

Fysioterapeut Duku Simon snakker lavt og rolig til unggutten som sitter foran han. 20 år gamle Luka forsøker litt klønete å legge bandasjer på beinstumpene sine. Det høyre beinet er amputert rett over kneet, det venstre under. Det er bare en måneds tid siden den skolefinke unggutten var på vei hjem fra markedet, i 7-8-tida om kvelden.

Han ble stoppet av en soldat som sa at bare tyver var ute så seint. Soldaten forlangte å få mobiltelefonen hans, og Luka ga den fra seg. Så skjøt soldaten ham i begge beina. Luka ble liggende en halvtime å rope på hjelp. Ingen våget å hjelpe ham før de var sikre på at soldaten var gått.

Så istedenfor å studere til revisor i Juba, sitter 20-åringen på Røde Kors-komiteens klinikk i Wau og lærer seg å legge bandasjer på beinstumpene sine.

– Jeg skal fortsatt bli revisor, det kommer bare til å ta lengre tid, sier han.

For Duku Simon er Luka bare en av mange pasienter. Men 29-åringen tar seg tid, de to gir seg ikke før unggutten har bedret bandasjetechnikken sin.

– Dette landet trenger så sårt fred, sier fysioterapeuten etter at Luka og faren har gått.

Simon er egentlig ansatt av sør-sudanske myndigheter, men som mange andre offentlig ansatte har han ikke fått lønn på månedsvis. Jobben i Wau er i regi av Den internasjonale Røde Kors-komiteen (ICRC), han er på en måte utlånt. Familien hans er spredd

Rabha Elis har drevet hjelpearbeid i Wau i nesten 20 år. Hun er dypt bekymret over utviklingen i byen. – Krigen ødelegger alt vi jobber for, sier hun.

over hele landet, delvis på grunn av krigen. Han har kona og barn i Juba, moren er flyktet til Uganda. Faren bor like ved grensen til Uganda. Broren jobber i Malakal. En annen bror er i Khartoum.

Seks uker av gangen er han i Wau, så jobber han to uker i Juba. Så på'n igjen i Wau. Han bor på et lite rom uten strøm, like i nærheten av klinikken. Flere ganger har han blitt truet. En natt i januar kom det soldater og hamret på porten og ropte. De ga seg til slutt, men sa at de skulle komme igjen.

– Folk vet at jeg jobber for en utenlandsk organisasjon, og tror jeg har masse penger. Mange av soldatene har ikke fått lønn på månedsvis, de er desperate, sier han og smiler oppgitt.

På grunn av volden og farene i byen har Duku sendt lillebroren, som studerte på universitetet i Wau, til Khartoum i Sudan.

– Jeg jobber for ICRC og blir evakuert sammen med dem hvis noe skjer. Den muligheten hadde ikke broren

Norske Pål Munch er fungerende sjef på FN-basen i Wau. Her snakker han med noen av de bangladeshiske soldatene. UNMISS-styrken har blant annet ansvar for å beskytte sivile og bidra til at humanitær hjelp når ut.

min, og derfor ville jeg ikke at han skulle være her, sier han

Lønna fra ICRC er ok, men inflasjonen på 3-400 prosent gjør at fysioterapeuten sliter med å forsørge familien sin.

I Wau er det lite annet å gjøre enn å jobbe og Simon er som regel på klinikken 6-7 dager i uka. – Det er alltid pasienter som venter her. Ofte må de vente en dag eller to. De setter enorm pris på hjelpen de får og det veldig givende å se hvordan vi kan forbedre livene til folk, sier han.

– Skuddskader er vanligst, forteller han. Og det har vært en sterk økning siden juni i fjor.

29-åringen er oppgitt over utviklingen i landet, oppgitt over krigen.

– Jeg vil bruke utdannelsen min til hjelpe folk, bidra til bedre forhold for de som har alvorlige skader og har mistet kroppsdelene. Men bare det å gjøre jobben sin er vanskelig nå, sier han.

Soldaten som skjøt 20 år gamle Luka er aldri blitt tatt. Familien har ikke gjort noe forsøk på å forfølge saken. Ifølge FN, Amnesty og Human Rights Watch er lovløshet og manglende straffeforfølgelse av soldater og andre som begår overgrep et stort problem i Sør-Sudan.

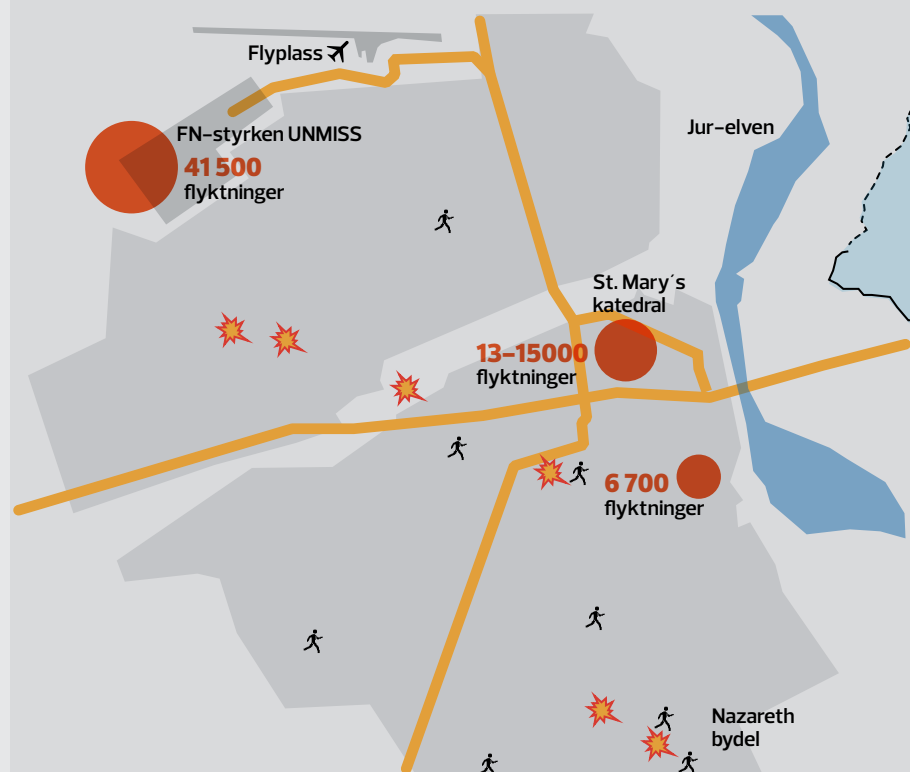
Norsk FN-sjef

– Gjenta! Ok. Hvor? Greit, jeg kommer ned!

54 år gamle Pål Munch banner lavt for seg selv. Han spenner på seg pistolen, nikker et kort «det skjer ting» til oss i det han fyker ut døra. Det er vår siste natt i Wau, og på grunn skyting og uroligheter har vi fått tilbud om å overnatte i FN-basen i Wau.

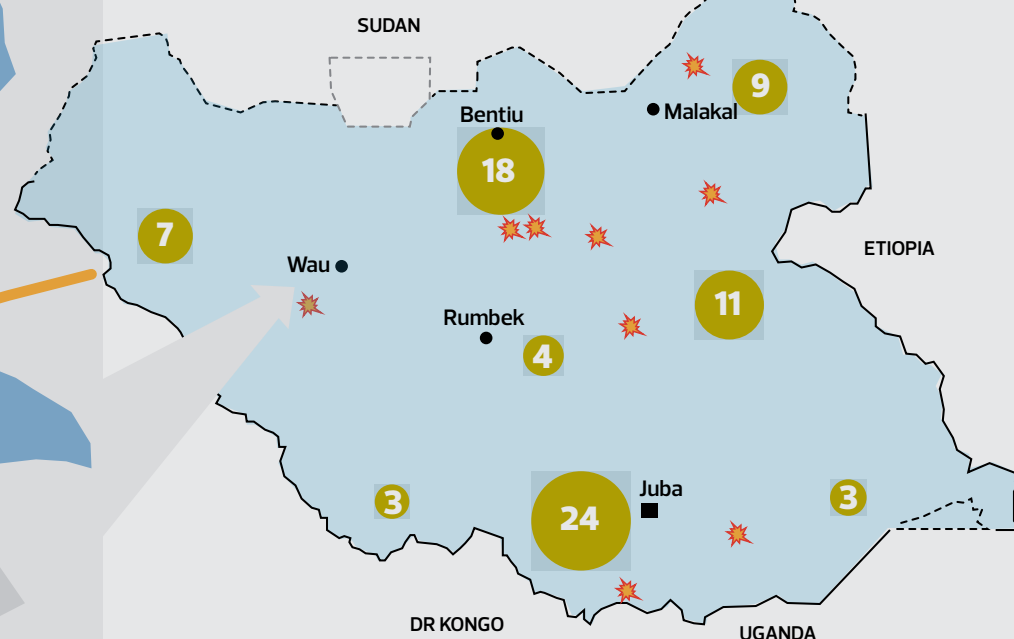
Kommandør Munch, som er tittelen hans i det norske sjøforsvaret, er fungerende sjef for UNMISS, sektor vest, med hovedbase i Wau. Vestfoldingen,

Wau by – april 2017

Sør Sudan – mars 2017

Antall hendelser hvor nødhjelp har blitt hindret

79 hendelser i mars 2017, hvorav nær halvparten medførte vold eller ødelagt materiell.

KILDE: OCHA

som blant annet har to oppdrag i Afghanistan bak seg, har 1500 mann, blant annet fra Kina, Nepal og Bangladesh, under sin kommando.

Det er en betydelig styrke, men soldatene er spredd utover et område på størrelse med Sør-Norge. Og akkurat nå, rundt klokka ni om kvelden den 10. april, skulle Munck inderlig ønske han hadde hver eneste en i Wau. Og han skulle ønske han hadde sikker informasjon om hva som foregår bare noe få kilometer unna. Skuddsalvene var tydelige i morgentimene, det ble skutt inne i Wau by. Det går rykter om at regjeringsvennlige militser går amok i byen, som hevner for at flere høytstående SPLA-offiserer ble drept i et bakhold utenfor byen.

25 lik

Til langt på natt sitter Munck sammen med sine offiserer og vurderer hva de skal gjøre. De vet at det ligger minst 25 lik på sykehuset i byen, sivile som er drept av væpnede menn. Det betyr at det trolig er drept enda flere.

Munck beslutter at soldatene skal være «stand by» hele natta. Hvis de får rapporter om flere drap og overgrep, skal de rykke ut med alt de har av disponibelt personell og utstyr for beskytte sivilbefolkningen.

Den kvelden, mens Munck og offiserene hans jobber febrilsk for å få oversikt over situasjonen, ringer Rabha Elis meg. Hun ringer for å sjekke at vi er ok. Sier at vi ikke må gå ut på gatene, men holde oss inne på hotellet. Hun blir lettet når hun hører at vi er trygge inne i Unmiss-leiren.

– Men hva meg deg? spør jeg.

– Vi er hjemme. Soldatene skyter utenfor, vi frykter at mange sivile er drept. Vi ber, sier hun. Og jeg kan høre på stemmen at hun er redd.

Vanskelig jobb

Morgenen etter er Munck oppe i halv sju-tida. Tar seg det han kaller «nordnorsk frokost»: kaffe og snus. Mottar oppdateringer over telefonen og stiller korte, presise spørsmål.

– Heldigvis ser det ut til at situasjonen har roet seg, sier han.

Munck og soldatene hans har som oppgave beskytte de sivile og bidra til at humanitære hjelp når ut. Det er en oppgave som er uhyre krevende både i Wau og i Sør-Sudan. Kritikken mot UNMISS har vært kraftig. Mange mener FN-soldatene er for få, for dårlig utstyrt og for feige. At de knapt nok klarer å beskytte seg selv og ikke er nærheten av å kunne beskytte de sivile.

Munck synes kritikken er unyansert. Han understreker at både han og soldatene hans er villige til sette egne liv på spill hvis det er nødvendig.

– Vi tar jobben svært alvorlig. Her i Wau patruljerer vi nå i byen mange ganger daglig. Vi var klare til å rykke ut i natt. Hadde det blitt nødvendig,

Edwin og søsteren Bakita er vant til å bli sjekket for underernæring. Bestemor Elisabeth har overtatt ansvaret for de to etter at foreldrene ble drept i fjor sommer.

ville vi brukt makt for å beskytte de sivile, sier Munck.

Begrenset evne

Samtidig er den norske offiseren helt klar på hvor begrenset kapasitet FN-soldatene har til å beskytte folk.

– Vi kan beskytte de som er i PoC-campen, og vi kan rykke ut og beskytte områdene med flyktninger ved kirkene. Men samtidig bor det mange mennesker her spredd utover et stort område. For å beskytte de må vi ha større militær kapasitet, sier den norske offiseren.

Munck kjenner også på ansvaret. Han vet at avgjørelser han tar i ytterste konsekvens kan bety liv eller død for soldatene hans. Han vet også at at hvis situasjonen eskaleres så kan det ramme de mange som for øyeblikket har beskyttelse av FN-soldatene.

– Det er ikke et ansvar jeg tar lett på, sier han

Morgen etter flyr vi tilbake til Juba.

– Selvfølgelig, vi fortsetter

Det tar halvannen dag før jeg får tak i Rabha Elis på telefonen. Hun forteller at det er roligere i Wau nå. Kvinneorganisasjonen har begynt å jobbe igjen og håper etter hvert å komme seg ut til prosjektene sine sør for Wau.

– Så dere fortsetter å jobbe til tross for volden?

– Selvfølgelig fortsetter vi, sier hun. ■

Siste: Reuters og flere andre nyhetsbyråer rapporterte 10. april om drap på sivile i Wau. De siste rapportene tyder på at minst 30 sivile ble drept i Wau by. Flere vitner hevder at regjeringsvennlige militser med støtte fra SPLA systematisk angrep folk som tilhørte

de etniske gruppene luo og fertit. Sør-sudanske myndigheter avviser dette og har nedsatt en kommisjon som skal undersøke hva som skjedde og hvem som sto bak volden. FN melder at ytterligere 16 000 mennesker har ankommet den overfylte PoC-campen etter volden 10. april. Leiren foran St. Mary's katedral i Wau har nå vokst fra 7-8000 til rundt 15000.

Sør-Sudan

- Ca. 12 millioner innbyggere.
- Nummer 181 av 189 på FNs Human development index.
- Over 60 etniske grupper. Dinka og nuer er de største.
- Selvstendig i 2011, etter tiår med krig mellom geriljabevegelsen SPLA og Sudan.
- Konflikten kostet trolig over en million mennesker livet.
- Sommeren 2013 avsatte president Salva Kiir hele regjeringen sin, inkludert visepresident Riek Machar. I desember 2013 bryter det ut kamper i Juba mellom soldater lojale mot presidenten og soldater som støtter Machar. Kiir beskylder Machar for kuppforsøk. Konflikten sprer seg og får et etnisk preg.
- I 2015 undertegner partene en fredsavtale, men konflikten fortsetter. I begynnelsen av 2016 gjeninnsetter Kiir Machar som visepresident, som en del av fredsavtalen.
- I juli 2016 bryter det igjen ut kamper i Juba. Riek Machar flykter fra byen. Konflikten sprer seg.

Kilde: BBC, Wikipedia.

16 **Aktuelt**

Hvorfor eldre kvinner får seg en ung kone

Kuryafolket, en folkegruppe på om lag 700 000 i området rundt Victoriasjøen, praktiserer en helt særegen skikk. Den har sin rot i harde realiteter.

Av Monika Rebała, i Tanzania

Vi er i landsbyen Nyamerambaro nordvest i Tanzania. Rehema er akkurat ferdig med klesvasken. Skjørt og kjoler ligger utover tørt gress. To geiter og et par høner rusler innimellom klesvasken for å finne noe å spise.

Noen få skritt fra et lite steinhus er det et ulmende ildsted. Der skal Rehema lage middag.

– Jeg gjør det enhver hustru gjør, sier 24-åringen, mens hun prøver å amme sin skrikende datter.

– Jeg står opp om morgenen, lager mat, arbeider på jordene og passer på barna.

Lokal tradisjon

81 år gamle Veronica Nyagonchera sitter i en plaststol foran huset. Veronica og Rehema har vært gift i elleve år. De har tre barn som de oppdrar sammen.

– Det er mange ektepar som oss her omkring, sier Veronica mens hun knytter på seg en tradisjonell, grønn kanga.

Ifølge en lokal tradisjon kalt nyumba ntobhu kan en eldre kvinne gifte seg med en yngre. Denne skikken praktiseres av kuryafolket, en folkegruppe på omlag 700 000 spredt i området rundt Victoriasjøen.

– Kvinner har ikke noe annet valg, sier Dinna Maningo, reporter i avisa Mwananchi, som dekker Tarime-distriktet.

– Etter kurya-sedvane får ikke enker arve noen eiendeler etter en avdød ektemann. Dersom en enke ikke har noen sønner, har ektemannens mannlige slekninger rett til å dele den døde eiendeler mellom seg. Dersom en enke vil beholde jorda si, må hun gifte seg

med en kvinne som så må bære fram et guttebarn, forklarer hun.

Skikken tolereres

Likekjønnede ekteskap er forbudt i Tanzania. Men sentralregjeringen tolererer likevel nyumba ntobhu, siden forholdet ikke innebærer homoseksualitet. Kvinnene lever og oppdrar barn sammen, men de har ikke sex med hverandre.

– Det er ganske vanlig her at kvinner har koner, sier 52 år gamle Boniface Meremo, landsbyleder i Nyamerambaro.

– Denne tradisjonen har eksistert i generasjoner. For alle medlemmer av kurya-folket er opprettholdelsen av blodslinjen det viktigste av alt. Så hva skal en enke gjøre dersom hun ikke har sønner? Folk vil se ned på henne, forklarer Meremo.

Veronica har hele livet håpet å unngå en sønn. Hun var en gang gift med en mann, men hun fikk bare døtre. Etter mannens død bestemte hun seg for å gifte seg med en kvinne, som hun håpet ville bære fram en arving. For 30 år siden giftet hun seg med Mugosi Isombe, som da var 20 år. Men hun fikk også bare døtre.

Tok kone nummer to

I 2005, da Veronica var 70, tok hun ei kone nummer to. Endelig skulle hun oppleve å få en sønn.

Rehema var bare 14 år da hun ble gift.

– Jeg oppsøkte hennes foreldre og spurte om de var villige til å gi meg sin datter. De hadde ikke noe imot det, det eneste de ønsket var en tradisjonell betaling for bruden, forteller Veronica.

Veronica Nyagonchera (81) og hennes 24 år gamle kone Rehema hjemme i landsbyen Nyamerambaro nordvest i Tanzania. Ekteparet har vært gift i elleve år og har tre barn som de oppdrar sammen.

Foto: Myriam Meloni

18 Aktuelt

Margaret Juma (37) med sin kone 72-årige kone Emily Joseph Mwita, og deres barn Joseph (10), Eweline (7) og Miriam (3) hjemme i landsbyen nær Tarime i Tanzania.

Rehema hadde ikke noe imot ordningen, forsikrer hun oss.

– Min mor døde da jeg var liten, og min far hadde giftet seg på nytt. Jeg var redd for at de ville behandle meg dårlig dersom jeg nektet, forklarer hun.

Kone i bytte for kyr

Avtalen ble inngått under Veronicas neste besøk hos foreldrene.

– De ville ha åtte kyr, men til slutt nøyde de seg med seks, forklarer hun.

Tatt i betraktning at Rehema var en ung kvinne virker ikke prisen for stiv. I dag er brudeprisen i gjennomsnitt mellom ti og tjue kyr (ei ku koster rundt 500 000 tanzanianske shilling, snaut 2000 kroner). De samme prisene gjelder for ekteskap mellom mann og kvinne.

Det er flere grunner til at foreldre går med på å gi sine døtre til eldre kvinner, forklarer Dinna Maningo.

– De gjør det på grunn av fattigdom. Det er også en vei ut av en vanskelig situasjon når ei ugift jente blir gravid, sier hun. Unge kvinner har vanligvis ingenting de skal ha sagt om sin egen framtid, forklarer journalisten.

– Litt rart i begynnelsen

– Jeg kunne ikke protestere, for da ville faren min ha sendt bort både meg og min mor, forteller 37 år gamle Margaret Juma. De siste femten årene har hun vært gift med Emily Joseph Mwita, som er 35 år eldre. De bor i den lille landsbyen Kesaka, som ligger nær Tarime.

De har et harmonisk ekteskap. Arbeider, lager mat og oppdrar tre barn sammen.

– Før ville jeg aldri trodd at jeg skulle gifte meg med en kvinne, sier Emily,

som har betalt 15 kyr for Margaret.

– Jeg ble gift med en soldat i 1965. Etter kort tid ble han sendt til en hæravdeling stasjonert langt unna. Jeg ventet på han i mange år, men han kom aldri tilbake. Vi hadde ingen barn. Den eneste løsningen for meg var å gifte meg med en kvinne, ellers ville alt jeg eide bli tatt fra meg, sier Emily.

– Det var litt rart i begynnelsen, men jeg ble snart vant til situasjonen. Men innimellom tenkte jeg på hvordan det ville vært å ha en ektemann, slik mine søstre hadde, sier Margaret.

Møtte også «mannen»

Bryllupsremonien var også annerledes.

– Emily samlet kvinner fra landsbyen som så kom til mitt hus. I et vanlig bryllup kommer både menn og kvinner for å hente bruden. Foreldrene mine slaktet ei ku for å feire. Etter måltidet tok kvinnene meg med til Emilys hus, forteller Margaret.

På bryllupsdagen møtte hun også mannen som skulle bli faren til deres barn.

– Vi var sammen i flere år, og jeg fødte min sønn da. Men mannen forlot oss. Nå har jeg en mann som bor i landsbyen, sier hun.

Ifølge tradisjonen skal den unge kvinnen i forholdet bare omgås én mann, som er utvalgt av den eldre kvinnens klan.

– Men etter hvert har kvinnene blitt mer selvstendige. Noen av dem vil selv bestemme hvem de skal dele seng med. Mye avhenger av den eldre kvinnens innstilling og hennes forhold til klanen, forklarer reporter Maningo.

Sjalusi

Rehema må holde seg til mannen som er utvalgt av Veronicas slektninger, 45 år gamle Chacha Nyanswi. Han bor i nærheten, og har kone og fem barn. Jeg spør om ikke kona hans blir sjalu.

– Hun visste helt fra begynnelsen at jeg var utvalgt av klanen. Dessuten forteller jeg kona mi om det hver gang jeg har vært ei natt hos Rehema. Kvinnene i vårt folk vet at en mann når som helst kan ta en annen kone, forklarer han.

Selv om Chacha ikke er gift med Rehema, er forholdet til henne like viktig som ekteskapet. Rehema har flere ganger forsøkt å gå fra han, av økonomiske grunner, men han nekter.

– Jeg trenger en uavhengig mannsperson som kan ta seg av oss. Det hender at han ikke har med penger til oss, sier hun.

Ifølge tradisjonen har ikke menn noen plikt til å ta seg av mor og barn fra et nyumba ntoblu. Men Chacha sier han vil hjelpe.

– Jeg elsker dem alle

– Jeg elsker min kone, Rehema og alle barna mine like mye. Dersom jeg hadde hatt mer penger, ville jeg finne enda en kvinne og få enda fler barn, sier han.

Antall barn i en familie sier noe om

«Jeg elsker min kone, Rehema og alle barna mine like mye.»

Chacha Nyanswi (45), Rehemas mannlige sex-partner

hvor velstående den er. Menn har imidlertid ingen rettigheter overfor barna født i nyumba ntoblu-ekteskap. De får den eldre kvinnens etternavn, og de tilhører henne. Noen ganger lager de gifte kvinnene en skriftlig avtale med en framtidig far, og når den unge kvinnen blir gravid mottar han penger for «jobben». Til gjengjeld må han love at han aldri vil gjøre krav på barna.

– Likevel er det flere tilfeller der biologiske fedre har gått til domstolene med krav om retten til sine barn. Noen dommere anvender vanlig tanzaniansk lov, som forbyr likekjønnede ekteskap. I andre tilfeller tar de hensyn til lokal sedvane, som anerkjenner ekteskap mellom kvinner, sier Dinna Maningo.

Kvinnene blir mer kresne

Enkelte menn misliker ordningen med nyumba ntoblu-ekteskap. Når kvinnene har et alternativ, blir de nemlig stadig mer kresne. Mange av dem vurderer ikke engang å gifte seg med en mann, fordi de frykter at han vil banke dem opp.

Kurya-regionen ligger på topp i landet når det gjelder vold i ekteskapet. Ifølge en rapport helsedepartementet la fram i 2011, var 72 prosent av kvinnene mellom 15 og 49 år i regionen ofre for fysisk vold, mens den tilsvarende prosenten for hele landet var 44.

– Menn kan ikke banke opp kvinner som lever i nyumba ntoblu-forhold, fordi kvinnene tilhører ikke dem, forklarer landsbyleder Boniface Meremo.

Men noen ganger blir også nyumba ntoblu-ekteskap et mareritt.

– Slike ekteskap er heller ikke fri for vold. Både eldre og yngre kvinner

For 47 år gamle Robi Marwa var et ekteskap med en kvinne det eneste som kunne sikre at hun ville ha noen til å ta seg av henne i alderdommen. Mannen hennes døde for 20 år siden, nå er hun gift med Boke Chacha (22). Sammen har de en datter. Myriam Meloni

kan være undertrykkere, sier Dinna Maningo.

Ifølge Tamwa, en organisasjon for kvinner i tanzanianske medier, er hver femte kvinne som gifter seg med en annen kvinne under 18 år. Den lokale avisa "The Citizen" kunne for en tid siden fortelle om ei åtte år gammel jente som ble solgt til en eldre kvinne for seks kyr. Den eldre kvinnen tvang sin unge brud til prostitusjon.

Ei kone for å sikre alderdommen

Nyumba ntoblu-familier blir i noen tilfeller sett ned på av lokalsamfunnet.

– Mange av dem lever i fattigdom, siden de ikke har noen mann som skaffer dem penger. Skoleunger mobber barn fra nyumba ntoblu-familier fordi de ikke har fedre. Kvinnene får høre verre ting, sier Dinna.

Lokale myndigheter bidrar med sitt, ved å hevde at nyumba ntoblu bidrar til økningen i hiv og aids i regionen, fordi kvinnen i slike forhold kan ligge med mange menn. Men hiv-epidemien har også bidratt til å gjøre nyumba ntoblu-ekteskap mer populære.

Hos enkelte stammer i Tanzania, har enker tradisjonelt gått i arv til den avdødes bror. Hiv-epidemien har gjort en slutt på denne praksisen. Men det betyr også at enkene sitter igjen uten noen som helst økonomisk hjelp.

For mange kvinner blir nyumba ntoblu-ordningen derfor en slags forsikring når de blir eldre. I Tanzania finnes ingen allmenn pensjonsordning, og gamle mennesker lever på familienes nåde. (Autonome Zanzibar har imidlertid nylig innført pensjon, som en pilotordning.)

47 år og alene

For 47 år gamle Robi Marwa var et ekteskap med en kvinne det eneste som kunne sikre at hun ville ha noen til å ta seg av henne i alderdommen. Mannen hennes døde for 20 år siden. Hun fødte tre barn, men de er også døde.

Da hun var ung, ble hun bitt av en slange, og måtte amputere en del av høyrebeinet. Etter som hun blir eldre, blir det stadig vanskeligere å arbeide. Derfor bestemte hun seg for å finne ei kone. Hun giftet seg med Boke Chacha for ett år siden.

– Vi bodde i samme landsby. Jeg har kjent henne siden hun var et barn, og hun er som en datter for meg. Hennes far gikk med på ekteskapet fordi han forstår at jeg er i en vanskelig situasjon, sier Robi.

– Jeg syntes synd på henne

Boke, en småvokst og storøyd kvinne på 22 år, er enig med sin ektefelle.

– Jeg syntes synd på «mamma» Robi, jeg ville ikke at hun skulle være alene, sier hun.

Nå leier de to små rom i Tarime by. De har flyttet til byen fordi Robi er syerske, og de fleste kundene hennes bor der. Hun er nesten hele tida sammen med sin ett år gamle datter.

– Vi venter fortsatt på en sønn, som kan arve det lille vi har av eiendom, sukker hun. ■

Monika Rebal er tsjekkisk journalist. Reportasjen er blitt finansiert av European Journalism Centre (EJC), via dets stipendprogram for nyskapende utviklingsjournalistikk, www.journalismgrants.org.

Ikea vil vise Afrikas kreative styrke

Tolv afrikanske formgivere er i gang med å utvikle en egen afrikansk kolleksjon for den svenske møbelgiganten Ikea. Afrikansk design får dermed et springbrett ut i verden.

Av Görrel Espelund, i Sør-Afrika

IKEAS FØRSTE AFRIKANSKE kolleksjon skal etter planen lanseres i 2019. Til sammen dreier det seg om et førtital produkter som vil bli solgt globalt.

– Det skjer en kreativ eksplosjon i flere afrikanske byer, og den er vi nysgjerrig på. Vi vil lære mer om designløsninger i megabyer som Lagos og Nairobi, og vi vil vise verden den kreative styrken som finnes på kontinentet, sier designsjef Marcus Engman i Ikea. Slik forklarer han tankene bak samarbeidet mellom Ikea og det sørafrikanske designnettverket Design Indaba.

Nettverket har tatt sitt navn fra ordet indaba, som betyr "møte" på det lokale språket isiZulu. I tråd med dette har Design Indaba siden 1995 lokket afrikanske formgivere fra hele kontinentet til en årlig konferanse.

– Se på oss!

Samarbeidet mellom Ikea og designnettverket ble unnfanget i fjor. I år benyttet Ikea anledningen til å samle de tolv afrikanerne som var valgt ut til prosjektet. Sammen med kolleger fra Älmhult, der Ikea har sitt hovedkontor, er de nå i ferd med å utvikle prototyper.

En av de involverte afrikanerne er Renée Rossouw. Hun er utdan-

net arkitekt, og i prosjektet arbeider hun sammen med den sørafrikanske tekstilkunstneren Sindiso Khumalo.

– Vi har begge et dristig uttrykk både i form og farge. Det blir ikke mye gråtoner i våre tekstiler, de kommer snarere til å rope «se på oss».

Bærekraftig design

Design Indabas grunnlegger Ravi Naidoo sier det er vanskelig å sammenfatte hva «afrikansk design» er, men visse særtrekk går igjen.

– Her går ingenting til spille. Vi arbeidet med bærekraftig design lenge før begrepet fantes. Vi har ikke den luksus at vi hele tiden kan kjøpe nytt. Vi må ta det som finnes, gjøre det om og skape noe nytt, sier han.

I tillegg til at minst én afrikansk formgiver vil stå bak hver gjenstand i kolleksjonen, blir det også vurdert å legge deler av produksjonen til Afrika, og at visse råvarer kan bli hentet herfra, forteller Ravi Naidoo.

– Samarbeidet med Ikea kan gi enorme ringvirkninger. Gjennom prosjektet kan vi gi verden en smak av afrikansk historie og kultur. Hver gjenstand vil bære med seg en liten del av kontinentet og dets hemmeligheter, sier han. ■

Tekstilkunstneren Laduma Ngxokolo fra Sør-Afrika deltar i Ikeas afrikanske designprosjekt. Han henter inspirasjon fra xhosaenes tradisjon og bilder han har funnet av perlemønstre fra 1800-tallet. Foto: Andreas Karlsson

20 Tema: Flukten sørover

Trodde du at de fleste afrikanske migranter reiste nordover, mot Europa? Neida, de reiser motsatt vei. Mot Sør-Afrika. Den reisen kan ofte være like farlig som den over Middelhavet.

Migrantenes drøm er Sør-Afrika

tema:
8 sider

Hundretusener av afrikanere, mange av dem unge, er til enhver tid på reise utenfor sitt eget hjemland. De jakter på et bedre liv, men møter stadig oftere piggråd og stengsler – også på det afrikanske kontinentet. **Av Jan Speed, i Sør-Afrika**

Nye piggrådgerder, flere grensepattuljer, arrestasjoner i transittland, nye lover og regler. Slik agerer europeiske land for å stanse migranter. Ofte og oftere skjer det samme i Afrika – et kontinent som har som mål å ha åpne grenser for alle sine borgere.

– Nesten alle land i verden betrakter migranter fra Afrika som uønsket. Samtidig er Afrika omfattet av hundrevis av interne grenser som gjør mobilitet svært kostbart, skriver forskningsprofessor Achille Mbembe ved Wits Institute of Social and Economic Research i Johannesburg.

Han peker på en rekke nye migrasjonsbegrensende tiltak i flere land, noen betalt av EU. Han mener Afrika i stadig økende grad minner om «et massivt fengsel, uten tak».

Strengere politikk

Allerede i dag er det vanskelig for afrikanere å reise på eget kontinent. Gjennomsnitts-afrikaneren kan bare reise til 20 prosent av landene uten visum. 55 prosent av landene krever visum på forhånd, mens bare 25 prosent gir visum ved ankomst.

Selv om Sør-Afrikas regjering i prinsippet er enig om mer åpenhet mellom afrikanske land, så varslet den nylig økt grensek kontroll, bedre kontroll med arbeidsinnvandring og en kraftig innstramning av asylreglene.

Årsaken er åpenbar: Ingen andre steder i Afrika er køen av asylsøkere høyere enn i Sør-Afrika – rundt en million de siste fem årene. Landet har hatt en liberal flyktningpolitikk. Registrerte asylsøkere har kunnet bevege seg fritt, samt studere og jobbe mens søknadene eller ankesakene ble behandlet.

Men allerede i fjor sa landets myn-

digheter at landets liberale asyl- og flyktningpolitikk «blir misbrukt» av folk som kommer til landet av økonomiske grunner.

Mer restriktive lover

Fem lover skal nå endres, i restriktiv retning.

Blant tiltakene som ligger i den nye politikken er:

- Opprettelsen av sentre ved grensene der søkere må bo inntil asylsøknaden er avgjort.
- Asylsøkere vil bare unntaksvis ha rett til å arbeide eller studere mens søknaden er til behandling.
- Det blir ikke lenger en automatisk progresjon fra oppholdstillatelse til statsborgerskap.

– Alt vil bli mye vanskeligere. Det som skjer her ligner det vi ser i USA og Europa. Det virker som om sikkerhet går foran menneskelighet, sier Yasmin Rajah i Refugee Social Services i havnebyen Durban om de foreslåtte innstramningene i Sør-Afrika.

Kvotesystem

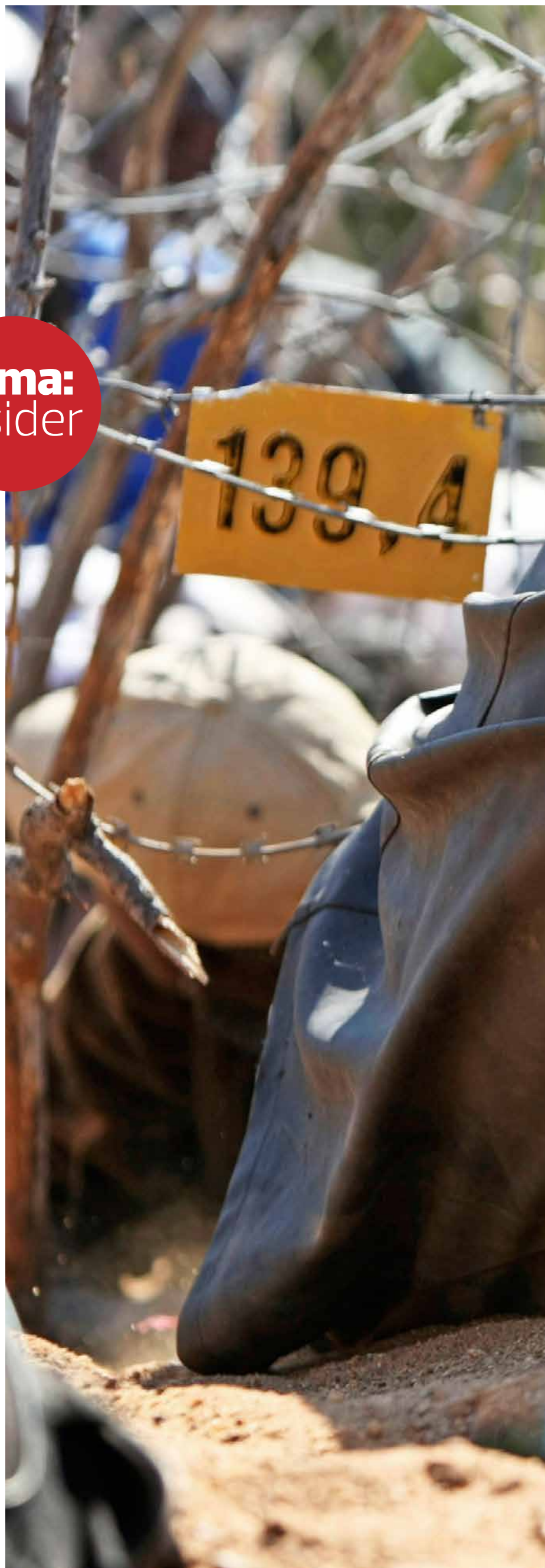
Samtidig foreslås det at borgere fra det sørlige Afrika lettere skal kunne arbeide lovlig i Sør-Afrika. Det vil bli innført et kvotesystem for ufaglærte arbeidere og handelsvisum for folk som handler regelmessig i regionen. Og landet vil forsøke å lokke til seg velkvalifiserte folk ved å gjøre det

Foto: Jan Speed

«Sikkerhet har forrang foran menneskelighet.»

Yasmin Rajah, rådgiver i Refugee Social Services

For mange afrikanere representerer Sør-Afrika drømmen om jobb og et bedre liv. De fleste migranter kommer seg inn i landet ulovlig. Her forsøker en zimbabwisk mann med et barn i armene å kripe under grensegjerdet mellom Sør-Afrika og Zimbabwe.

Foto: James Oatway

22 Tema: Flukten sørover

lettere for dem å få permanent opphold.

Den internasjonale organisasjonen for migrasjon (IOM) mener det er positivt at Sør-Afrikas myndigheter nå erkjenner at migranter spiller en positiv rolle for landets utvikling, og at det legges opp til styrt arbeidsinnvandring og bedre grenseadministrasjon.

– Men vi har fortsatt en stor jobb å gjøre for å få politikerne til å innse at migranter kan være en positiv kraft, sier Richard Ots, som leder IOMs kontor i Sør-Afrika.

Han mener Sør-Afrika må tydeliggjøre hva slags arbeidsmigranter de trenger.

– Et lett bytte for kyniske sjef

Samtidig må landet informere aktivt i andre afrikanske land, slik at folk som vil sørover har mer realistiske forventninger.

– Mange tror at bare de kommer til Sør-Afrika venter «gull» i form av jobber, biler og fine hus. Virkeligheten er det motsatte. Virkeligheten er hard. Arbeidsløsheten i Sør-Afrika er på 35 prosent. Som gruppe er migranter et lett bytte for kyniske arbeidsgivere, sier Ots.

Nesten samtlige av de Bistandsaktuelt snakker med som arbeider

med migrasjon i Sør-Afrika betviler effektiviteten i de nye tiltakene. De har liten tro på at myndighetene vil klare å redusere den ulovlige arbeidsmigrasjonen eller flyktningstrømmen til landet. Grensene mot nabolandene er lange og vanskelige å overvåke, det er for få ansatte i de ulike etatene og korrupsjonen er omfattende.

Overlevelsesdrift

Dessuten har fattige mennesker ofte så sterke drømmer om et bedre liv at de kan trumfe både lovverk og all verdens kontrollregimer.

– Lover hindrer ikke folk fra å flytte på seg dersom de opplever at de må. Noen ganger har du bare to valg: Å dø eller å forsøke å overleve. Da forsøker du å overleve. Folk forsøker stadig å krysse Middelhavet selv om de vet at tusener har omkommet, fordi de opplever at de må, sier en kongolesisk flyktning vi treffer i Durban.

Den afrikanske unionen (AU) har lansert tanken om et felles afrikansk pass innen 2063 som vil åpne for fri flyt av afrikanske borgere på hele kontinentet. Men avstanden mellom mange migranternes virkelighet og lederens visjoner har ikke blitt mindre med årene. Hittil er det bare afrikanske toppledere som kan benytte det nye Afrika-passet. ■

Sørafrikansk forsker:

EU-ledere er blinde for ruten sørover

DEN SØRAFRIKANSKE FORSKEREN Loren B. Landau ved African Center for Migration & Society er svært kritisk til EUs nye migrasjonsfond for Afrika. Fondet på 1,8 milliarder euro støttes også med norsk bistand. Midlene i fondet skal nesten utelukkende brukes i afrikanske land med stor migrasjon over Middelhavet.

Fondet ble til under et felles europeisk-afrikansk toppmøte i Malta

i november 2015. Hensikten med fondet er å yte «migrasjonsrelatert bistand» til Afrika, men fokuset er tydelig rettet mot landene i den nordlige delen av Afrika.

– Det sørlige Afrika, som samlet huser millioner av flyktninger og asylsøkere, er så å si fraværende i disse avtalene, sa Landau på en konferanse arrangert av Universitetet i Florida. ■

De drømm

Den sørlige strømmen av mennesker i Afrika, både regionalt og til Sør-Afrika er betydelig større enn antallet afrikanere som drar til Europa.

Av Jan Speed, i Sør-Afrika

Det fastslår Richard Ots, leder for Sør-Afrika-kontoret til International Organization for Migration (IOM) til Bistandsaktuelt.

Richard Ots, leder for IOMs kontor i Sør-Afrika.

Foto: Jan Speed

Han sier at de aller fleste afrikanske migranter jakter på «drømmen om et bedre liv i sør».

Bortsett fra at de deler en slik drøm utgjør de en svært sammensatt gruppe mennesker; ulike nasjonaliteter, religion, alder, kjønn, kultur og familiebakgrunn. Årsakene til at de flytter på seg varierer, men dette er de vanligste: Fattigdom og mangel på jobber. Manglende framtidssutsikter. Gjentatte dårlige avlinger i jordbruket. Krig og konflikt. Naturkatastrofer.

En million afrikanere vil kanskje forsøke å komme seg til Europa i år, ifølge britiske myndigheter. Men tallet blekner mot realitetene internt på det afrikanske kontinentet: Rundt 20 millioner migranter befinner seg i Afrika, i tillegg til 4,5 millioner flyktninger og drøyt 11 millioner internt fordrevne i ulike afrikanske land. Kategoriene er flytende. Til sammen er det snakk om rundt 35 millioner mennesker som har forlatt sine hjemsteder og lokale nettverk.

Sør-Afrika er det landet i Afrika som er drømmemålet for mange. Et flertall av migrantene i Sør-Afrika har trolig ikke lovlig opphold i landet. De fleste er fra andre afrikanske land, men ulovlige migranter finner også veien til Sør-Afrika fra asiatiske land som Bangladesh, Nepal, Pakistan og Kina.

Innstrammene i Europas innvandringspolitikk fører også til at migranter nå forsøker å reise til Amerika eller Europa via Sør-Afrika, ifølge sørafrikanske myndigheter.

De siste 25 årene har antall migranter i verden fordoblet seg til 240 millioner, skriver OECD. Dette utgjør 3,3 prosent av verdens befolkning. De er blitt en del av verdens bærekraftsmål for utvikling fram mot 2030. ■

Ibrahim Muhammed Ali forlot Somalia i 1991. I Sør-Afrika etablerte han et verksted for biloppretting. Utstyret ble stjålet under de fremmedfiendtlige opptøyene i 2008. Broren hans ble myrdet. Nå driver han en populær kaffebar i Johannesburg. Foto: James Oatway

Abenego Mokom (32) er fra Douala i Kamerun. Han kom til Sør-Afrika for fem år siden for å hjelpe sin bror som drev en forretning. Foto: James Oatway

er om et bedre liv

Sør-Afrikas migranter

Rundt **16 millioner** utlendinger reiser inn og ut av Sør-Afrika hvert år.

1 million asylsøkere ble registrert i perioden 2006 til 2015.

122 000 er akseptert som flyktninger.

De siste fem årene har landet utvist **369 000** mennesker.

Ingen vet nøyaktig hvor mange migranter som befinner seg i landet. Tallene varierer fra **2 til 5 millioner**.

95 prosent av asylsøknadene er fra økonomiske migranter, ikke reelle politiske flyktninger, hevder innenriksdepartementet.

Afrikas flyktninger

(i noen utvalgte land)

DR Kongo
382 000 flyktninger, og **1,7 millioner** internt fordrevne.

Kenya
523 000 flyktninger.

Uganda
512 000 flyktninger.

Tanzania
211 000 flyktninger.

Zambia
56 000 flyktninger og asylsøkere («population of concern» på UNHCR-språk).

Angola
45 000 flyktninger og asylsøkere.

Mosambik
39 000 flyktninger, internt fordrevne og asylsøkere.

Malawi
31 000 flyktninger og asylsøkere.

Zimbabwe
6000 flyktninger, og **300 000** mennesker som UNHCR definerer som «statsløse», dvs. migranter uten dokumenter.

Botswana
2 800 flyktninger.

Norge har til sammenligning **53 000** med flyktningstatus

Kilder: IOM, UNHCR, Department of Home Affairs i Sør-Afrika. De fleste av tallene er fra medio 2016.

Nkumzimana Emile flyktet fra Burundi i 1994. Til slutt valgte han å søke lykken i Sør-Afrika, etter flere år i DR Kongo, Tanzania og Zambia. Han fikk jobb som skredder for et flyktningprosjekt drevet av den katolske kirken i Durban. Foto: Jan Speed

Chantal Nsunda ble født i Angola, men flyttet til DR Kongo da hun var barn. Hun forlot Kongo for å reise til Sør-Afrika for 19 år siden. Hun driver nå en vellykket skredderforretning i Johannesburg. Foto: James Oatway

24 **Tema:** Flukten sørover

Dagens tilbud: Farlig reise sørover Pris: 68 000 kroner

En stor veggplakat med bokseren Mohammed Ali reklamerer for islam og Koranen. Butikker selger flybilletter til Hargeisa, Djibouti og Addis. En kaffebar er pyntet med en samling somaliske gjenstander. **Av Jan Speed, i Sør-Afrika**

Vi er i handlestrøket Mayfair i Johannesburg, et område som er knutepunktet for alt somalisk i Sør-Afrika. Her blir papirløse somaliske migranter fra hele Afrikas horn tatt imot og hjulpet.

For de fleste av de rundt 70 000 somalierne i Sør-Afrika gikk reisen sørover først til flyktningleirene Dadaab eller Kakuma i Kenya. Derifra til bydelen Eastleigh i Nairobi. Det er der menneskesmuglerne, «tilretteleggerne» som de liker å kalle seg, har etablert seg. Og det er der folk må bestemme seg for om de skal forsøke å komme seg til Europa – eller dra sørover mot Sør-Afrika.

Reiser uten gyldige papirer

Det somaliske passet er ikke lenger anerkjent, så de fleste somaliere reiser uten skikkelige dokumenter. Det øker avhengigheten av menneskesmuglere.

– Dersom du er heldig, og stjernerne lyser for deg, kan du få en menneskesmugler til å få deg helt til den

sørafrikanske grensen for rundt 3000 dollar. Fra grensen blir du fraktet av sørafrikanere til Mayfair. Men jeg møter ofte folk som har punget ut 8000 dollar (om lag 68 000 kr), forteller Amir Sheikh, styreleder for Somali Community Board i Johannesburg.

Han forteller at mange menneskesmuglere allierer seg med politi eller falske politimenn på veien.

– Folk havner ofte i fengsel i landene på veien nedover. Der kan de bli sittende lenge. Hensikten er å presse mer penger ut av flyktningene, sier Amir Sheikh.

– Tar en kalkulert risiko

Han forteller at det også er migranter som mister sine liv i det de forsøker å krysse grenseelvene, i møte med krokodiller og flodhester.

– De fleste vet at de tar en kalkulert risiko ved å dra, sier han.

Når migrantene kommer til Mayfair spør de seg fram til en slektning eller et klanmedlem.

– Vi er en tett sammenvevd samfunn. De nye får hjelp og vi gir dem

Lederen for det somaliske miljøet i Johannesburg, Amir Sheikh, forteller om samhold og frykt blant hans landsmenn.

Foto: James Oatway

Somalieren Amin Abdirahman (t.h) ser på ødeleggelsene etter at butikken hans ble plyndret under en fremmedfientlig voldsbølge i fjor.

Foto: James Oatway

råd om hvordan de skal sikre seg til riktige tillatelsene.

Anslag: 2-5 millioner

De fleste somaliere kommer til Sør-Afrika via landveien, enten gjennom Mosambik eller Zimbabwe. De fleste kommer seg inn illegalt, uten å bli registrert ved noen grensestasjon. Ingen vet derfor nøyaktig hvor mange som kommer hvert år. De samme usikre anslagene gjelder også for andre migrantland.

Av samme grunn vet ingen nøyaktig hvor mange migranter av ulike kategorier som befinner seg i Sør-Afrika. Heller ikke myndighetene. Anslagene varierer. Et sted mellom to og fem millioner, sier de ekspertene vi snakker med.

De fastboende merker likevel at det er variasjoner. Tallet på migranter går opp og ned, avhengig av ulike konflikter, naturkatastrofer og politisk usikkerhet.

Stor business

Menneskesmugling av somaliere og etiopiere har en verdi for smuglerne på i overkant av 300 millioner kroner i året, ifølge en rapport fra Den internasjonale organisasjonen for migrasjon (IOM).

FN-organisasjonen opplever at

menneskesmuglingen har endret seg de senere årene. Mens det tidligere var en del trafikk fra Nord-Kenya med båt ned til Mosambik, går nå det meste landveien.

Tanzania brukes ofte som et sted for å få falske dokumenter. I Malawi brukes ofte flyktningleiren Dzaleka som transittsted av menneskesmuglere. Maratane-leiren i Nampula i Mosambik og Tongogara-leiren i Zimbabwe har samme funksjon.

– Smuglere bruker de ulike flyktningleirene til å samle folk, og de lokale internettkafeene til kommunikasjon, forteller Marija Nikolovska i IOM.

Også asiater

De fleste smuglergruppene er på mellom 15 og 50 personer.

– Før var det ofte utelukkende somaliere eller etiopiere i en gruppe. Men i den senere tid hører vi om blandede grupper der også folk fra Bangladesh, Pakistan eller Kongo er med, sier hun.

Reisen fra Nairobi til Sør-Afrika kan ta flere uker eller måneder.

– Folk tror at Sør-Afrika er et land av gull. Der vil de skaffe seg inntekter, så de kan kjøpe seg et stort hus og bil. Virkeligheten er annerledes, sier Nikolovska.

En innvanderer i Sør-Afrika holder rundt broren som ble alvorlig knivskadd under opptøyer mot utlendinger i et av landets fattigstrøk. Mange migranter frykter fremmedhat, men velger likevel å komme til Sør-Afrika.

Foto: James Oatway

Det er ofte migrantenes familier som betaler reisen sørover, i håp om å få penger sendt hjem i retur.

Nikolovska forteller om en 18 år gammel kvinne fra Kongo som ble smuglet sørover av broren. På reisen gjennom Kongo, Zambia, Zimbabwe og Sør-Afrika ble hun aldri spurt etter passet. Broren betalte bestikkløser hele veien.

– Korrupsjonen i systemet er vanskelig å takle, sier hun.

Vanskeligheter

I en bydel som Mayfair, der utlendinger er i flertall, er folk trygge. Men somaliere er spredt over hele landet – der de for det meste drivers måbutikker. Mange av dem føler seg uglesett og forhatt av sørafrikanere. Fremmedhat er blitt et stort problem for migranter fra ulike afrikanske land som kommer til Sør-Afrika.

Amir Sheikh mener antall drap på somaliere er mye høyere enn mediene og de offentlige rapporterer.

– Bare i går, på menneskerettighetsdagen, ble tre somaliere drept, sier han.

Angrepet tre ganger

Døgnet rundt får han rapporter om vold og trusler mot folk i det somaliske miljøet.

– For oss som har flyktet fra krig, er det som å hoppe fra stekepannen og inn i ilden. Men vi har vært nødt til å skape oss et liv her. Vi har selv, uten støtte fra regjeringen, integrert oss i det sørafrikanske samfunnet. Men likevel utsettes vi stadig for angrep, mye kriminalitet og plyndring, sier Amir Sheikh.

En av somaliene som har fått føle problemene på kroppen er Abdikadir Ibrahim. Tre ganger er butikken hans i Johannesburg blitt angrepet, senest i midten av februar. Men han gir seg ikke.

– Nå prøver jeg å få inventaret tilbake på plass. Snart er jeg i gang igjen, sier han til Bistandsaktuelt

Store brannskader

Under en bølge med fremmedhat i 2015 ble en bensinbombe kastet inn i butikken. Ibrahim ble nesten drept og fikk brannskader på 40 prosent av kroppen.

– Det er forskjellige folk som står bak angrepene, sier han.

100 mennesker knuste vinduer og dører og plyndret butikkene i området tidligere i år.

For mange andre somaliere er egen handelsvirksomhet eneste mulige levevei.

– Krig knuser drømmer om utdan-

ning og mulighetene til å få et yrke. Mange ønsker ikke i utgangspunkt å drive butikk. Men overlevelsestrangen gjør mange til flinke næringsdrivende, sier Amir Sheikh.

Bygger ned fordommer

I havnebyen Durban velger de fleste innvandrere å bosette seg i høyblokkene i sentrum av byen der det tidli-

gere bodde bare hvite. De sistnevnte har gradvis flyttet ut, fra både boliger og kontorer i strøket. Nå er husleien lav, spesielt når et rom deles opp i mange små kott, og flere titalls mennesker må dele do.

– Vi forsøker å motarbeidet fremmedhatet som de møter, forteller Hupenyu Makusha, som leder den katolske biskopens flyktningarbeid i byen. Bispedømmet har flere prosjekter for å hjelpe migranter og flyktninger.

– Mange sørafrikanere tror at migranter og flyktninger er her for å ta jobbene deres. Ved å bringe folk sammen for å dele sine historier bygger vi ned fordommer på begge sider, sier Makusha.

Da utlendigheter ble utsatt for en bølge av angrep i Durban i 2008 og 2015, søkte mange ly i den katolske katedralen og i det islamske senteret ved siden av. Frivillige stiller opp og gir språkopplæring til innvandrere, eller råd om hvordan de best kan sikre seg oppholdstillatelse.

– Det er fortsatt folk som sier til migranter «du er min bror». Under krisen fikk vi massiv støtte fra sørafrikanere for å kunne hjelpe flyktningene – alt fra mat til store pengegaver. Vanlige folk viser fortsatt solidaritet, sier Hupenyu Makusha. ■

Abdikadir Ibrahim kommer fra havnebyen Kismayo i Somalia. Han flyktet fra kampene i 2012 og reiste med buss til Sør-Afrika. Han og noen venner etablerte en kiosk i Johannesburg. I 2014 ble en brannbombe kastet inn i butikken. Han ble alvorlig brannskadet. I februar i år ble hans nye butikk angrepet av folk fra et mannsherberge. Selv om politiet var i nærheten, gjorde de ingenting for å stanse plyndringen. Foto: James Oatway

26 **Tema:** Flukten sørover

Nonnen som gir husly til håpets kvinner

Mange misbruker og håner migrantkvinner, men søster Francis Grogan beundrer dem. – Jeg kaller dem kvinner av håp, sier hun. **Av Jan Speed, i Sør-Afrika**

Den katolske kirken i grensebyen Musina, helt nord i Sør-Afrika, gir korttids husly til kvinner som kommer fra lenger nord i Afrika på jakt etter et bedre liv.

Det vesle skuret som utgjør kontor, lager og møterom har knapt plass til tre stoler. Men døren står bestandig åpen når søster Francis og sentrets husmor, Asneth Msema, er tilstede. De sitter og snakker sammen. Da står det plutselig en høy og svær politimann i døren.

– Jeg har noen kvinner og barn til dere, sier han, og rekker fram et offisielt ark.

Øverst står det med store bokstaver: «Body Invoice». «Kroppskvitte- ringen» er en håndskrevet liste med 17 navn. Ved siden av samtlige navn står samme betegnelse: «Ulovlig».

Papirløse og sårbare

– Vi plukket dem opp i Louis Tricard (en by 80 km lenger sør. red.

anm.). De hadde ikke papirer. Og du vet det er farlig for dem, de kan bli voldtatt, sier politimannen. Han ber kvinnene om en underskrift for be- kreftet mottak.

Søster Francis får beholde den gule kopien, før de to kvinnene går sammen med politimannen opp til veien der politibilen er parkert. Bakdøren åpnes og ut klatrer kvinne etter kvinne, bærende på barn og bylter med noen få eiendeler.

De får en hjelpende hånd av politi- mannen og søster Francis. Alle får en klem. Alle blir sett.

– Sânt som dette skjer ofte. Politiet eller hæren bringer kvinner hit som de har arrestert på gata eller funnet langs grenseveien, som er et spesielt farlig sted for kvinner, forteller søster Francis.

Den gamle kirken, som er under renovasjon, huser allerede 52 kvin- ner.

– De nyankomne vil måtte sove på gulvet. Og vi må gi dem mat, sier den

De fleste arbeidere på fruktgårdene nord i Sør-Afrika kom ulovlig inn i landet første gang. Senere har de fått arbeidstillatelse. Helsetjenestene på gården Alicedale er også blitt rustet opp. Foto: Jan Speed

Søster Francis Grogan tar imot en gruppe «ulovlige» migrantkvinner som er blitt arrestert av politiet i Sør-Afrika.

Foto: Jan Speed

katolske nonnen, som opprinnelig er fra Irland.

Primitive boliger

Da den store bølgen med migranter fra Zimbabwe og DR Kongo kom i 2008, bestemte flere av kirkene i Musina seg for å opprette mottak. Det er etablert atskilte boliger for kvinner, menn og barn. Forholdene er kummerlige. Katolikkene huser kvinnene i en gammel kirke. Pinsevennene huser mennene i et slitt militærtelt og en grovsnekret hall av reisverk og bølgeblikk.

Med et budsjett som knapt gir råd til å gi ett måltid om dagen er det ikke penger til mye annet. Og pengene søster Francis har vil trolig være brukt opp innen midten av året.

– Jeg beundrer disse kvinnene. Det krever utrolig styrke å forlate det de har i hjemlandet for å gi seg i kast med det ukjente. De fleste må krysse grenseelva Limpopo for å komme seg inn i Sør-Afrika. Du hører aldri at de klager. Deres motivasjon er overlevelse. Den økonomiske krisa tvinger mange til å reise fra Zimbabwe, og

kvinnene fra DR Kongo flykter ofte fra krig og utrygghet. Mange har sett familiemedlemmer bli drept foran øynene på dem.

– Det må være ille der de kommer fra

Søster Francis forteller at kvinnene er svært utsatte under reisen sørover. De blir ofte lurt eller angrepet av kriminelle. Noen ganger blir de voldtatt eller banket opp og ranet for alt de har med seg.

– Jeg kaller dem kvinner av håp, fordi det er det de er. Forholdene må være forferdelige der de kommer fra for at de skal komme og bo på et sânt sted som dette, sier søster Francis.

I den vesle kirken kan det av og til

«Det var store helseproblemer da jeg begynte her i 2009.»

Letta Motong, personalansvarlig på fruktfarmen Alicedale.

bo opptil 150 kvinner om natten. De fleste er der bare noen dager før de søker etter arbeid lenger sør i landet. Senteret hadde nylig 1600 kvinner innom i løpet av en måned.

– I begynnelsen da jeg hørte de mange forferdelige historiene, ble jeg deprimert. Men jeg og mamma Asneth ber og gråter sammen, og tror at Gud vil sørge for at vi får de ressursene vi trenger.

– Situasjonen vil ikke endre seg før forholdene blir bedre i Zimbabwe og DR Kongo, sier søster Francis.

Frontlinjen

Grensebyen Musina, 10 kilometer sør for grenseovergangen Beit Bridge er frontlinjen i møte med migranter fra lenger nord i Afrika. Som mange andre steder i verden er det en blanding av asylsøkere, arbeidsmigranter og ulovlige lykkejegere som krysser grensen lovlig og ulovlig.

– De fleste bruker de «irregulære» rutene. Det er mye kriminell smugling av sigaretter over grensen. Noen av menneskesmuglerne bruker de samme rutene over elven og gjennom

grensegjerdet, sier Thabo Mogoboya i Lawyers for Human Rights. Kjente kriminelle gjenger, som kalles «magumagumas», opererer på begge sider av grensen.

Menneskerettighetsadvokaten forteller at det sørafrikanske innenriksdepartementet er oversvømt av asylsøknader.

– Departementet har ikke kapasitet. Politiet mangler ressurser. Hærens grensepatroljer er ineffektive. Grensegjerdet har mange hull. Og det er korrupsjon. Strømmen av mennesker lar seg ikke stanse, sier Mogoboya.

Barn som kommer alene

Han forteller at mange migranter er desperate og tar hva som helst av jobber.

– De blir ofte utnyttet. Men det som bekymrer mest er antall barn som kommer – noen barn reiser alene, mens andre blir skilt fra sine foreldre i det de krysser grensen, sier Mogoboya.

Juristkontoret bistår migranter i å få dokumenter, tillatelser eller søke

om asyl eller arbeidstillatelser.

– Vi kan ikke hjelpe alle, men vi forsøker å gjøre en forskjell. Vi har rundt 300 saker i måneden, spesielt med asylsøkere fra DR Kongo.

Organisasjoner som International Organization for Migration (IOM) og UNHCR-støttede Future Families forsøker å få myndighetene til å behandle migranter human og, der det er mulig, bistå med frivillig retur til opprinnelseslandet. Dette gjelder spesielt alenebarna.

Voldtas og smittes

Mange migranter havner på storgårdene i distriktet. Utenfor porten til sitrusfarmen Alicedale Packers sitter kvinner som nylig har kommet seg inn i landet, i forgjeves håp om å få jobb.

Helseklinikken er like ved inngangen til farmen. Arbeidere sitter i kø for å få en helseundersøkelse eller for å få den regelmessige dosen med hiv-medisin.

– Det var store helseproblemer da jeg begynte her i 2009, forteller Letta Motong, personalansvarlig på Alicedale.

Alicedale-farmen. Hun var selv den som tok initiativ til klinikken.

– De fleste her hadde ikke pass eller arbeidstillatelse. Nesten samtlige kvinner ble voldtatt da de krysset elven og grensen, og ble smittet med hiv. Det var mange som var syke og døende, forteller Motong.

Med bistand fra IOM, Leger uten grenser (MSF) og Helsedepartementet ble det iverksatt hiv-testing av arbeidsstokken. Deretter ble det lagt press på myndighetene for å få nødvendige medisiner til klinikken. Etter hvert sørget myndighetene for at medisiner ble levert ut regelmessig.

Begrenser hiv-smitten

En av pakkeriarbeiderne leder en gruppe med «endringsagenter».

– Vi har klart å begrense omfanget av smitten, og arbeider med å endre folks atferd og holdninger til hiv/aids, forteller DzivaMnyaradzi.

Første gang han kom til Sør-Afrika var han en ulovlig «grensehopper» fra Zimbabwe. Senere fikk han fast arbeidstillatelse, og kan nå reise fram og tilbake helt lovlig og uten fare. ■

Letta Motong, personalansvarlig på Alicedale.

FN- granskere jaktet på svar, ble selv drept

Hvem hadde drept de sivile som ble funnet i massegraver i Kasai i DR Kongo? Jakten på svar kostet to FN-eksperter og deres kongolesiske tolk livet. **Av Jan Speed**

Svenske Zaida Catalan (37) og amerikanske Michael Sharp (34) hadde som jobb å kartlegge ulike militære og væpnede grupper, hvor de fikk penger fra og hvordan gruppene skaffet seg våpen. De var en del av FNs ekspertgruppe.

12. mars ble de bortført og senere drept. Omstendighetene er uklare.

Obligatorisk

Rapportene til FNs ekspertgruppe er obligatorisk lesning om man skal forstå noe av det kaotiske konfliktbildet i DR Kongo. Ofte er det som å lese arbeidsnotatene til en kriminalroman, med hemmelige møter i dype skoger, strid om jord og gruver, medisinmenn og overtro, om smugling av gull og diamanter, lysskye mellommenn, våpenkjøp og om bestialske drap.

Tidligere var ekspertgruppen mest opptatt av opprørsgrupper i provinsene Nord- og Sør-Kivu. Men i fjor begynte et nytt opprør i den sentrale provinsen. Regjeringssoldater gikk brutalt til verks for å knuse opprøret. Dette valgte ekspertgruppen å se nærmere på.

Bakteppet er som følger: en lokal tradisjonell leder døde i fjor, og et råd bestående av de eldste i lokalsamfunnet valgte sønnen til å overta rollen. Men den nye «chiefen» Kamuina Nsapu ble ikke anerkjent av myndighetene. Da etablerte han en opprørsgruppe med gamle og primitive våpen.

Den tradisjonelle lederen ble drept av soldater i august i fjor da de raidet hjemmet hans. Liket av chieften ble dessuten beslaglagt av myndighetene, noe som vakte ytterligere harme blant tilhengerne hans. De svarte med å gå til angrep mot offentlige bygg, kirker og regjeringshæren.

Kritiske til Kabila

Central Kasai-provinsen er blant områdene som er mest kritiske til den sittende presidenten i DR Kongo, Joseph Kabila. Den nå 45 år gamle presidenten, som har styrt landet siden 2001, har blitt stadig mindre populær de siste årene. Han har trenert nye valg i landet.

Mandatperioden hans utløp i desember i fjor. Som en følge av dette har oppslutningen stupt ytterligere – ikke bare øst i landet der Kabila tidligere sto sterkt, men også nå i sør. Raseriet ble ikke mindre da det i midten av februar dukket opp en video på internett som viste regjeringssoldater åpne ild mot kvinner og menn, sivile som angivelig støttet Kamuina Nsapu-militsen. Videoen viser blant annet at uniformerte soldater skyter mot sivile, deretter at de skyter ubevæpnede ofre, mens de ligger blødende på bakken.

FN og menneskerettighetsgrupper rapporterer at det er oppdaget 40 massegraver i provinsen. I april kom det meldinger om at 39 av regjeringens politimenn ble drept i et bakholdsangrep. De skal ha blitt hals-hugd og dumpet i en massegrav.

Så langt skal rundt 400 mennesker være drept i denne lokale konflikten, mens over 400 000 mennesker har flyktet eller er blitt fordrevet fra sine hjem.

Trolig ville granske

Det var trolig disse overgrepene Catalan (37) og Sharp (34) hadde satt seg fore å undersøke på vegne av FN og verdenssamfunnet. Begge hadde jobbet i landet i flere år. Den svenske juristen Catalan, med

Svenske Zaida Catalan (37) og amerikanske Michael Sharp (34). Bilde av tolken

familiebakgrunn fra Chile, var i hjemlandet kjent som dyrevernavtivist og aktiv i partiet De grønne, blant annet i bystyret i Stockholm. I 2010 begynte hun å jobbe for EUs politienhet i Goma i DR Kongo, og hadde siden hatt oppdrag i landet. Kvelden før de ble stanset og bortført snakket hun med sin mor i Sverige på telefon. Ifølge referater i svenske aviser var hun da klar over at oppdraget

kunne være farlig, men ønsket likevel å reise ut for å foreta en gransking.

Den amerikanske pasifisten Michael Sharp hadde utdanning i tysk, historie, samt et studium i fred og rettferdighet fra et menonitteruniversitet i USA, før han begynte i FN-tjeneste i april 2015.

Den kristne fredsarbeideren hadde da allerede tilbrakt flere år i landet, blant annet i et forsøk på å forstå en av de mest nådeløse opprørsgruppene i DR Kongo, Demokratiske styrker for Rwandas frigjøring (FDLR). Som et ledd i dette arbeidet hadde han klart å komme i dialog med FDLR-kommandanter og vært sammen med dem i skogene der hadde sine baser.

Bortført og drept

Denne gang reiste de to FN-eksperterne ut sammen med den lokale kongolesiske tolken Betu Tshintela. Siden

«FN-ekspertenes mål var å bidra til fred for landet og dets folk.»

Antonio Guterres, FNs generalsekretær

Betu Tshintela foreligger ikke. Foto: Privat

drapene de skulle granske hadde skjedd i et område med svært dårlige veier, brukte de motorsykler for å komme fram.

12. mars i år ble Michael Sharp, Zaida Catalan og tolken Tshintela, samt tre motorsykkelsjåførere, stanset og bortført. Det skjedde da de kjørte i nærheten av byen Ngombe. Omstendighetene rundt bortføringen er uklare. Det er heller ikke klart hvem som sto bak. Da kidnappingen ble kjent, satte FNs fredsbevarende styrker i gang en omfattende leteoperasjon. To uker senere, 27. mars, ble tre lik funnet i en grunn grav i nærheten av byen Kananga i Central Kasai-provinsen. Ett av dem, en kvinne, var blitt halshugd. Det er uvisst hva som skjedde med de tre motorsykkelsjåførene som transporterte granskerne inn i det farlige område.

– Michael og Zaida mistet livet i

det de forsøkte å forstå konflikt og usikkerhet i DR Kongo. Deres mål var å bidra til fred for landet og dets folk, sa FNs generalsekretær Antonio Guterres da han bekreftet likfunnet.

FN foretar nå sin egen gransking av drapene, og har oppfordret DR Kongo til å gjøre det samme. Kongolesiske myndigheter var raskt ute med å si at FN-ekspertene ble drept av opprørere. Denne påstanden granskes fortsatt av FN og svensk politi. Det er ikke usannsynlig at regjeringen ville dekke sporene etter sine overgrep dersom det er den som står bak, mener uavhengige Kongo-observatører.

Omstridt video

I midten av april sa politiet i Kongo at de hadde pågrepet en person mistenkt for å ha drept svenske Catalan.

En annen mistenkt skal ha rømt i

Massakren i Kasai:

En video viser angivelig kongolesiske regjeringssoldater åpne ild mot sivile i det sentrale Kasai. Ofrene som fortsatt lever blir så avrettet mens de ligger på bakken. Videoen, som trolig stammer fra en mobiltelefon, har sirkulert på sosiale medier. Det er ukjent hvem som har filmet den. Det var slike overgrep FN-gruppen skulle undersøke.

forbindelse med pågripelsen. I tillegg er fire politifolk som var ansvarlig for å holde oppsikt med de to mistenkte, pågrepet, opplyste kongolesisk påtalemyndighet, ifølge Reuters.

Så i slutten av april viste kongolesiske myndigheter journalister en hittil ukjent mobiltelefonvideo som angivelig skal vise at FN-granskerne og deres tolk ble drept av opprørere. Regjeringens talsmann sa ikke hvordan myndighetene skulle ha fått tak i videoen, men insisterte på at videoen ble framvist for å tilbakevise påstandene om at regjeringstyrkene hadde en rolle i drapene.

Kritikk fra FN

Uka i forveien hadde Kongos president Joseph Kabila gitt regjeringstyrkene ordre om å få slutt på militsens herjinger og erklærte regionen som en militærsoner. Minst 60 personer

skal ha blitt drept i disse kampene.

FNs høykommissær for menneskerettigheter Zeid Ra'ad Al Hussien fortalte etter påske at drap på sivile fortsetter. Hans folk har hørt vitneutsagn om at regjeringssoldater og politi skyter kvinner og barn, voldtar kvinner og henretter påståtte opprørere.

Vitneutsagn hevder at regjeringssoldater skal ha gravd flere av de 40 massegravene som FN har oppdaget. Opprørerne på sin side rekrutterer barnesoldater og angriper ulike mål. Rettighetskommissæren mener president Joseph Kabilas regjering har gjort for lite for å stanse drapene i Kasai-provinsene, og har heller ikke gitt FN-granskere nok tilgang til områdene der volden skjer.

Tre måneder før de to FN-granskerne ble drept sendte de en rapport til FNs sikkerhetsråd som advarte om faren for økt vold i landet. ■

Økonomi

« Vi vil aldri gå tilbake til tiden da Verdensbanken og andre organisasjoner fortalte land hva de skulle gjøre. »

Jim Young Kim, Verdensbankens president

Tyrkia:

Syriske flyktinger på lused lønn

Trolig jobber flere hundre tusen syriske flyktinger i Tyrkias klesindustri, men bare noen få er ansatt på lovlig vis. Oljefondet, som har investert milliarder av kroner i klesbransjen, er bekymret. Tyrkia er tredje største eksportør av klær til Norge og Europa.

Av Asle Olav Rønning

Ingen land har så mange flyktinger som Tyrkia. Tre millioner av dem kommer fra Syria. Flyktingene trenger jobb og inntekt. Mange har funnet det i klesindustrien, som er en av Tyrkias største eksportbransjer.

Baksiden av medaljen er at syriske flyktinger i mange tilfeller må ta til takke med lange arbeidsdager, lav lønn og få rettigheter.

– Vi anslår at det arbeider 300 000–350 000 syriske flyktinger i klesindustrien i Tyrkia. Men dette er anslag, sier Emre Eren Korkmaz, forsker ved International Migration Institute ved Oxford University.

Ingen vet det nøyaktige antallet. Årsaken er at nesten alle de syriske flyktingene jobber i den uformelle delen av økonomien der arbeidere ikke blir registrert og lover og regler ofte ikke blir fulgt.

Avslørte barnearbeid

I fjor avslørte BBC i et dokumentarprogram barnearbeid ved tyrkiske fabrikker som produserer klær for kjente internasjonale merker. Den yngste av arbeiderne var en 15 år gammel flykting fra Syria som arbeidet mer enn 12 timer daglig med å stryke klær.

BBC avdekket også at voksne flyktinger ble betalt langt under minstelønn. Noen arbeidet lange skift og var utsatt for farlige kjemikalier, men uten verneutstyr.

Tyrkiske myndigheter har åpnet for at syriske flyktinger kan få lovlig arbeidstillatelse. Det er imidlertid arbeidsgiverne som må søke på vegne av flyktingen, og antallet syriske flyktinger som har fått formelle ansettelse er foreløpig svært lavt.

Så langt er det bare delt ut om lag 13 000 arbeidstillatelser. Bare 2000 av disse er i industrien, tekstilbransjen inkludert - altså mye lavere enn det

reelle antallet syriske flyktinger i industrien.

Norske milliarder

Statens pensjonsfond utland (Oljefondet), som har investert flere titalls milliarder kroner i aksjer i internasjonale klesmerker og motehus, og er bekymret for situasjonen i Tyrkia. Mange av selskapene fondet har investert i, lager klær i Tyrkia.

«Som en langsiktig eier i klesbransjen, følger vi med på risikoen for barnearbeid og menneskerettighetsbrudd i den tyrkiske klesindustrien som følge av flyktingkrisa i Syria», heter det i et brev fra Oljefondet til 22 globale klesprodusenter der fondet har eierandeler.

I brevet ber fondet selskapene fortelle om hvordan de ser på situasjonen og hvilke handlingsplaner de har satt i verk. Brevet ble sendt allerede i mai fjor, men ble først kjent i forbindelse med fondets rapport om ansvarlig forvaltning som ble offentliggjort tidligere i år.

Må sikres rettigheter

Oljefondets leder, Yngve Slyngstad, understreker at det i utgangspunktet er bra at flyktingene får seg arbeid, men at de er i en sårbar situasjon.

– Det vi har påpekt til selskapene som er aktive der, og det er hele 22 som vi har identifisert og kontaktet, er at de må ha de samme arbeidstagerrettighetene som andre. Det vil si den samme minimumslønnen, det samme oppsigelsesvernet og det samme vernet når det gjelder rettigheter på arbeidsplassen, sa Slyngstad til Bistandsaktuelt tidligere i år.

Fondet publiserte i fjor et sett med forventninger om næringslivet og menneskerettigheter, som retter seg mot alle selskaper der norske oljekroner er investert. Engasjementet

Emre Eren Korkmaz, forsker ved Oxford.

for syriske flyktinger i Syria er en del av dette arbeidet. Oljefondet er også involvert i utvikling av globale bransjestandarder som tar for seg rettighetssituasjonen i alle land.

– Veldig positivt

Framtiden i våre hender gir Oljefondet ros for å ta opp spørsmålet om syriske flyktinger i Syria. Organisasjonen har lenge vært opp-tatt arbeidsforholdene i global klesindustri.

– Dette ser vi på som veldig positivt. Alt som kan sette søkelyset på flyktingenes situasjon er positivt. Når noen store organisasjoner og eiere går i bresjen for dette, vil det gi ringvirkninger, sier Carin Leffler, fagrådgiver for tekstil i FIVH.

Flere av de norske og svenske kleskjedene produserer klær i Tyrkia. I en rapport fra Framtiden i våre hender og svenske Fair Action publisert tidligere i år fortalte flere syriske flyktinger som arbeider i tyrkisk tekstilindustri om lange arbeidsdager og mangel på arbeidskontrakter.

Også kommunikasjonsansvarlig Maria Sjödin i Fair Action er positiv. Hun mener at aktive eiere kan være en styrke for bedrifter som vil finne nye løsninger.

« Som en langsiktig eier (...), følger vi med på risikoen for barnearbeid og menneskerettighetsbrudd i den tyrkiske klesindustrien som følge av flyktingkrisa. »

Brev fra Statens pensjonsfond utland til 22 globale klesprodusenter.

H&M roser også Oljefondet

Kleskjeden Hennes & Mauritz har 72 leverandører i Tyrkia og er blant selskapene som har fått brev fra Oljefondet. Fondet eier aksjer for fire milliarder kroner i H&M.

– Statens pensjonsfond utland er i forkant som investor når det gjelder sosiale spørsmål og integrasjon av disse i investeringsanalysene, og vi er svært glade for at de engasjerer seg, skriver kommunikasjons-sjef Kristin Fjeld i H&M Norge i en epost.

H&M har over flere år hatt det som beskrives som god dialog med Oljefondet om sosiale spørsmål. Fjeld understreker at H&M er bekymret for situasjonen for syriske flyktinger i Tyrkia.

– Det er i utgangspunktet positivt at tyrkisk lov tillater fabrikkereiere å ansette flyktinger, men det er avgjørende at arbeiderne har de samme rettighetene som lokale arbeidere og at ingen er diskriminert. Dette kommer tydelig frem i våre krav og retningslinjer, som alle våre leverandører må signere og overholde, ifølge Fjeld.

■ ØKONOMISK VEKST

4,4

prosent er den forventede økonomiske veksten i Afrika sør for Sahara i 2017. De kriserammede landene Sør-Afrika og Nigeria er da ikke inkludert, ifølge Det internasjonale pengefondet (IMF).

■ LANDBRUK

Larver spiser maisavlinger

Maisavlinger i tju land i Afrika sør for Sahara er rammet av en 3,4 cm lang larve som spiser seg vei gjennom åkrene og kan føre til store økonomiske tap for bøndene. Spodoptera frugiperda er egentlig amerikansk, og ble først gang oppdaget i Afrika i 2016. Ifølge Financial Times er allerede 300 000 hektar med maisåkre ødelagt.

Mange syriske flyktninger, blant dem også barn, arbeider i den uformelle delen av klesindustrien i Tyrkia. Denne jeans-fabrikken i byen Gaziantep ligger om lag 10 mil fra den syriske grensa. Bildet er fra mai 2016.

Foto: Valerio Muscella / Redux / NTB Scanpix

Nordiske kleskjeder i Tyrkia

Andel produsert i Tyrkia som del av samlet omsetning hos nordiske kleskjeder:

Gina Tricot: 40–45 % fra Tyrkia. Antall leverandører i Tyrkia: 12. Kjeden hadde i 2015 en samlet omsetning tilsvarende 1,9 milliarder norske kroner.

Varner-Gruppen: (Bik Bok, Carlings, Volt, Cubus, Dressmann, Urban, Vivikes m. fl.): 11 % fra Tyrkia. Antall leverandører i Tyrkia: 26. Konsernet hadde i 2016 en samlet omsetning på 11,7 milliarder norske kroner.

KappAhl: 5 % fra Tyrkia. Antall leverandører i Tyrkia: 9. Kjeden hadde i 2015/16 en samlet omsetning på 4,7 milliarder svenske kroner.

Lindex: 6 % fra Tyrkia. Antall leverandører i Tyrkia: 13. Kjeden hadde i 2016 en samlet omsetning tilsvarende 5,7 milliarder norske kroner.

H&M: Oppgir ikke andel fra Tyrkia. Antall leverandører i Tyrkia: 72. Kjeden hadde i 2016 en samlet omsetning på 218,8 milliarder norske kroner.

Dette eier Oljefondet

Det er Oljefondets største investeringer i globale merkevare-selskaper innen klær/mote som har leverandører i Tyrkia. Investeringer ved årsskiftet 2016/2017 (fondets eierandel i parentes):

Industria de Desino Textil (Zara-kjeden). Spania: 8,4 mrd. kr. (0,92 %).

Adidas. Tyskland: 5,2 mrd. kr. (1,82 %).

H&M. Sverige: 4,0 mrd. kr. (1,01 %).

Nike. USA: 3,7 mrd. kr. (0,51 %).

Associated British Foods (Primark-kjeden). Storbritannia: 2,6 mrd. kr. (1,12 %).

Next. Storbritannia: 2,1 mrd. kr. (2,67 %).

VF (Timberland, Napapijri, The North Face, Wrangler, Lee m. fl.). USA: 1,3 mrd. kr. (0,7 %).

H&M samarbeider med lokale frivillige organisasjoner som støtter syriske flyktnings arbeidsrettigheter og arbeidsforhold. Samtidig opplyser selskapet at det i dag ikke finnes en eneste syrisk ansatt hos noen av deres godkjente leverandører.

Kritiserer kleskjedene

Flere av de internasjonale kleskjedene har engasjert seg for at tyrkiske myndigheter skal gi syriske flyktninger anledning til å arbeide lovlig. Det er også satt i gang programmer for å lære de syriske flyktingene tyrkisk språk og dessuten fagkunnskap knyttet til tekstilbransjen.

Oxford-forsker Emre Eren Korkmaz sier at disse initiativene er gode. Eren, som i tillegg til akademisk karriere også har arbeidet i tyrkisk fagbevegelse, mener imidlertid at de store internasjonale selskapene også bør se kritisk på sin egen forretningsmodell.

Han viser til at klesindustrien i Tyrkia i mange år har hatt en stor uformell sektor, og at dette ikke var noe som oppsto med tilstrømmingen

av syriske flyktninger.

– De internasjonale merkene ønsker lav kostnad og presser ulike land til å konkurrere mot hverandre. En leverandør kan få en kontrakt som kun strekker seg over seks uker, uten å vite hva som skjer den sjuende uka. De må da mobilisere underleverandører, sier Eren.

Disse underleverandørene kan være en del av uformell sektor, eller det kan være registrerte firmaer som henter inn uregistrert arbeidskraft.

– Feil å gi leverandørene all skyld

Eren mener at forretningsmodellene til internasjonale kjeder som H&M og spanske Inditex, som eier Zabutikkene, innebærer beinharde krav til leverandørene. Indirekte bidrar kravene til å opprettholde en stor uformell sektor.

– Vi kan ikke bare skylde på tyrkiske leverandører, sier han.

H&M er enig i at det generelt i klesbransjen kan være en sammenheng mellom mangel på forutsigbar-

het for leverandører og dårlige lønns- og arbeidsforhold ved fabrikkene. Kommunikasjonssjef Kristin Fjeld i H&M Norge understreker imidlertid at H&M ønsker å gå i bresjen for en bærekraftig klesbransje. Innkjøpsavtalene selskapet inngår med leverandører skal gjøre det mulig å betale en rettferdig lønn til å leve av.

– Avtalene våre skal alltid inneholde rimelige tidsfrister og leveringstider, og de skal være rettferdig pris. Vi skal alltid betale til avtalt tid og vi skal ha en transparent og åpen dialog rundt hele prosessen, understreker Fjeld.

En talsperson for Inditex opplyser til Bistandsaktuelt at selskapet har strenge regler for å sikre at menneskerettighetene og internasjonale konvensjoner for arbeidslivet blir etterlevd. I Tyrkia har selskapet 183 leverandører med omlag 150 000 ansatte, som leverer klær til butikkene i Zara-kjeden. Inditex har siden 2013 gjennomført flere tiltak for å beskytte rettighetene til syriske flyktninger i tyrkisk tekstilindustri. ■

32 Intervjuet

«No one left behind» — er det et realistisk mål?

Å nå ALLE, også de aller mest marginaliserte, er det nye mantraet i bistands- og utviklingsbransjen. Men er det mulig å sørge for at ingen blir utelatt? Nestlederen i FNs utviklingsprogram nekter å være pessimist. **Av Nina Bull Jørgensen**

Siden de nye bærekraftsmålene ble vedtatt for ett og et halvt år siden, har det neppe blitt holdt en tale av en utviklingsminister, FN-topp eller leder for en bistandsorganisasjon uten at ordene «no one left behind» er nevnt. Ingen skal utelates. Det handler om å «nå de marginaliserte», «de mest sårbare», «de som er vanskeligst å nå». Det handler om «inkludering» og «å fylle gap».

«Alle med» er også hovedtema i UNDPs årlige rapport om menneskelig utvikling, der verden får oppskriften på hvordan gapene skal fylles og barrierene brytes ned. I møte med Bistandsaktuelt tviholder UNDPs nestleder Tegegnetwork Guttu på optimismen og troen på framtida.

– Ordene er mange og fagre, men kan de omsettes til praktisk handling?

– Vi anerkjenner at utfordringene er enorme, men med de framskrittene vi har sett de siste 20-30 årene, så mener vi at vi også kan oppnå målet om å nå alle. Vi har fått en felles plattform gjennom bærekraftsmålene og 2030-agendaen. 193 nasjoner er i prinsippet enige. Hvis vi jobber sammen på en koordinert og helhetlig måte, så er det mulig.

Bedre fordeling av ressurser

– Hvem er de aller mest marginaliserte, hvem er «left behind» i dag?

– Kvinner, barn, eldre, utviklings-

hemmede, homofile, og en rekke grupper knyttet til etnisitet. Mennesker med utviklingshemninger er en stor viktig gruppe. I mange land mangler de både tilfredsstillende bopendhold og muligheter til utdanning og jobb. For kvinner taler statistikken for seg... Og for barn og eldre handler det om mangel på velferdsordninger, helse og omsorg. I altfor mange land ser du eldre som tigger på gata, fordi de ikke har noen pensjonsordninger eller helsetilbud. Så dette er kritiske områder som vi må gjøre noe med.

– Og hva må gjøres?

– Motivasjon, teknisk kapasitet, internasjonalt samarbeid og nasjonal forpliktelse er nøkkelordene. Vi må se på hvor mange ressurser vi har til rådighet og hvordan vi bedre kan fordele disse. Vi må sørge for at folk får seg jobber, at de får noe å leve av. Vi må sørge for en mer inkluderende utdanning og flere helsetilbud. Og vi må unngå å kaste bort penger, sier UNDPs nestleder.

Farvel til våpnene

– Men igjen, det er ord... Når det virkelig gjelder, i hvert eneste land og lokalsamfunn, hva må gjøres helt konkret?

– Først må man ha en nasjonal handlingsplan, og bærekraftsmålene må integreres i hver eneste av disse planene. Det har faktisk mange land gjort allerede. UNDP har hjulpet 70 land med å inkludere bærekrafts-

– Dette handler ikke om at alle skal få et fancy millionærliv. Vi snakker om basistilbud for å kunne leve et verdig menneskeliv, sier Tegegnetwork Guttu, nestleder i FNs utviklingsprogram.

Foto: Nina Bull Jørgensen

målene i deres nasjonale plan for utvikling. Videre må hvert land og lokalsamfunn prioritere bedre. Vi må slutte å kaste bort penger på konflikter, våpen og forsvar. Vi må gi faglig bistand til de som ligger etter, og vi må bruke innovativ grønn teknologi til å nå de aller mest marginaliserte.

– Inkludering og tilrettelegging for en del grupper vil ikke nødvendigvis være billig...

– Ja, men samfunnet bør ha råd til det. Det er altfor mange regjeringer som bruker milliarder av dollar på våpen, ammunisjon, stridsvogner, kampfly. Så hvorfor skal det være så dyrt å nå ut til de funksjonshemmede med helsetilbud og utdanning? Alle samfunn kan gjøre små og store grep for å inkludere de mest marginaliserte.

– Men hva med de landene som allerede ligger lavest på indeksen for menneskelig utvikling, de som ikke har så mange ressurser å omfordele?

– De kan fortsatt sørge for et mer effektivt sosialt system, og de kan alltid skaffe midler til det. Igjen, vi må peke på den enorme unødvendige

ressursbruken til våpen, forsvar og ledernes ekstravaganse. De landene som har lykket er de som har unngått overdådig ressursbruk og tatt sosiale ulikheter på alvor. Så jeg tror det er mulig med den rette politikken og ansvarlige, transparente myndigheter.

– Ikke politisk nøytral

– Under lanseringen av UNDPs rapport, «Menneskelig utvikling for alle», poengterte lederen for CARE Norge, Gry Larsen at dette «ikke er en politisk nøytral rapport» og at budskapet ikke nødvendigvis vil bli godt mottatt i alle land. Hva slags motstand forventer du å møte?

– Det kan gjelde spørsmål rundt spesielle rettigheter for etniske minoriteter. Noen land vil nok ha forbehold når det gjelder rettighetene til grupper med ulike seksuelle preferanser. Og vi vil helt sikkert møte motstand når det er snakk om bruk av penger på forsvar, våpen og militært utstyr. Noen «aggressive nasjoner» vil kanskje ikke være enig i vårt budskap.

Tegegnetwork Guttu viser til noen av punktene i UNDPs nye rapport, som viser at den aller største marginaliserte gruppen er kvinner: I 18 land må kvinner be om tillatelse fra mannen sin for å jobbe. I 32 land finnes det regler og prosedyrer som krever at ektemannen må bli med kona for at hun skal få pass til å reise utenlands.

– Kravet om likestilling vil også

«De landene som har lykket er de som har unngått overdådig ressursbruk og tatt sosiale ulikheter på alvor.»

møte motbør, men dette handler om grunnleggende menneskerettigheter, og det er klart at noen land må preses ekstra på disse tingene.

– Ikke et fancy millionærliv

– Er det ikke fare for at ordene «no one left behind» skal miste sitt innhold og bare bli nok en frase som ikke lenger har slagkraft?

– Nei altså, jeg tror jeg forstår spørsmålet... Men du tar ikke «the final move», før du har tatt de første skrittene. Vi har allerede beveget oss langt med tusenårsårene, og når du tar det siste skrittet må du sørge for at ingen utelates, du må kjempe for den siste. Vil det være mulig at ikke en eneste person blir utelatt? Kanskje

ikke. Men det er et motto og det er et mål å sikte mot.

FN-toppen tror altså ikke at «no one left behind» vil ende som en tom frase. Han avslutter samtalen med å understreke ytterligere optimisme.

– Dette handler jo ikke om at alle skal få et fancy millionærliv. Vi snakker om at ingen skal utelates i grunnutdanningen, grunnleggende helsetjenester og deltakelse i samfunnet. Vi snakker om basistilbud for å kunne leve et verdig menneskeliv. Og hvis du tenker over det, er ikke dette så big deal på denne kloden. Vi produserer atomvåpen og bruker milliarder av dollar i verdensrommet – da kan vi også klare dette. ■

UNDPs nestleder Tegegnetwork Gettu med statssekretær Laila Bokhari og CARE Norges generalsekretær Gry Larsen under lanseringen av UNDPs rapport «Menneskelig utvikling for alle»

Foto: Nina Bull Jørgensen

Kommentar Eva Bratholm

Trump's absurde munnkurv

INGEN BOK HAR gjort så sterkt inntrykk på meg, som «The Handmaid's Tale» av Margaret Atwood. Jeg hadde fødselspermisjon, ammet baby og leste. I boka er verden forvandlet til et religiøst redselsstyre, etter en naturkatastrofe. Kvinner er umyndiggjort og de få som fortsatt er fruktbare, har ingen råderett over egen kropp. Historien har fått en skremmende ny aktualitet.

«Tjenerinnens beretning», som boka heter på norsk, er nå ute som serie på HBO. Hovedrollen spilles av Elizabeth Moss. Hun har sagt at skuespillerne i serien ikke ønsket å være så relevante. Men ordene som ruller over skjermen, er veldig lett gjenkjennbare i dagens anti-abort-retorikk.

NOE AV DET første USAs nye president Donald Trump gjorde, var å gjeninnføre og forsterke «The global gag rule» (les mer på Bistandsaktueltets nettsider). Denne *munnkurvregelen* innebærer at det er straffbart å bevilge amerikanske offentlige midler til internasjonale organisasjoner som nevner ordet «abort».

I praksis betyr det en struping av store, viktige helseaktører som jobber med blant annet kvinnehelse, prevensjon og hiv/aids. Det spiller ingen rolle om abort-informasjon utgjør en svært liten del av organisasjonens arbeid.

Munnkurv-regelen ble første gang lansert i Mexico i 1984 – i det samme tiåret som jeg leste Atwoods dystopiske bok. Da var det en helt utenkelig tanke at ideen skulle bre seg og bli innført av republikanske presidenter langt inn i neste århundre.

Abort som en del av kvinners

rettigheter, er under press mange steder i verden. I USA har evangeliske kristne grupper lyktes i å undergrave abortlovgivningen i flere stater. Det skjer blant annet gjennom angrep på helsepersonell og ved innføring av obligatoriske ventetider, unntak og aldersgrenser.

DETTE HAR FÅTT politikeren Mary Lou Marzian i Kentucky til å lansere et lovforslag om en serie sjekkpunkter for menn som ønsker å bruke viagra, blant annet to legeundersøkelser og en venteperiode. Bare gifte menn kan få viagra, og kona må skrive under på det, ifølge forslaget.

Marzian sier selv at bakgrunnen for det ironiske forslaget var å få menn til selv å oppleve en lovregulering av livets mest private og personlige sider.

Utrygg abort er en av de store kvinneproblemerne i verden. Ifølge Verdens Helseorganisasjon dør om lag 47000 kvinner hvert år som følge av farlige aborter. International Planned Parenthood Federation er en av organisasjonene som arbeider mot farlige aborter. De mister nå rundt 860 millioner kroner i støtte, som følge av «munnkurven».

NORGE ER ETT av landene som nå øker sin støtte til kvinnehelse og trygg abort for å motvirke reduksjonen fra USA. I første omgang er det bevilget 85 millioner kroner. Nederland er en driver i dette arbeidet. Den nederlandske utviklingsministeren Lillianne Plommen, sier det slik:

– Å forby abort fører ikke til færre aborter. Det fører bare til mer uansvarlige inngrep og flere mødre som dør. ■

Malawi er ett av landene som tydeligst vil merke redusert støtte til programmer for kvinnehelse.

Foto: Ken Opprann

Meninger

Sett kunnskapsbank i banken

En nyvinning er i ferd med å ta form i norsk bistand: Kunnskapsbanken. For en gangs skyld handler det ikke om å bevilge mye ekstra penger til et nytt formål, men å få bedre nytte av penger som allerede brukes. **Av Øyvind Eggen**

Stortingsmeldingen "Felles ansvar for felles framtid" like før påske inneholdt ikke mye nytt, noe som er fornuftig på tampen av en regjeringperiode. Men en nyvinning var det plass til: Kunnskapsbanken, et tiltak som opprinnelig ble foreslått av Kristelig Folkeparti i fjor høst.

Det dreier seg om faglig rådgiving, en type bistand som har som mål å bygge opp kompetanse i organisasjoner og statsinstitusjoner i partnerland for norsk bistand. Til det bruker man ulike typer eksperter.

Kunnskapsbanken er tenkt å revitalisere, samordne og videreutvikle noe av all ekspertkompetansen som brukes i norsk bistand.

Faglig bistand

Den faglige bistanden skjer ofte gjennom samarbeid mellom offentlige institusjoner i Norge og i utviklingsland, men også med ideelle organisasjoner, forskere og konsulenter. "Olje for utvikling" (i Norad-regi) er nok best kjent, men noe lignende skjer i helse, statistikk, skatt, riksrevisjon, fiskeri, forskning og høyere utdanning, energi og miljø. Fra norsk side er Helsedirektoratet, Statistisk sentralbyrå, Skattedirektoratet, NVE, Havforskningsinstituttet, universiteter og høyskoler eksempler på institusjoner som har vært med. De har hatt samarbeid med partnere og søsterinstitusjoner i mottakerland.

Dette nye initiativet er sjelden vare i norsk utviklingspolitikk, fordi det innebærer at regjeringen retter oppmerksomheten mot bistand som allerede drives. De fleste store utviklingspolitiske initiativ dreier seg om å bruke mer penger for å gjøre noe nytt. Det er nok enklere for regjeringen å snakke om friske penger enn å forbedre den bistand som allerede drives. Den "gamle" bistanden har derfor fått seile sin egen sjø, uforstyrret av politiske initiativ. Det er kanskje greit, for det betyr at fagfolk får rom til å gjøre det de mener er best. Men det betyr også at de ikke får hva de

fortjener av både positiv oppmerksomhet og kritiske blikk.

Det gjelder også faglig støtte gjennom institusjonssamarbeid, som har vært en sentral del av norsk bistand i flere tiår. Når denne formen for bistand er blitt så populær i Norge, er det kanskje fordi norske bistandsfolk har tenkt at vi i Norge tenker at offentlige institusjoner i utviklingsland ikke først og fremst trenger våre penger, men heller vår kompetanse, vår erfaring og våre verdier.

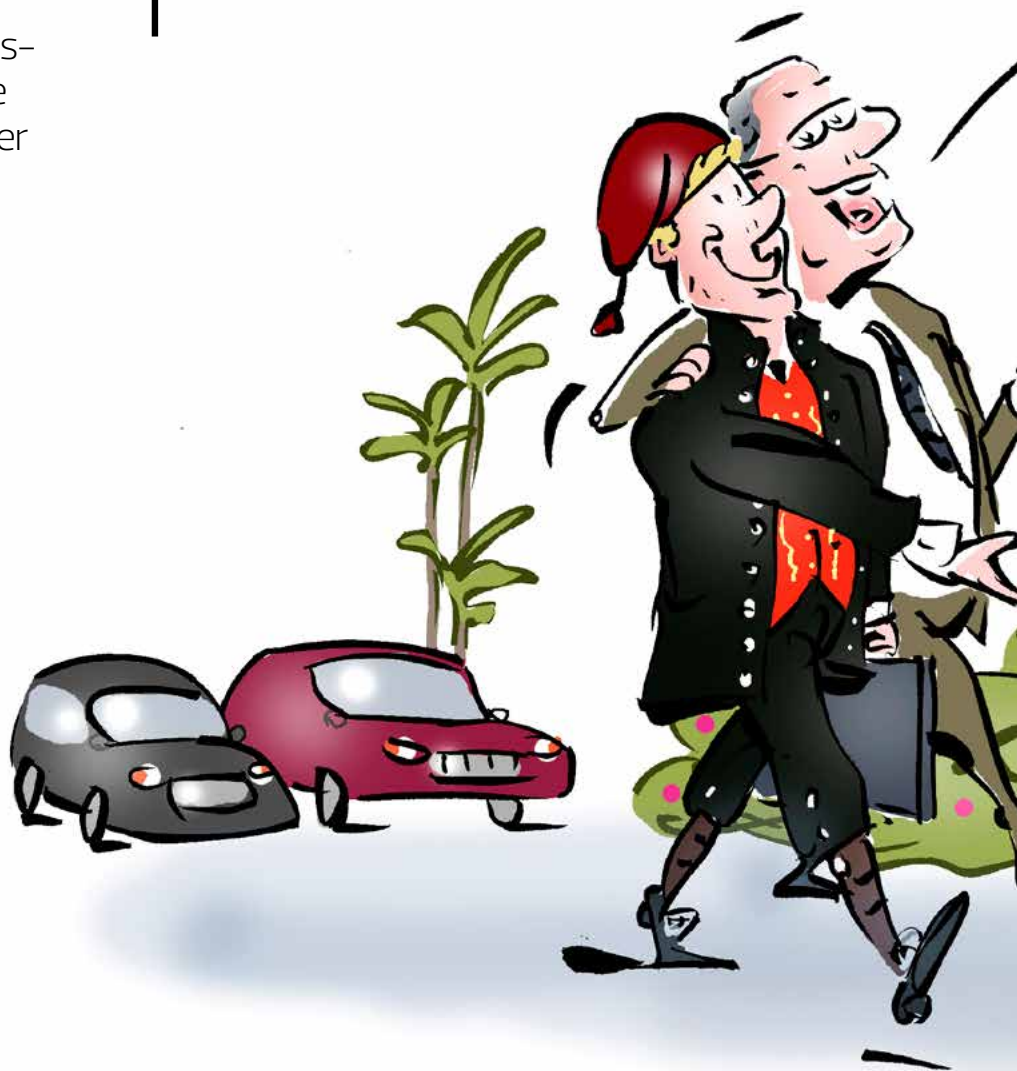
Norsk merverdi?

Den underliggende "endringsteori" ser ut til å være at når fattige lands offentlige institusjoner blir eksponert for norske eksperter – framfor å leie inn annen ekspertise ut fra en kombinasjon av kompetanse og pris – vil det ha noen særlige positive effekter. Ikke bare vil det føre til at kunnskap overføres, men også at norske verdier og norsk organisasjonskultur etterhvert vil "smitte" over på samarbeidsorganisasjonene.

Slikt arbeid for kompetansebygging – i et partnerskap mellom norske institusjoner og institusjoner i et mottakerland – er preget av både stolthet og frustrasjon. Begge deler er fortjent. Stolthet fordi man faktisk har fått til mye bra. En Norad-evaluering (nr. 10/2015) konkluderte med at norsk bistand sannsynligvis hadde bidratt til "betydelig" eller "moderat" forbedring av mottakerinstitusjonens kapasitet i 14 av 19 utvalgte tilfeller.

Men det har også vært frustrasjon blant de som jobber med slikt, blant annet fordi selv når man har oppnådd

«...hundrevis av fagfolk har stått på hver sin tue med sine frustrasjoner, suksesser og feiltrinn. Det betyr at mye verdifull erfaring er gått tapt.»

mye, har man ofte ikke innfridd de enda høyere ambisjonene. Om man har skapt forventninger om å konvertere et ressursvakt departement i et fattig land til en velfungerende og økonomisk bærekraftig institusjon i løpet av en prosjektperiode på få år, er man nødt til å gå på en smell.

Resultatstyring

En annen grunn til frustrasjon er at denne formen for bistand er vanskelig å kombinere med hvordan bistand vanligvis forvaltes. Bistand er organisert i prosjekter som krever detaljerte planer for hva som konkret skal oppnås i løpet av prosjektperioden. Et faglig samarbeid krever fleksibilitet som er vanskelig å kombinere med rigide femårsplaner, og det tar normalt lenger tid enn én prosjektperiode før man ser konkrete resultater. At noen ansatte etter én prosjektperiode har litt mer kom-

petanse, kan dessuten være vanskelig å dokumentere i en rapport.

Den nevnte evalueringen konkluderer da også på at de beste resultatene av norsk bistand i dette området ble oppnådd etter samarbeid over svært lang tid, ofte mer enn tjue år, og der den norske innsatsen hadde vært preget av stor fleksibilitet og tilpasningsevne.

Norske fortrinn

Det er et viktig budskap i en tid der resultatstyringen blir skjerpet. Ikke at denne del av bistanden bør slippe unna strenge krav, men det må være krav som gjør det mulig å videreføre det som evalueringen sier er norske fortrinn i slikt arbeid.

Evalueringens budskap om langsiktighet er også viktig i en tid da bistanden konsentreres om færre sektorer, med risiko for å kutte langvarig norsk engasjement der grunnarbeidet er

Månedens
spaltist

Liv Tønnessen

Gry Larsen

Laila Bokhari

→ Følg debattene på nett: www.bistandsaktuelt.no

DEBATT Skadelig fiskebistand til Afrika

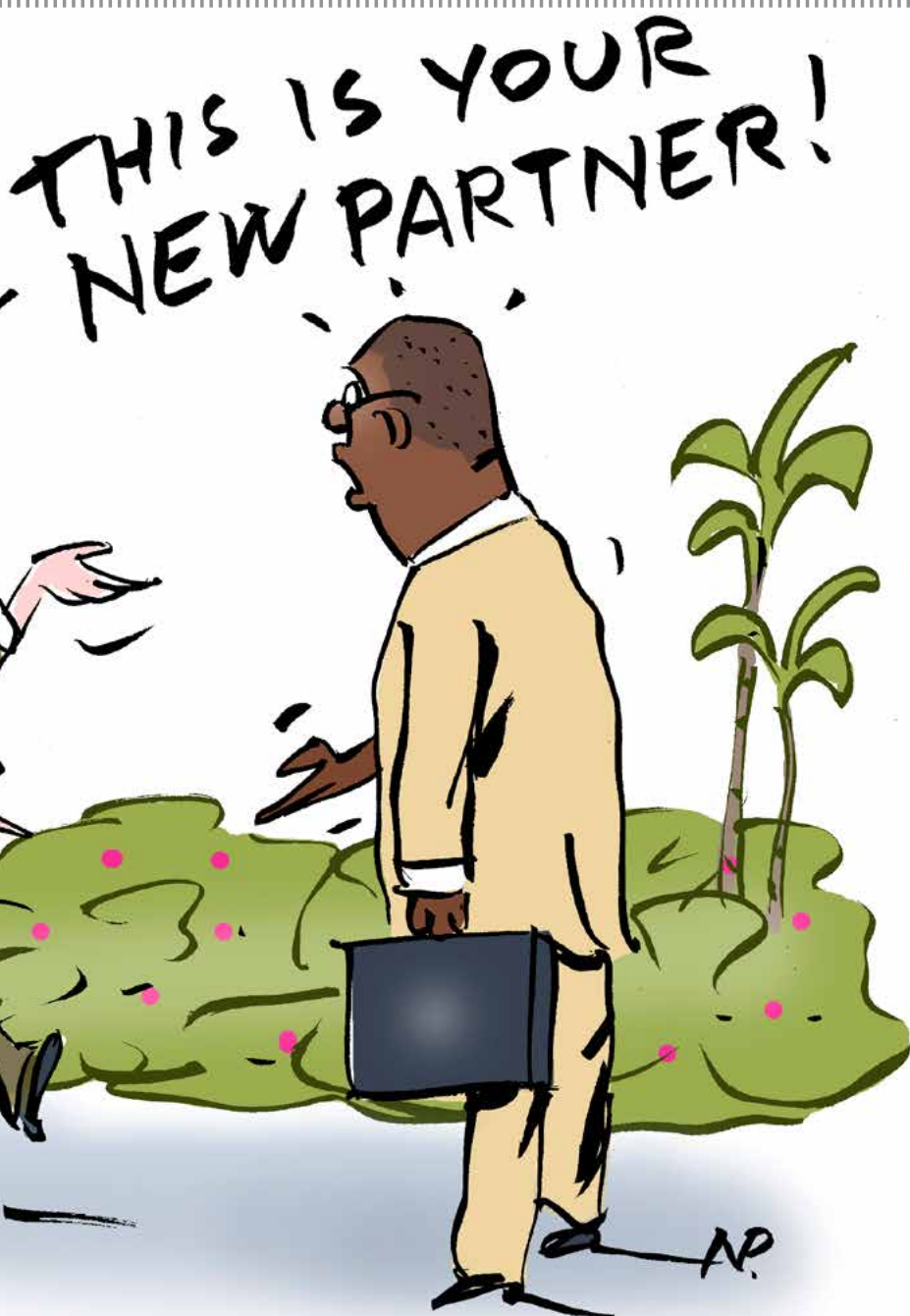
40 år har fiskeoppdrett i ferskvann i Afrika aldri vært til hjelp for de fattige. Men det har skadet fiskerier og store økosystemer, mener professor i fiskeribiologi ved Universitetet i Bergen, Jeppe Kolding, og forsker Tor Fredrik Næsje.

DEBATT Besudlet bistand

Politikerne kan ikke både kreve mest mulig effektiv bistand og samtidig tillate at den brukes til å fremme nasjonale interesser, mener Øyvind Eggen og Nikolai Hegertun fra tenketanken Civita.

DEBATT Nuba-fjellene – en glemt krig?

Har Norge glemt krigen og overgrepene som skjer i Nuba-fjellene i Sudan, spør Marit Hernæs som er leder av Støttegruppen for Sudan og Sør Sudan.

gjort, men resultatene ennå ikke er høstet. Og når man flytter bistand til nye land, samtidig som man er utålmodig etter å oppnå resultater. Er vi klare for et tjuårs perspektiv i de landene regjeringen for øyeblikket vil satse på?

Hver sin tue

Når Kunnskapsbanken er viktig, er det fordi dette arbeidet hittil har bestått av flere titalls institusjoner og hundrevis av fagfolk som har stått på hver sin tue med sine frustrasjoner, sine suksesser og feiltrinn. Slike erfaringer har ikke hatt noen klar adresse i form av et faglig knutepunkt. Det betyr at mye verdifull erfaring er gått tapt.

Når faglig samarbeid nå vil samordnes (ikke samorganiseres) kan vi på en helt annen måte samle erfaring, som igjen kan føre til bedre strategier, prioriteringer og beslutninger. Og vi kan formulere mer realistiske forventninger

og utvikle bedre måter å kvalitetssikre og ansvarliggjøre på, tilpasset akkurat dette arbeidets særpreget.

Vi kan også utvikle bedre måter å levere slik bistand på. Det er ikke alltid man skal bruke norske fagfolk, om det fins bedre eller billigere ekspertise å hente i andre land. Og vi kan revurdere hvordan virksomheten finansieres. Det er jo ingen grunn til at Norge alene skal ta regningen for noe som er så viktig for en annen stat. Kunnskapsbanken kan utvikle bedre modeller for kostnadsdeling med partnerinstitusjoner.

I så fall vil Kunnskapsbanken være et initiativ som ikke bare kan gjennomføres uten særlig kostnader, fordi det handler om arbeid som allerede gjøres. Den vil også kunne bidra til å spare penger, slik at vi kan få enda mer igjen for bistanden. ■

Utviklingsforsker Øyvind Eggen er rådgiver på Civitas prosjekt om utviklingspolitikk. Han er også kjent som bistandskommentator og tidligere fagdirektør i Norad.

Foto: Espen Røst

Øyvind Eggen

Sett fra sør av Fabeha Monir, i Dhaka

Dhakas nye do

28 ÅR av mitt liv har jeg bodd i Dhaka, byen som er regnet som den fjerde minst levelige byen i verden. På vei til jobb var det bare én ting jeg og andre kvinner i Dhaka, fryktet mer enn den uunngåelige og grusomme trafikken – det var å måtte bruke et offentlig toalett.

Storbyen, med 20 millioner innbyggere, hadde tidligere bare 67 offisielle offentlige toaletter. Av disse var det bare fem som virket, men tilstanden var uansett så dårlig at ingen kvinner ville ønske å bruke dem.

Folk som er vant til å sitte fast i hovedstadens beryktede trafikkorker, går alltid på do før de drar på jobb.

I FJOR gjennomgikk jeg et mareritt da min mor plutselig fortalte at hun umiddelbart måtte på do. Det skjedde selvsagt mens vi var ute på gata. Naturligvis var både moren min og jeg skrekkslagne.

De fleste kafeer og matboder i Dhaka har ikke sine egne toaletter, noe som gjør situasjonen kinkig. Menn gjør vanligvis sitt fornødne utendørs, men for kvinner er ikke det noe alternativ. Moren min og jeg lette etter et passende sted, men fant bare et skilt hvor det stod: "Ikke urinér her".

Dette budskapet blir man møtt med på de fleste av byens viktige steder, men uten at det blir tilbudt noe alternativ for Dhakas innbyggere. Bangladesh har for øvrig rundt seks millioner diabetikere, og en av dem er moren min. I ett år nå har hun holdt seg innendørs, i frykt for at hun igjen skal måtte trenge et toalett i et nødstilfelle.

MEN DET ER HÅP. For noen

måneder siden oppdaget jeg noen vakre nye bygninger i veikanten, med skilt: "Offentlig toalett". Forrige måned, da sykkelrossesjåføren min stoppet der for å ta seg et glass vann, fikk jeg endelig muligheten til å undersøke nærmere.

Vi sto der i fem minutter. I løpet av disse korte minuttene hadde likevel allerede flere kvinner gått inn på toalettet. En av dem bar sågar på et nyfødt barn. Jeg ble overrasket da jeg så at det var et ammerom for mor og barn der.

DISSE NYE offentlige toalettene har gjort livet enklere og mer komfortabelt for Dhaka-boerne, spesielt for kvinner og barn. Kvinner trenger ikke lenger å huke seg ned på sølete gulv tilgriset av menneskelige ekskrementer. Eller trække i dem på en sti. Nå har nemlig alle, fra sykkelrossesjåfører til gatefolk, begynt å bruke offentlige toaletter i stedet for å gjøre sitt fornødne utendørs.

De moderne toalettene er bygd etter en avtale mellom ulike offentlige institusjoner. Målet er bedre miljø og helse ved riktig bruk av offentlige toaletter. Toalettene har alle moderne fasiliteter, inkludert oppbevaringsskap, rent drikkevann og strøm døgnet rundt. Noen har i tillegg egne ammerom. 15 nye toaletter er allerede åpnet og 100 til skal bygges i 2017.

Toaletter er faktisk en av hovedgrunnene til at elever dropper ut av skolen og til at kvinners og barns bevegelsesfrihet er begrenset i land som Bangladesh. Den forandringen vi nå ser skaper håp, ihvertfall for Dhakas innbyggere. Og kanskje er det et eksempel for hele landet. ■

Rickshaw-sjåfør Sobuj (28) er en av mange fornøyde brukere av det nye offentlige toalettet i Dhaka. Foto: GMB Akash

36 Portrett

Framtiden i Anjas hender

Hun har bakgrunn som salgsmedarbeider fra Hennes og Mauritz og var med å lage kampanjen «Africa for Norway». Anja Bakken Riise rydder nå opp i Oslos søppelkrise, før hun skal ta fatt på lederjobben i en av Norges største miljø- og solidaritetsorganisasjoner. Hvis hun overlever sykkelturen blant løver i Kenya. **Av Espen Røst**

Framtiden i våre hender har en historie jeg føler en veldig ærefrykt for å skulle få forvalte. Det er en stor oppgave, men det hadde den vært om jeg hadde vært 39 eller 49 også.

Anja Bakken Riise er byrådssekretær for miljø og samferdsel i Oslo og jobber fortsatt med å håndtere søppelskandalen som har herjet hovedstaden det siste halvåret. 29-åringen har beveget seg i maktens korridorer i halvannet år. Kjent medias sviende pisk. Som rådgiver for Miljøpartiet de grønnes (MDG) Lan Marie Nguyen Berg var hun i hardt vær på grunn av miljøbyrådens taxi-turer med dieseldrosje. 30 000 klager på manglende avfallshåndtering har også tæret på, men det er ikke det vi skal snakke om nå.

Tromsøværingen har nemlig akkurat fått jobben som leder for en av Norges største miljø- og solidaritetsorganisasjoner. Med over 25 000 medlemmer vil Framtiden i våre hender (FIVH) «at alle mennesker på jorda kan leve et verdig liv». Anja sier hun er ydmyk for å skulle ta over stafettpinnen etter ledere som Arild Hermstad, Steinar Lem og Erik Dammann.

– Jeg måtte tenke meg godt om, men en sånn mulighet dukker ikke opp så ofte. Nå gleder jeg meg ufattelig til å arbeide sammen med alle de flinke folkene som jobber der.

Anja forteller at hun ønsker at organisasjonen skal vokse seg større. Bli enda synligere i samfunnsdebatten. Formidle smarte løsninger til folket på en klok måte.

– Vi må klare å vise løsninger for mer bærekraftige samfunn. Vi har fortsatt et stykke å gå, men har samtidig fått til veldig mye bra.

Dødsbillig mote

Hun peker på at Framtiden i våre hender blant annet har jobbet for å få klesbransjen til å åpne sine leverandørlistene og at press fra forbrukerne har gjort det enklere å avdekke uverdige arbeidsforhold ved fabrikker i utviklingsland.

– Aftenposten-serien om dødsbillig mote, som bygget på en idé fra Framtiden i våre hender, er et godt eksempel

på hvordan man kan tenke nytt. Samtidig er ikke dette et avsluttet kapittel. Hennes & Mauritz og andre store aktører har en tendens til å si «vi jobber med ny policy. Den skal være på plass i 2020». Det blir litt sånn «Hallo! Dere har visst om dette i flere tiår, og fortsatt ikke gjort nok!»

Kritikken kommer fra en som selv har solgt billige klær for Hennes & Mauritz, hjemme i Tromsø gjennom fem år fra hun var femten.

– Jeg husker moren til en venn av meg etterspurte informasjon om hvor en lue var laget. Hun fikk meg til å stille spørsmål til sjefen min og lese meg opp på arbeideres rettigheter. Det sier noe om hvordan vi som enkeltmennesker kan ha påvirkningskraft. Vi kan kanskje ikke redde verden hver for oss, men vi kan gjøre det sammen, sier Anja som ti år etter at hun stod i kassa på Hennes & Mauritz selv skal lede en organisasjon som vil fortsette å holde klesgiganten i øra.

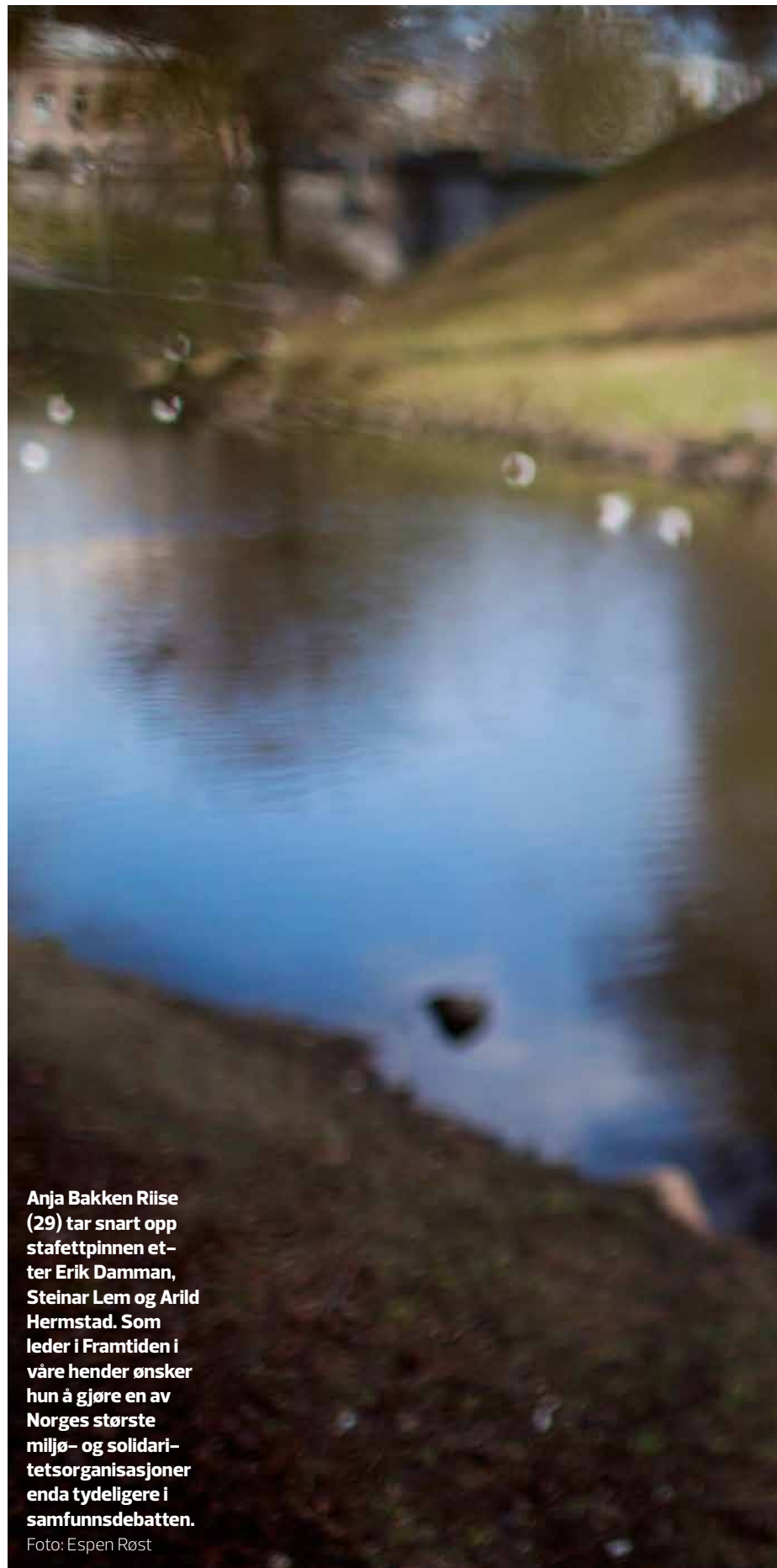
Et klumsete barn?

Anja Bakken Riise bor på Tøyen i Oslo, men vokste opp med to eldre søsken i enden av en vei «så langt du kommer opp på fjellet» på Tomasjord, nær Ishavskatedralen i Tromsø. Faren er prest, moren farmasøyt.

– Naturen var tett på. Vi lekte over alt, hadde frihet til å prøve og feile. Jeg har et barndomsbilde av meg selv som viser kulen jeg konstant hadde i panna. Noen vil kanskje hevde at jeg var et klumsete barn, men jeg var i hvert fall en veldig utforskende type.

Hun forteller at moren er SV-er, faren stemmer AP. Det var et hjem med heftige diskusjoner, og de tre søsknene ble tidlig eksponert for politiske spørsmål.

– Jeg har en samfunnsengasjert familie, men meningsforskjellene mellom foreldrene mine var nok synligst under EU-konflikten i 1994. Mamma tok meg med i fakkeltog. Pappa hadde vært i Wien og kom hjem med vanvittige mengder EU-*merch*. Det var flagg og jo-jo og caps, mens mamma gikk med Stem Nei-button. Jeg var syv år og syntes det var så feil at noen skulle sitte et sted i Europa og bestemme hvordan bananene skulle se ut.

Anja Bakken Riise (29) tar snart opp stafettpinnen etter Erik Damman, Steinar Lem og Arild Hermstad. Som leder i Framtiden i våre hender ønsker hun å gjøre en av Norges største miljø- og solidaritetsorganisasjoner enda tydeligere i samfunnsdebatten.

Foto: Espen Røst

Anja sier foreldrene har fortalt at hun var mye sint som barn. Som yngst i søskenflokket følte hun seg ofte urettferdig behandlet. Rettferdighetssansen videreutviklet seg kanskje i en bakgate i Roma, en gang på nittitallet.

– Vi var på ferie i Italia og jeg så tiggere for første gang. Det var så urettferdig at jeg kunne spise god italiensk is, mens de satt der på gata og hadde ingenting.

Politikk og musikk

Senere engasjerte hun seg i elevrådet og Operasjon dagsverk. Danset jazzballett og spilte revy. En barndomsvenn forteller at hun i ungdomsårene var del av en gjeng som ville redde verden. De hørte på The Killers og Yeah Yeah Yeahs og synes selv de «var veldig kule».

– Haha, det får stå for hans regning. Jeg er ikke så veldig kul og måtte nok ta kul-heten ned noen hakk da jeg kom til Oslo. I Tromsø tenkte jeg nok at jeg

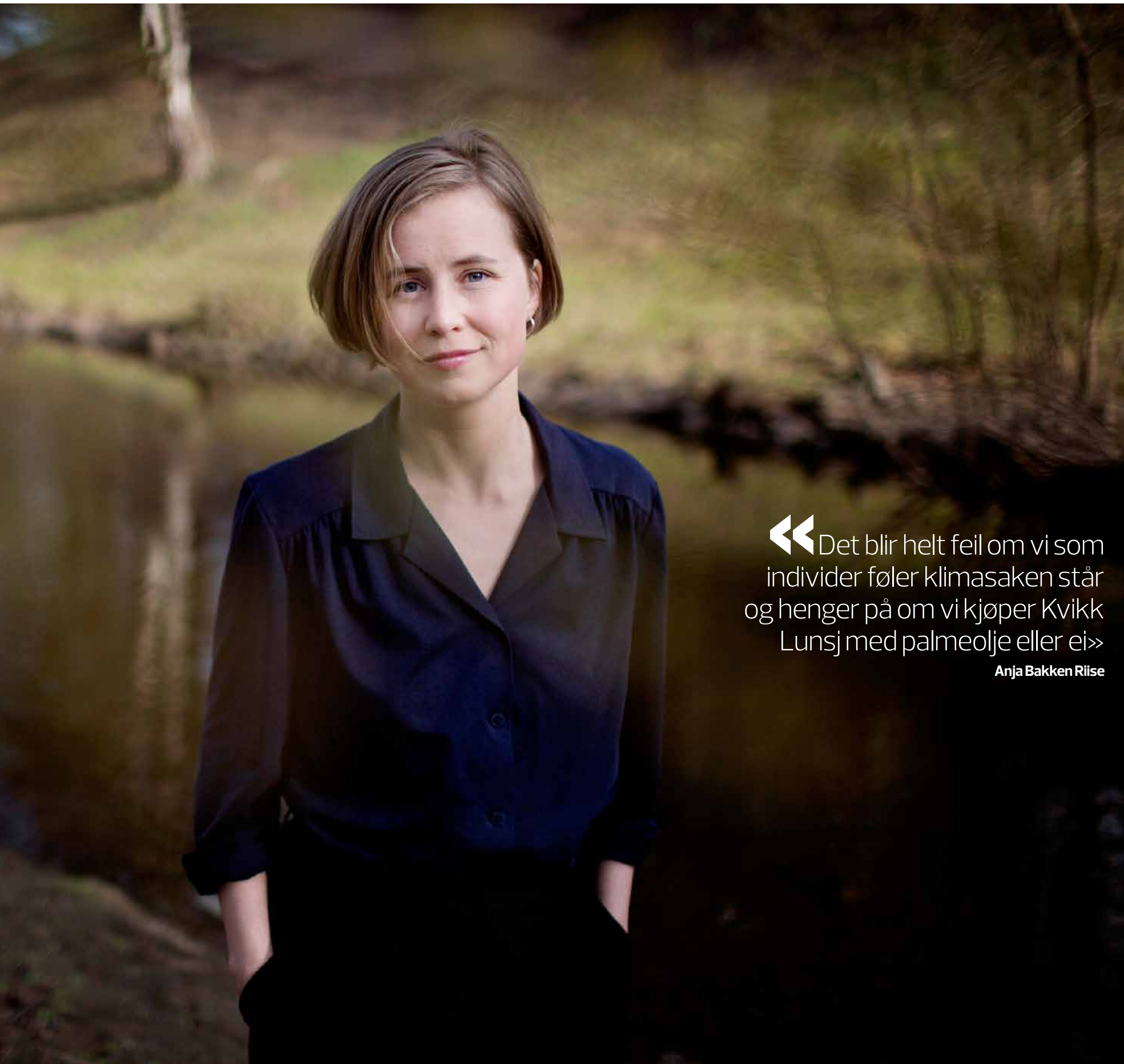
var alternativ, men i en større og mer mangfoldig by har jeg måtte erkjenne at jeg i grunnen er ganske streit.

Anja bekrefter vennens karakteristikk av at hun «nesten bare kjøper brukte klær og møbler» og at hun har valgt å bosette seg på Tøyen i Oslo på grunn av mangfoldet, men sier samtidig at det var «det enormt store kjøkkenet – med plass til mange middagsgjester, og utsikt til Botanisk hage» som gjorde at hun havnet midt i Oslos siste *gentrifierings*-hype.

– Det er bra at vi har det så bra i Norge, men jeg kjenner på at vi stadig skal måtte ha mer, kjøpe mer, oppgradere oss selv. Jeg prøver å ikke påvirkes for mye av det forbrukspresset som populærkulturen formidler.

Hun sier det er hårreisende hvor lite ansvar norske myndigheter har tatt for klimatrusselen.

– De har snakket og snakket; om kvotehandel, internasjonale avtaler – og resirkulering! I realiteten er det mye mer vi som samfunn kan gjøre,

«Det blir helt feil om vi som individer føler klimasaken står og henger på om vi kjøper Kvikk Lunsj med palmeolje eller ei»

Anja Bakken Riise

og det er ikke rart at folk mister motet. Som enkeltmennesker kan vi kjøre litt mindre bil, spise litt mindre kjøtt, fly mindre. Samtidig er det viktig at miljøbevegelsen aldri legger hele byrden på vanlige folk. Det blir feil om vi som individer føler at klimasaken henger på om vi kjøper Kvikk Lunsj med palmeolje eller ei.

Ingen klimafanatiker

Når Anja Bakken Riise skal svare på hva som er den største enkeltstående miljø-seieren de siste årene smiler hun litt, men er ublyg nok til å trekke frem en av kampene hun selv stod i bresjen for da hun jobbet i Framtiden i våre hender – før hun gikk til politikken.

– At vi fikk Stortinget til å gå inn for at Oljefondet skulle selge seg ut av kull var veldig stort. Det var en vanvittig innsats fra miljøbevegelsen der vi allierte oss med finansmiljø, fagbevegelse og trossamfunn for å påvirke stortingsflertallet. I all

beskjedenhet mener jeg Framtiden i våre hender var helt sentral i arbeidet, og det viser at det er mulig å få til store endringer når man jobber sammen.

Hun sier det trengs en god dose pragmatisme for å lykkes med klimakampen.

– Jeg er ingen klimafanatiker, men opptatt av at vi skal ha et velfungerende rettferdig samfunn. Mange i Norge føler en tilknytning til oljen, til jobbene som er skapt, velstanden. De er kanskje redde for hva som skjer når oljekrana stenges. Det er en bekymring vi må ta på alvor, og vi må derfor vise at en annen vei er mulig.

Det var under en backpacker-tur til Latin-Amerika Anja bestemte seg for å ta utviklingsstudier. Hun begynte på Høgskolen i Oslo og Akershus og engasjerte seg i Studentenes og Akademikernes Internasjonale hjelpefond (SAIH) der hun til slutt endte opp som leder. Hun var del av

gjengen som ble hyllet for kampanjen «Africa for Norway» – en reklamefilm der afrikanere ville hjelpe iskalde nordmenn med litt varme.

Afrika for Norge

– Ideen om en omvendt innsamlingsaksjon kom på et julebord der noen kreative SAIH-ere gjorde en tekstanalyse av Band Aids *Do They Know it's Christmas*. Jeg synes det var en kjempeidé og tok den videre, søkte UD om midler. Venner fra Sør-Afrika som drev et produksjonsselskap gjorde filmopptak og en student ved musikk-konservatoriet lagde musikken. Kampanjen ble drevet frem med frivillighet, og er sett av millioner. Vi fikk folk til å tenke annerledes om mennesker i utviklingsland. At de er mer enn bare ofre. Det var viktig.

– *En kollega av deg på rådhuset sa mye pent om deg, men også at du kanskje er litt konfliktsky. Hva tenker du om det?*

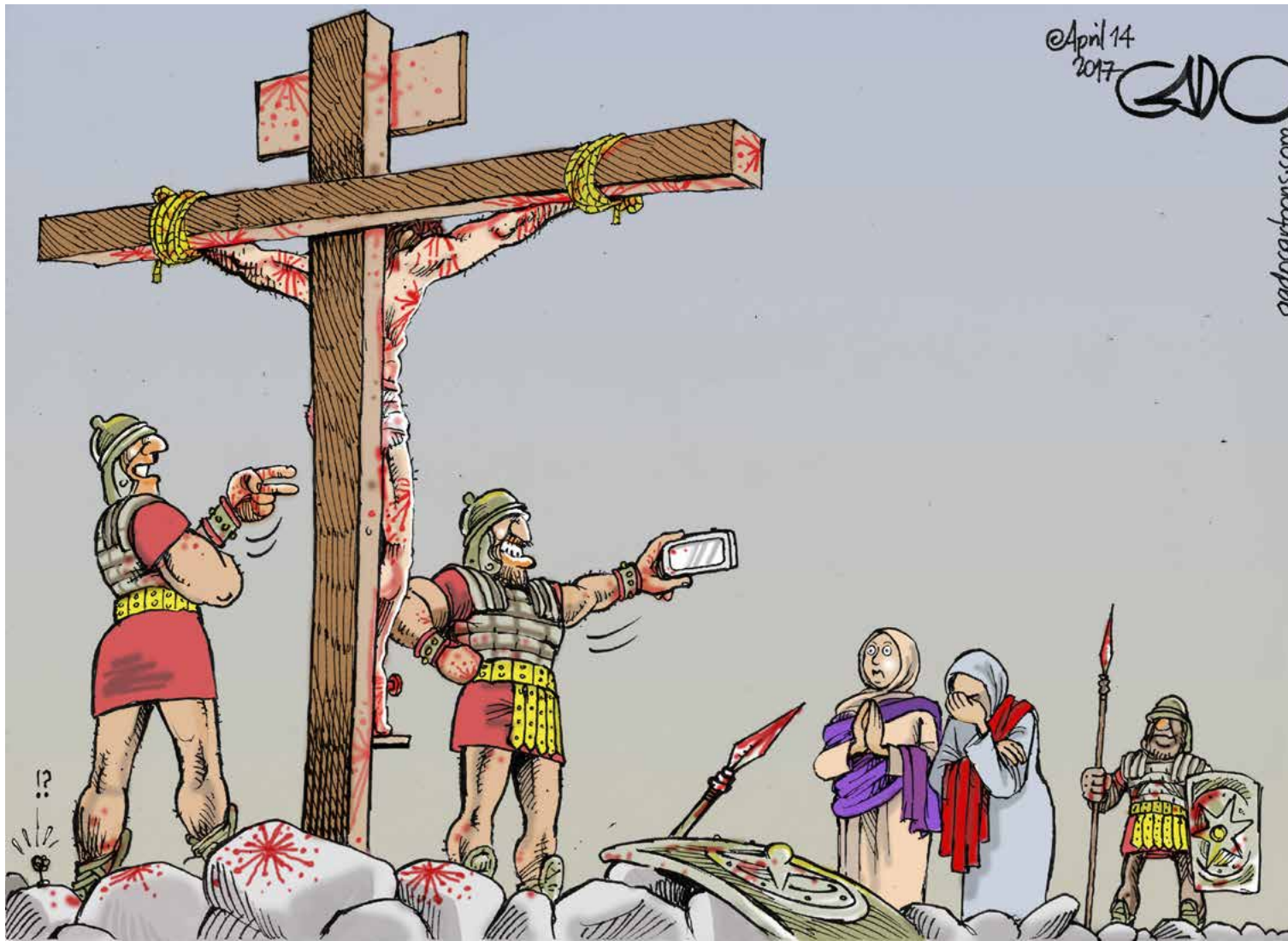
– Det stemmer nok ganske godt.

Jeg har nok etterhvert lært at jeg noen ganger må sette ned foten og si at nok er nok. Samtidig har jeg sett at litt diplomati for å få på plass pragmatiske løsninger ofte funker. Dét var for eksempel tilfelle i arbeidet med å få til tverrpolitisk enighet på Stortinget om å få oljefondet ut av kull.

Før Anja Bakken Riise begynner i ny jobb skal hun avslutte engasjementet for MDG i Oslo. Bidra til en «smooth» overgang og være med å stake ut kursen for partiets stortingsvalgkamp. I sommer skal hun med kjæresten – «snart samboer på Tøyen» – på ferie til Kenya.

– Vi skal i et bryllup i Nairobi, og når vi først flyr så langt, skal vi bli der i en hel måned. Vi skal gå fotturer i fjellet og ta den gamle jernbanen fra hovedstaden ut til Mombasa-kysten. Og så vil vi til Hells Gate, en nasjonalpark der du kan sykle rundt på egenhånd med ville dyr og løver. Hvis jeg ikke blir spist opp, begynner jeg i Framtiden i våre hender etter ferien. ■

38 Bakerst

Gados verden

Tanzanianeren Godfrey Mwampembwa, bedre kjent som Gado, er en av Afrikas mest profilerte karikaturtegnere. Han tegner blant annet for den uavhengige kenyanske avisen Daily Nation.

Hvis Jesus hadde blitt korsfestet i dag...

Hva i all verden?

Av Ba-Musa Ceesay

Foto: Wikipedia

- 1** Hvem er dette?
- 2** Hvilket afrikansk land har ifølge Wikipedia flest biler per innbygger?
- 3** Hvilket år sank Titanic?
- 4** Hvilken planet er nærmest solen?
- 5** Hva heter Afrikas største innsjø?
- 6** Hvor mange mennesker bor det i Egypt, ifølge Verdensbanken 2015 (pluss/minus 5 millioner)?

7 Hva heter den eneste storbyen i verden som ligger i to verdensdeler?

8 Hvilken hunderase anses for å være verdens raskeste?

9 Malaria er fortsatt et stort globalt helseproblem. Hvor mange dør årlig av denne sykdommen (pluss/minus 30 000)?

10 Hva heter myntenheten i Tsjad?

11 Hvilket år ble Kirkens Nødhjelp startet?

12 Hvem er statsoverhode i Den demokratiske folkerepublikken Korea?

13 Hvilket land het tidligere Rhodesia?

14 Hvilket år døde Chuck Berry?

15 Hva slags styreform er det i Iran ifølge landet selv??

16 I hvilket afrikansk land finner man Oranje-elven?

17 Hva er offisielt språk i Kapp Verde?

18 Hva er UNFPA en forkortelse for?

19 Hvilket var det første landet som fikk norsk bistand i 1952?

20 Hva er navnet på verdens største øy?

Foto: Wikipedia

Foto: Wikipedia

EKSPERTNØTTER:

- 1** Hvilket år ble menneskerettighetserklæringen vedtatt av FNs generalforsamling?
- 2** Hva heter USAs ferske FN-ambassadør?
- 3** I hvilket land ligger byene Malabo og Oyala, som begge omtales som hovedsteder?

Nytt om navn

Har du skiftet jobb? Send en melding og bilde til baktuelt@gmail.com.

Achim Steiner blir ny øverste leder for FNs utviklingsfond (UNDP). Han

overtar etter **Helen Clark**. Steiner er for tiden direktør for Oxford Martin School ved universitetet i Oxford. Han har tidligere hatt en rekke ulike roller i FN der han har vært visegeneralsekretær. Han har også ledet FNs miljøprogram i Nairobi. Han har tidligere også ledet International Union for the Conservation of Nature og vært generalsekretær for World Commission on Dams. Steiner har lenge vært en talsmann for FNs bærekraftsmål. Han er født i Brasil, men har også tysk statsborgerskap.

Embla Regine Mathisen og **Håvard Skogerbø** er valgt som nye nestledere i Changemaker.

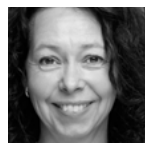
Mathisen ledet lokalgruppen i Tønsberg før hun kom inn i sentralstyret i 2015. I år har hun deltatt på et utvekslingsprogram i Kenya, i regi av LNU, om radikaliserings av ungdommer.

Skogerbø leder politisk utvalg for gjeld og kapitalflukt og jobber med hovedtemakampanjen til Changemaker om enhetlig skattlegging. Mathisen og Skogerbø vil sammen med gjenvælt leder, Tuva Krogh Widskjold, være den første ledelsen i Changemaker som får juridisk ansvar for organisasjonen. Changemaker vedtok nylig å løsrive seg fra Kirkens Nødhjelp. Changemaker vil fremdeles være KN sin ungdomsorganisasjon, men som selvstendig organisasjon.

Henning Stirø overtar ledelsen av sekretariatet for EØS-finansieringsordningene, det såkalte

Financial Mechanism Office i Brussel. Han har vært Norads personal- og administrasjonsdirektør de siste seks årene. Stirø er statsviter fra UiO og begynte i utenriktjenesten i 1985. Han har blant annet vært ambassadør i Maputo og ministerråd ved EU-delegasjonen i Brussel og ved WTO-delegasjonen i Genève. Som direktør for Financial Mechanism Office vil han ha om lag 60 medarbeidere og ansvar for snaut fire milliarder kroner i årlige tilskudd til EU-landene i Sentral- og Øst-Europa.

Liv Sigurdsson (51) blir ny personal- og administrasjonsdirektør i Norad. Hun

tiltrer stillingen i løpet av august. Sigurdsson er fra Volda, men bosatt i Oslo. Hun er utdannet sosialøkonom fra Universitetet i Bergen og har lang ledelseserfa-

Sjef for 120 000

Sandra Skiaker (19) fra Nitte-dal i Akershus er ny leder for solidaritetsaksjonen, Operasjon Dagsverk. Skiaker gikk ut fra drama- og teaterlinja på Lillestrøm videregående skole i 2016. Hun har vært aktiv i OD i flere år. Skiaker har «steget i gradene» fra skolekomiteen til distriktsnivå og nå hovedkomiteen, der hun skal lede mer enn 120 000 engasjerte elever fra nærmere 500 skoler.

– *Hvorfor ønsket du å lede Operasjon Dagsverk?*

– Det startet med en litt overfladisk ide om at «jeg skal redde verden». Etter hvert har jeg forstått mer av hvordan tingene henger sammen og håper jeg kan engasjere enda flere elever, spre mer kunnskap og bidra til at den generasjonen som en dag skal lede landet, tar med seg noen tanker om solidaritet videre i livet.

– *Og hvem viser dere solidaritet med i år?*

– Ungdommer i Nigeria. Oljesøl i Niger-deltaet har ført til enorme ødeleggelser, blant annet for jordbruket og fiskeriene. Arbeidsløse foreldre har ikke lenger råd til å sende de unge på skolen. Derfor støtter vi Naturvernforbundet og Natur og Ungdoms utdanningsprosjekter i området.

– *Hva tror du blir den største utfordringen i jobben som OD-leder?*

– Hvert år ringer vi rundt til alle skoler i landet for å få med så mange som mulig, men dessverre er det en del som har falt fra. Vi har fått konkurranse fra flere aktører. Dessuten føler mange lærere seg presset på tid. Vi må overbevise om at Operasjon Dagsverk – som er drevet av, med og for ungdom – er en positiv ressurs for skolene.

ring fra offentlig forvaltning. De siste åtte årene har hun arbeidet i Statens legemiddelverk, og kommer der fra stillingen som områdedirektør, hvor hun har ansvar for blant annet arkiv, IT, kommunikasjon, HR, lønn, økonomistyring, regnskap og internservice. Hun har tidligere jobbet som avdelingsdirektør for økonomi i Samferdselsetaten i Oslo kommune, vært forretningsutvikler i Skanska og har arbeidet i Aetat.

Parlamentet på Sri Lanka har tildelt **Terje Heggernes** og

bistandsorganisasjonen FORUT en pris som takk for innsatsen for landet gjennom mange år. Heggernes var FORUTs første generalsekretær fra 1981, og var siden stedlig representant på Sri Lanka etter tsunamien fra 2005 til 2008. Han jobber nå som rådgiver i FORUT.

Ulf Sverdrup fortsetter som direktør på Norsk utenrikspolitisk institutt i ytterligere seks år. Han har vært Nupis direktør siden 2012. Han har en doktorgrad i statsvitenskap fra Universitetet i Oslo. Før han begynte ved Nupi, var han professor ved Handelshøyskolen BI, og professor ved ARENA Senter for europaforskning ved Universitetet i Oslo.

Amerikaneren og Trump-tilhengeren **David Beasley** overtar ledelsen av Verdens matvareprogram (WFP). Beasley, som er styreleder for tenketanken

Center for Global Strategies i USA, var guvernør i delstaten South Carolina fra 1995

til 1999. I en alder av 21 år ble han valgt inn i Representantenes hus fra South Carolina, mens han fortsatt gikk på universitetet. Han er republikaner og støttet Donald Trump under hele valgkampen mot Hillary Clinton. Beasley avløser **Ertharin Cousin** som administrerende direktør i WFP.

Kronprins Haakon har tatt på seg rollen som høy beskytter for årets TV-aksjon. I år går pengene til UNICEFs arbeid for å gi læring til barn rammet av krig og konflikt.

Anja Bakken Riise (29) blir ny leder i miljøorganisasjonen Framtiden i våre hender. (Se portrettintervju, side 36.)

Laila Susanne Vars er blitt nytt styremedlem for den København-baserte organi-

isasjonen for urfolk, IWGIA. Hun er jurist og avdelingsleder ved Institutt for menneskerettigheter, og blir nå et nytt institusjonelt medlem av IWGIAs styre. Hun har bred erfaring fra arbeid med urfolks rettigheter i Norge. Vars har vært visepresident i Sametinget og har en rekke styreverv.

BISTANDSAKTUELT

Fagblad om utviklingssamarbeid.

Redaksjonen arbeider i henhold til pressens Vær Varsom-plakat og Lov om redaksjonell frihet i media. Det er bladets redaktør som har ansvaret for innholdet i bladet.

Ansvarlig redaktør:

Gunnar Zachrisen
gz@norad.no

Debattansvarlig:

Tor Aksel Bolle
toab@norad.no

Nettavisredaktør:

Jan Speed
jasp@norad.no

Bildeansvarlig:

Espen Røst

Journalister:

Tor Aksel Bolle
toab@norad.no
Asle Olav Rønning
asle.o.ronning@gmail.com

Espen Røst

espenrost@gmail.com

Nina Bull Jørgensen

nbjorgensen@gmail.com

Administrasjon:

Ragnhild Eitungjerde Høyvik
Ba-Musa Ceessay

Internett:

www.bistandsaktuelt.no

Postadresse:

Boks 8034 Dep

0030 Oslo

Kontoradresse:

Bygdøy Allé 2 (1. etg.)

Telefoner:

23 98 00 00 (sentralbord)

23 98 02 37 (redaksjon)

23 98 02 39 (annonser)

E-post redaksjon:

gz@norad.no

E-post annonser:

toab@norad.no

Design og produksjon:

Medier og Ledelse AS

Trykk:

Amedia Trykk AS

Abonnement:

Bistandsaktuelt, Norad

Boks 8034 Dep,

0030 Oslo

Telefon: 23 98 02 35

E-post: adr-ba@norad.no

Abonnementet er gratis.

Utgiver:

Norad

ISSN 1501-0201

Redaksjonen avsluttet:

Tirsdag 2. mai 2017

Opplag denne utgaven:

19 600 eksemplarer.

Bistandsaktuelt er medlem

av **Fagpressen**.

Neste Bistandsaktuelt:

Utkommer cirka

fredag 16. juni 2017

178003*

BLI MED OSS PÅ FACE-BOOK

*Antall følgere per 2. mai 2017

Rolf Olsen mener flere næringslivfolk burde ha drevet med bistand.

Foto: Jan Speed

Billig, frivillig og for de små

En liten norsk organisasjon er blitt den store barnehageutbyggeren på sørøstkysten av Sør-Afrika. Billig og frivillig er stikkord for arbeidet.

Av Jan Speed, i Sør-Afrika

Over 30 skoler, aktivitets-sentere og barnehager er etablert på omtrent samme måte: Frivillige i Norge samler inn penger, et lite sørafrikansk grasrotnettverk organiserer arbeidet, landsbykvinner driver barnehagene. Kostnadene ligger langt under hva myndighetene og store bistandsorganisasjoner opererer med.

Vi besøker Sonzaba barnehage, som nylig er ferdigstilt. En gammel rønne av en barnehage står ved siden av et nybygg. Utenfor nybygget leker et 30-talls barn. Det er også her de får undervisning, mat og regelmessig helsesjekk.

Denne barnehagen er kommet igang til en brøkdel av prisen sammenlignet med hva myndighetene i Sør-Afrika mener det koster å bygge en barnehage.

– Jeg er en god forhandler. Vi fikk penger fra Norge, og jeg fikk en god pris av håndverkerne, forklarer barnehagestyrer Nomthandazo Bhuku.

Tar seg av 50 barn

Bhuku og hennes assistenter tar seg av 50 barn. – De stimuleres intellektuelt, emosjonelt og får trygge rammer i et samfunn der mange familier er i oppløsning, forklarer hun.

Takket være at landsbyen fikk en førskolebygning som oppfylte for-

skriftene, så bidrar myndighetene på sin side med støtte. Det er en fast sum basert på antall barn i barnehagen, og går til mat til barna, administrasjon og lønn til personalet.

En liten norsk utviklingsorganisasjon, Impande, har en sentral rolle i å finansiere barnehageprosjektet. Den har alliert seg med organisasjonen Network Action Group (NAG) i byen Port Shepstone. Nettverket består av 350 grasrotorganisasjoner.

– En forsømt sektor

– Førskolesektoren er forsømt i Sør-Afrika. Samtidig viser all forskning hvor avgjørende denne perioden i livet er for et barns videre utvikling. Vi forsøker å bruke penger der myndighetene ikke gjør det, samtidig som vi får til et samarbeid, sier Brian Liggett i NAG.

Sørafrikanske NAG og norske Impande har identifisert 100 barneha-

ger drevet av driftige lokale kvinner i distriktet. Alle har behov for bedre lokaler. Dette skjer i det svært fattige Ugu-distriktet, et område der de fleste avgjørelser tas av tradisjonelle ledere.

Impande har som mål å samle inn penger slik at ti barnehager kan bygges hvert år framover. Av de over 100 000 barna i 0–5-årsalderen er det bare ti prosent som går i en eller annen form for barnehage, og av barnehagene er det i underkant av 50 prosent som får statlig støtte.

Det norske engasjementet i området begynte for litt over ti år siden. Det oppsto i møtet med en lokal menighet som var hardt rammet av hiv/aids-epidemien. Impande har hittil stått for byggingen av to utviklings-sentre og rehabilitering av flere skoler, samt at organisasjonen har donert utstyr.

Følelse av eierskap

– Vi mobiliserer folk lokalt i Norge. Alt vi gjør bygger på frivillighet. Vi vil skape en følelse av eierskap både for de som gir penger, og for de som mottar, sier Rolf Olsen, primus motor bak den ideelle, ikke-religiøse stiftelsen Impande.

Fire videregående skoler i Oslo, flere enkeltpersoner, fond og bedrifter er med i Impande-nettverket. En barnehage ble bygget med penger fra Facebook-innsamlingen til to skoleelever på en videregående skole i Oslo-området. En annen er finansiert av et minnefond.

Familiene til to av ofrene fra Utøya-terroren har finansiert henholdsvis et

kvinnesenter for voldsofre og et utdanningstilbud for blivende jurister fra lokalmiljøet. Nå står også førskolebarn på agendaen.

– Jeg knytter folk sammen, og utvikler konsepter for innsamling av penger, sier Olsen.

Må driftes av sørafrikanere

Finansieringen kommer fra norske innsamlede midler og sørafrikanske myndigheter, men det er folk i lokalmiljøet i Sør-Afrika som må drive prosjektene fram. – Det skal være likevekt i forholdet. 96 prosent av det vi samler inn går rett til prosjektene, sier Olsen.

Han har bakgrunn fra både næringsliv, bistand og som bedriftskonsulent. I tillegg har han tidligere jobbet som prest. Sistnevnte er ingen ulempe i et religiøst samfunn som Sør-Afrika, men evangeliet han prediker i dette prosjektet er sekulært; målbare resultater og åpenhet rundt pengebruken.

– Alt vi gjør er prosjektdrevet, og det skal være lokalt forankret. Vi skal være tett på lokalsamfunnet. Det er ingen ide å pøse inn for mye penger, sier Olsen.

Impande er med i Innsamlingskontrollen. ■

« Vi fikk penger fra Norge, og jeg fikk en god pris av håndverkerne. »

Nomthandazo Bhuku, barnehagestyrer

Store behov

Slik er normaltstanden for barnehagene i området:

- 40 prosent av barnehagene mangler bøker.
- 80 prosent har ikke innlagt vann.
- 64 prosent har ikke lekeapparater.

Kilde: Impande/NAG